

politički
ZATVORENIK

Godina XXIX. - travanj/svibanj/lipanj 2018.

BROJ

275

Preorani i ustaško-domobranski grobovi na Mirogoju
UDB-a o bivšim sjemeništarcima i bogoslovima u Zapadnoj Hercegovini
Služba državne sigurnosti i hrvatska mlađež u Šplitu 1980-ih godina

politički

ZATVORENIK

GLASILO HRVATSKOG DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKA

PREDSEDJEDNIK DRUŠTVA
Mr. sc. Marko Grubišić

UREDNIČKI ODBOR GLASILA
Josip Ljubomir Brdar, Ivan Gabelica,
Andelko Mijatović, Alfred Obranić,
Andrija Vučemil

GLAVNI UREDNIK
Tomislav Jonjić

UREDNIŠTVO I UPRAVA
10000 Zagreb
Masarykova 22/IV
tel: 01/ 487 2433
e-mail: hdpz.podruzница.zagreb@zg.ht.hr

PRIJELOM I TISAK
MINI-PRINT-LOGO d.o.o. Varaždin

Godišnja pretplata za Hrvatsku 140 kn
za inozemstvo: Europa 300 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;
prekomorske zemlje: 500 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti
***

IBAN HR0525030071100009317 kod
SBERBANK d.d.Zagreb, a za devizne
uplate isti IBAN i BIC VBCRHR22
također kod SBERBANK d.d. Zagreb
***

Rukopisi se ne vraćaju,
list uređuje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.
***

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima
***

Za sve informacije i kontakte u svezi sa
suradnjom i preplatom tel.: 01/ 48 72 433
srijedom od 9.00 do 13.00 sati.
***

ISSN 1331-4688
***

Cijena oglasnog prostora:
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn

Slika na naslovnoj stranici: Plutej oltarne pregrade (IX. st.) – zadar, Arheološki muzej

IVAN DUJMOVIĆ - NOVA ŽRTVA BLEIBURGA ("DOKUMENT DIJALOGA" U PRIMJENI)

Svega 12 dana nakon što smo u Crkvi hrvatskih mučenika obilježili Dan hrvatskih političkih uznika, obistinilo se ono najgore, o čemu sam govorio poslije mise (da će tzv. Dokument dijaloga Zvonka Kusića i njegova Vijeća za suočavanje s prošlošću biti vrlo skoro primjenjen u praksi na štetu Hrvata). To se i dogodilo, na području Republike Austrije. Nikada, pa ni u posljednjih 28 godina na Bleiburgu nikomu nisu smetali štandovi sa suvenirima i simbolima svih boja i obilježja, sve do ovog svibnja, kad je kulminirala hajka i negacijska kampanja komemoracije na Bleiburgu. I preporka toga Vijeća poslužila je za represiju nad onima koji su se možda usudili glasno kazati kako su za "dom spremni".

Svjedočimo novom valu političkih procesa i kaznenom progonu Hrvata koji misle drugačije. S nevjericom sam primio obavijest da je jedan od šesterice uhićenih i naš ugledni član, 81-godišnji dr. Ivan Dujmović. Ostalima sam identitet doznao naknadno, ali i dalje nije jasno što im se stavlja na teret. Navodno su podizali ruku (a većinom su dešnjaci), ili su izgovarali spomenuto krilaticu koja je za Republiku Austriju tako opasna (jer ju je Kusić zabranio, dopustivši crvenu petokraku).

Dugo poslujem s austrijskim poduzećima i mislio sam kako je Austria ozbiljna država i kako se u njoj nikad ne može dogoditi ono što se nama događalo još 1970-ih i 1980-ih godina. No, iz medijske je kampanje bilo jasno da je austrijska policija u koordinaciji s hrvatskom dobila naputak pronaći i egzemplarno kazniti svaku osobu koja bi isticala ono što je Kusićevo vijeće proglašilo totalitarnim simbolom (u što, rekosmo, crvena petokraka nije uključena). Zato me nije ni iznenadilo niti "pogodio" transparent "Ustaše raus", ali me jest začudilo da je mjesni biskup podržao antihrvatsku hysteriju!

Austrijski odvjetnici, koji su šesterici tobožnjih "totalitarističkih kapitalaca" dodijeljeni po službenoj dužnosti, savjetovali su svojim branjenicima da priznaju (ne)djela i da se skrušeno pokaju. Tako je naš Ivo Dujmović mogao svašta sanjati, ali ne i to da će biti ponovo politički osuđenik. No, stvarnost je upravo takva: koliko znam, njega i četvericu suoptuženika izvest će pred sud 29. lipnja (preostalom će biti suđeno 19. lipnja), a nagovještaji nisu povoljni: Austria nije kadra obračunati se sa svojom ekstremnom desnicom, ali će mišiće pokazati na tzv. desnicu iz Hrvatske.

Jasno je da se teži onemogućenju dalnjega komemoriranja Bleiburške tragedije na dosadašnji način. Međutim, treba ustrajati, jer – i gora krizna razdoblja znali smo prebroditi! Čuju se mnogi prijedlozi alternativnog rješenja, ali ja smatram da nam je Bleiburg potreban, da Bleiburg alternativu nema! Preduboka je ta riječ, dugo je bila samo mistika, simbol, pa će još dugo biti vrijedna svake žrtve. Kao narod mi imamo potrebu izraziti divljenje, zahvalnost i sućut svima onima koji su životom svjedočili da se do države dolazi upravo mučnim križnim putovima, pa vjerujem da će i ove nove žrtve shvatiti ovo svoje pritvaranje kao najnoviji doprinos toj istoj vrijednosti. Znam da će naš junak Ivo Dujmović opet ostati uspravan, dostojanstven i hrabar. A ja se sa svima vama obvezujem da ćemo poduzeti sve što je moguće, kako zaključci i naputci „Dokumenta dijaloga“ ne budu nikad implementirani u hrvatsko zakonodavstvo, jer bi tada unijeli nove razdore, poniženja i podjele. A Bleiburg neka ostane naša tradicija i naša obveza. Ne smijemo ga napustiti niti izgubiti!

Mr. sc. Marko GRUBIŠIĆ, predsjednik
Hrvatskog društva političkih zatvorenika

KORUMPIRANI POLITIČKI SUSTAV

Jasno je da potpora reformi hrvatskoga izbornog zakonodavstva nije samo pitanje političke potrebe. To je izraz naše svijesti o političkoj korumpiranosti hrvatskoga društva u korijenu koje je sustav koji potiče selekciju nagore, pa je kao takvo ujedno i pitanje elementarnog morala. O tome je na ovome mjestu pisano više puta i dugo godina, neovisno o najnovijim referendumskim inicijativama i prije njih; možda i drastičnije i dalekosežnije, jer se je ovdje znalo raspravljati ne samo o nepravednosti izbornog sustava, nego i o upornome, koruptivnom kršenju ustavnih i zakonskih odredaba o ustroju i djelovanju političkih stranaka.

No, ovdje se ne radi ni o kakvome utvrđivanju tobožnjega prava prvenstva, nego o konstataciji da postoje slični ili isti zaključci do kojih su različiti ljudi došli različitim putevima i u različito vrijeme, pri čemu je najvažnije da su ti zaključci podudarni i da je napokon možda sazrelo vrijeme za njihovu društvenu afirmaciju. Najnoviji nagovještaji vladinih trbuhozboraca da se i na Markovu trgu razmatra mogućnost usvajanja dijela referendumskih zahtjeva govore tomu u prilog, iako ne treba biti naivan i misliti da će troglava i troroga Plenkovićeva vlada olako iz ruku ispustiti oružje kojim se tako dugo održava na vlasti.

Uostalom, preferencijsko glasovanje, ma kako ono romantično izgledalo, samo po sebi uopće ne mora voditi do postizanja cilja kojemu referendumskna inicijativa teži. Njega se može faktično izvrgnuti ruglu čak i najbanalnijim instrumentima, kao što je kreiranje stranačkih lista na način da se na njima uopće ne nađu ljudi koji bi realno mogli ugroziti poredak koji nametne stranačka središnjica. Na posljednjim smo parlamentarnim izborima imali liste na kojim su nisko postavljeni bili kandidati koje se htjelo poniziti ili izgurati iz stranke, pa su oni ipak, zahvaljujući jednomu preferencijskomu mjestu, ušli u Hrvatski sabor. U novome sustavu se takvi ljudi možda, primjerice pod firmom kadrovskog podmlaćivanja, uopće ne nađu na listi, pa će biračima ostati da biraju ili stranačke favorite s čela izborne liste, ili posve nepoznate ljude.

Da se o tome i o sličnim scenarijima ozbiljno razmišlja, pokazuje nagovještena višemjesečna kontrola urednosti potpisa za referendumsku inicijativu, a onda i sasvim izvjesno ustavosudsko preispitivanje tzv. ustavnosti referendumskih pitanja. Potonju kiselu jabuku će najveća od vladajućih stranaka prepustiti svojim šegrtima ili inteligen-tnom dijelu oporbe koji je uvijek kadar obavljati tuđi posao, a u konačnici će pravorijek izreći ljudi u crnim togama koji su, kako znamo, birani ne *po obličju il' ljepoti il' po brcih junačkijeh* – kao Kovačićeva baba Čengićkinja – nego po stručnome znanju i etičnosti, visokim sveučilišnim ocjenama iz ustavnoga prava, impresivnim i originalnim doktoratima, poniznošću pred *dugim cijevima*, poštivanju poreznih propisa i po neprepisivanju tuđih radova.

U svemu tome je fascinantna argumentacija Plenkovićeva protivljenja svakom zadiranju u povlastice koje imaju manjinski zastupnici. To je, kako reče taj visoki namjesnik međunarodne zajednice za ovaj dio „Zapadnoga Balkana“, tečevina uglavlјena još u Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina koji je bio pretpostavka međunarodnog priznanja Hrvatske. Nije osobito bitno to što magistar prava Plenković misli kako je to bio „uvjet“ (pokazujući da bi bilo korisno vratiti se u brucoške klupe i svladati neke temeljne pravne termine i pojmove); puno bitnije je to što predsjednik vlade Plenković zaboravlja da je taj Ustavni zakon bio iznuđen srpsko-jugoslavenskim tenkovima na Turnju i u Tenji, ponad Zadra i ponad Dubrovnika.

Nismo ga, dakle, donijeli slobodno i bez pritiska, pa nema razloga da mu se i danas klanjamo kao svetoj kravi. Nema u Hrvatskoj nijedne političke snage ni stranke koja zagovara progon i diskriminaciju bilo koje nacionalne manjine, ali ima i snaga i stranaka koje su protiv toga da jedan dio samo jedne manjine ucjenjuje hrvatsku većinu i hrvatsku državu kad god se sjeti (ili kad mu se s ušća tako naloži), postupajući time objektivno na štetu dobrog dijela te iste, srpske manjine i njezine integracije u hrvatsko društvo...

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

DAN HRVATSKIH POLITIČKIH UZNIKA 2018.....	2	
<i>Mirna SUNIĆ-ŽAKMAN</i>		
IZ HADEZEVSKE PERSPEKTIVE 3		
<i>Josip Ljubomir BRDAR</i>		
TREBA LI ZEMLJA DANAS JUNAKA?..... 5		
<i>Tihomir NUJČ</i>		
MACELJSKA KOMEMORACIJA 2018.:		
PROPOVIJED KARDINALA		
VINKA PULJIĆA	6	
KISELJAK: 73 GODINE OD ZLOČINA		
ZA KOJI NITKO NIJE ODGOVARAO	9	
<i>Ana POPOVIĆ</i>		
O DOMOBRANSKIM I USTAŠKIM GROBOVIMA NA MIROGOJU, ILI:		
KAKVI SMO MI TO LJUDI?.....	11	
<i>Dr. sc. Vladimir GEIGER & Pero ŠOLA</i>		
SUSRETI S PROROKOM		
EZEKIELOM – NEKAD I SAD	19	
<i>Dr. Vjeko Božo JARAK</i>		
NAŠ NUTARNJI SVIJET (37)		22
<i>Maja RUNJE, prof.</i>		
SAVJET LIJEČNIKA		22
<i>Dr. med. Drina BLAŽEKOVIC SOJČIĆ</i>		
LAŽ, SVE JE BILA LAŽ, ILI: KRATKA POVIJEST KOMUNISTIČKE JUGOSLAVIJE		24
<i>Egon KRALJEVIĆ</i>		
OPERATIVNO ISTRAŽIVANJE „PALMA“ – NADZOR HRVATSKE OMLADINE U SPLITU TIJEKOM 1980-IH GODINA.....		34
<i>Dr. sc. Nikica BARIĆ</i>		
ELABORAT MOSTARSKE UDB-e O „NARODNIM NEPRIJATELJIMA“ U MOSTARSKOJ REGIJI U LIPNU 1965. GODINE (II)		47
<i>E. L.</i>		
KRVAVA KOŠULJA.....		52
<i>Tereza SALAJPAL</i>		
IN DIESER AUSGABE		55
IN THIS ISSUE		56

DAN HRVATSKIH POLITIČKIH UZNIKA 2018.

Tove je godine Hrvatsko društvo političkih zatvorenika obilježilo 30. travnja – Dan hrvatskih političkih uznika. Tradicionalno, on se obilježava u Crkvi hrvatskih mučenika u Udbini, kao sjećanje na smaknuće Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana 1671. u Bečkome Novom Mjestu. Budući da je taj nadnevak po svojim teškim posljedicama, unatoč dugu proteku vremena, zahvaljujući pravaškoj kultu Zrinskih i Frankopana ostao du-

Piše:

Mirna SUNIĆ-ŽAKMAN

I ove je godine misno slavlje u Crkvi hrvatskih mučenika predvodio gospočko-senjski biskup u miru dr. Mile Bogović, inače vrstan znalač povijesti i svjedok mnogih događaja u Lici. Velečasni Josip Šimatović, čuvar svetišta, bio je suslavitelj u misnom slavlju. Svetu misu je

ostaci iz mnogobrojnih grobišta Hrvatske, Slovenije, Bosne i Hercegovine mogli biti dostoјno pokopani. To je ne samo kršćanska već i civilizacijska dužnost, jer svaki čovjek zaslужuje dostojanstven pokop i grob. Krbavsko polje je po stradalništvu također utkano u kolektivno sjećanje svih Hrvata. Biskup je Bogović, kao ideju, spomenuo i „Hrvatski križni put“ od Bleiburga kroz Vukovar do Udbine.

Sudionici sv. mise na Udbini

Predsjednik HDPZ-a Marko Grubišić

boko u kolektivnom sjećanju hrvatskoga naroda, hrvatski su politički zatvorenici taj dan uzeli za svoj spomen-dan i obilježavaju ga već od svoga osnivanja. Godinama su taj dan i obilježavali u nekom mjestu diljem Hrvatske vezanom za djelovanje Zrinskih i Frankopana, a nakon izgradnje Crkve hrvatskih mučenika svake ga godine svečano obilježavaju u Udbini.

pjevanjem uveličao Mješoviti katedralni zbor iz Đakova.

Više stotina članova HDPZ-a iz mnogih podružnica Hrvatske i Bosne i Hercegovine nazočilo je svetoj misi. S posebnom pozornošću praćena je propovijed biskupa Bogovića, koji je, između ostaloga, govorio o potrebi izgradnje „Svehrvatskoga groba“ na Krbavskome polju, gdje bi svi posmrtni

Na kraju sv. misi predsjednik HDPZ-a Marko Grubišić obratio se nazočnim i spomenuo dva projekta HDPZ-a: Memorijalni centar žrtava totalitarnih režima i Leksikon hrvatskih političkih uznika. Osvrnuo se također na rad Vijeća za suočavanje s prošlošću, koje nije na jednak način osudilo bivše totalitarne režime.

Na sv. misi na Udbini nazočan je bio i devedesetestogodišnji član HDPZ-a, gospodin Juraj Maček, saborska zastupnica u prvom sazivu Hrvatskoga sabora, gospođa Gordana Turić, državna tajnica gospođa Zdravka Bušić, bivši političar Bosiljko Mišetić, povratnik iz emigracije Marin Sopta i povjesničar Josip Jurčević.

Nakon kratke okrjepe i druženja u lijepom ambijentu Crkve hrvatskih mučenika, put je, uz vodstvo biskupa Bogovića, nastavljen prema gradu Gospicu, gdje je u prepunoj velikoj dvorani Kulturno-informativnog centra predstavljena knjiga hrvatskog emigranta, političkog zatvorenika i hrvatskoga branitelja Drage Sudara *Odrastanje u Titovim zatvorima*.

S predstavljanja Sudarove knjige u Gospicu

IZ HADEZEOVSKE PERSPEKTIVE NAROD ODLUČUJE! STVARNO?

Uprethodnom broju *Političkog zatvorenika* počašćen sam dopunom moga teksta nadnaslovom „Iz hadezeovske perspektive“ koji mi je podario naš urednik Tomislav Jonjić.

S radošću prihvaćam tu dopunu uz kratko obrazloženje. Naime, iskreno ću reći: tako dugo dok me hrvatski medijski prostor bude šikanirao likovima kao što su Maras, Bauk, Stazić, Jovanović, Bernardić, Pernar, Sinčić, Grmoja, Bulj itd. (a ima ih još jako puno), tako dugo dopuštам sebi da moji tekstovi budu označeni kao tekstovi iz „hadezeovske perspektive“. Nužno je još jedno malo objašnjenje. Nisam ja poklonik HDZ-a niti njihov član. Ali HDZ, bilo kakav, pa i stotinu puta gori nego što je aktualni, meni je stotinu puta bliži i draži od likova koje spomenuh. Na koncu, za mene je HDZ metafora ostvarene neovisne hrvatske države.

Činjenica je da ta naša sanjana i ostvarena država tavori danas u mnoštvu problema koje je naslijedila iz bivšeg komunističkog sustava, a stvara ih sustavno sama i danas. Činjenica je da mi ni izdaleka nismo konsolidirano društvo, nego smo temeljito podijeljeni. S obzirom na to valja se prisjetiti početka stvaranja samostalne hrvatske države. Valja se prisjetiti i nikad zaboraviti kreatora i realizatora tog projekta, prvoga hrvatskog predsjednika dr. Franje Tuđmana, koji nam je ponudio zajedništvo kao temeljni uvjet ostvarenja hrvatske države i uputio nam jasnu poruku „da sudbinu hrvatske uzmemo u vlastite ruke“.

U smislu obrane zemlje narod ga je poslušao, a u smislu upravljanja zemljom, nju je preuzeala interesno podijeljena „elita“ proizišla iz sustava bivše komunističke oligarhije. Taj supstrat promijenio je jedino ime. Atribuirali su se kao demokrati. Pod tom maskom oni djeluju sve do danas. Doduše, valja spomenuti da je u minulom

Piše:

Josip Ljubomir BRDAR

razdoblju bilo niz pokušaja novih mladih snaga da se organiziraju i upuste u politički život zemlje, ali nažalost nisu uspjeli. Nisu uspjele zato što su sve kapitalne pozicije u politici, medijima, gospodarstvu, kulturi itd. zauzeli bivši komunisti. Oni su bili i ostali nepremostiva rampa za prodor svježih istinskih demokratskih snaga.

čiji se trenutačni politički uspon bazira na lažnoj populističkoj deklarativnoj potpori „obespravljenima“, tj. onim ljudima koji su zauzeli tuže stanove, ljudima koji su u dugovima prvenstveno zbog prebukiranih kredita ili nekih drugih razloga koji se mogu razumjeti, ali koji se definitivno ne mogu i ne smiju rješavati nezakonitim postupcima koje inače nudi Živi zid.

Sličnu populističku politiku nudi stranka Most, koja je u početku svog nastajanja budila nadu, ali koja se do danas totalno

„Vjerodostojno“ i stabilno prije svega: razdragani predsjednik vlade sretnog naroda u društvu najbližih suradnika

Pritom treba spomenuti da se, poglavito u oči izbora, stvarao niz novokomponiranih i nezavisnih lista. No, oni su skoro u pravilu nakon izbora propadali, jer od naroda nisu prepoznati kao narodni tribuni, nego prvenstveno kao loveci na državno uhljebljenje. Preostalo ih je na javnoj sceni samo nekoliko koji su populistički radikalniji, poglavito u području sotoniziranja vladajuće većine, a u stvari im politički kapacitet seže također do pozicije uhljebljenja. Od njih se ne može čuti suvisli prijedlog koji bi bio pametan i koristan za državu. Eklatantan primjer takve radikalne strančice je npr. Živi zid

izlizala i koja egzistira na bivšoj slavi s par zastupnika u Hrvatskom saboru. Njihov se glas čuje jedino kao glas uvrijeđene ostavljene zaručnice koji je upućen protiv premijera i vladajuće stranke. U istu kategoriju živućih tinjajućih stranaka valja spomenuti stranku Glas kao tužni ostatak nekadašnjeg HNS-a, a spomenuo bih i stranku Pametno za koju je teško odgonetnuti zašto se tako zove.

Ukratko: politička slika Hrvatske je tužna. Vlada i koaličijska većina opstaje na granici izdržljivosti. Zbog tako neizvjesne i nestabilne situacije pojavio se u Hrvatskoj projekt pod sloganom “Narod odlu-

čuje“. Taj projekt ponikao je iz okružja narodnog pokreta „U ime obitelji“ koji je pokrenula Željka Markić. Tu novu inicijativu „Narod odlučuje“ poveo je i realizirao mladi, do sada nepoznati intelektualac Zvonimir Troskot. Za tu inicijativu koja treba biti osnovica za referendum, prema zakonu je trebalo prikupiti 374.000 potpisa građana s pravom glasa. I to je učinjeno. Prikupili su 394.000 potpisa. A sadržaj budućeg referendumu trebao bi biti izmjena sadašnjega izbornog sustava.

Sadržaj toga novog sustava je objavljen, pa ga nema smisla ponavljati. Ukratko, bit mu je u preferencijskom modelu biranja zastupnika, smanjenju izbornog praga, manjem broju zastupnika u Hrvatskom saboru te razmernom smanjenju zastupnika nacionalnih manjina i njihovih prava koja bi korespondirala s europskim pravnim sustavom.

No ova realizirana inicijativa digla je „na sve četiri“ aktualnu vlast kao i najveću oporbenu stranku. Razlog takovoj pobuni je vjerojatno gubitak uhljebljenja koji novi sustav ne omoguće. Prijeti se svim mogućim oružjima. Koalicijski partner vlasti i saborski zastupnik talijanske manjine zaprijetio je premijeru, da je spremam rušiti vladu, ako on slučajno podrži tu inicijativu. Za Radina je dakle redizajn izbornog zakona udar na prava nacionalnih manjina. A zapravo su „prava“ nacionalnih manjina sadržana jedino u Radinovu „pravu“ da već 28 godina sjedi u Hrvatskom saboru i prima ogromnu plaću. Za što? Za ništa!

Kakvu korist od Radina imaju npr. stanični Mario ili Giuseppe iz Rovinja? Nikakvu. Gospodinu Radinu treba reći da je u cijelom svijetu takova radna pozicija nemoguća. A jedina kvalifikacija za to radno mjesto je nacionalna pripadnost. Ista priča vrijedi i za Milorada Pupovca kojega je i bivši predsjednik Ivo Josipović prepoznao kao etno-biznismena. Dakle da zaključim: teško je predvidjeti epilog ove priče. Ako poslušamo riječi i „narod uzme sudbinu u svoje ruke“, ostvarit ćemo referendum. Ako tako ne bude, ipast će da se držimo stare poruke J. B. Tita, da se „zakona ne treba držati kao pijan plota.“

Junaštvo je duboka antropološka odrednica. Trajna je čovjekova potreba za nekim oblikom junaštva u njegovu okruženju koje će ga činiti sigurnijim. Već u prastarim vremenima susrećemo junaka kao borca za red, protivnika sila moći i kaosa svake vrste, te zaštitnika ljudi, zemlje i kulture. Lik takvog junaka prati narode kroz njihovu povijest, osobito kad nekim društvom zavlada apatija zbog političkog nemoralja, intelektualnog zakazivanja, gospodarskoga propadanja i socijalne ugroženosti, pojavljuje se potreba za junakom ili junacima. Što su uzroci propadanja zamršeniji, tijek popravka neizvjesniji i rezultati nevidljiviji, veća je želja za junakom.

U mom su djetinjstvu večernja sijela, osobito zimska, tažila glad za imaginarnim svijetom, svijetom koji se razlikoval od ustaljenoga, naviknutoga, uobičajenoga i koji je nudio nešto drukčije, privlačnije, užvišenije. Slušali smo predaje o zlim i dobrim ljudima, vilama, vješticama, idolima, junacima. Usmena priповijedanja bi u svečanijim prigodama preuzimali guslari na radost nas djece. Divili smo se pamćenju guslara koji je po nekoliko sati napamet redao junačke pjesme o hajducima Andrijici Šimiću, Mijatu Tomiću i drugima. Osobito su bile upečatljive priče o hajducima koji su se odlikovali tjelesnom snagom, lukavošću, pokretljivošću, hrabrošću i inteligencijom, i na taj način redovito odnosili pobjede nad brojno nadmoćnjim neprijateljem.

Zanimljivo je spomenuti da se ovo događalo u vrijeme poratnoga „herojskog“ doba u kojem je ideološka indoktrinacija nesmiljeno vladala javnim prostorom i divinizirala svoje junake. Teško je iz dječje perspektive prosuditi, je li se radilo o spontanome ili o svjesnom otporu. Svakako je u igri bila nedvojbena ignorancija i prijezir novih vladara. Ljudi i tako nisu ništa očekivali od „bezbožne i prosjačke“ (tako su je nazivali) komunističke države doli da ih pusti u miru obrađivati svoja polja i tako prehraniti brojnu djecu.

Stvaranjem mitova, legendi i junaka komunisti nisu ništa novo unijeli u ljudsku povijest. Sjećam se da nam je učitelj u drugom razredu pučke škole govorio o Titovoj veličini i na koncu ga, valjda da bi nas uvjerio u istinsku Titovu veličinu, usporedio s Isusom: „Tito je ono što se propovijeda u Isusu!“ Ne treba ni spominjati da se kod kuće nisam usudio ponoviti tu sablazan.

U antici su heroji bila ljudska bića s (polu)božanskim osobinama. Rimljani su svoje careve obožavali (apoteoza). Kasnije se pod junacima poimalo istaknute ličnosti u društvu. Kršćanstvo uvodi pojam mučenika, ali javno priznanje (proglašavanje blaženim ili svetim) dolazi tek nakon smrti. U svijetu znanosti i književnosti „junaci“ se krune za života Nobelovom nagradom. Svako vrijeme iznjedruje junake prema potrebi i okolnostima. U ratu se traže drukčiji junaci nego u miru.

Ali što je to junak i tko može postati junakom? Je li junak akrobat koji u cirku, bez zaštitarske mreže, pravi zadivljujuće skokove? Ili penjač koji tjelesnom snagom i užetom osvaja najviše planinske vrhunce? Ili plivač koji se vještim položajem tijela i mišićima odupire podivljanim valovima mora? Premda akrobatovi vratolomni podvizi u zraku, penjačevi vroglavi usponi po klisurama i plivačevi nadvladavanje valova imaju u sebi podstata herojskoga, premašilo je to da bi ih se proglašilo junacima. Daleko ispred jednog penjača, akrobata ili plivača na suvremenoj junačkoj listi položaje zauzimaju protivnici tiranije, borci za ljudska prava, pobornici političkih sloboda, zalažući svoj

TREBA LI ZEMLJA DANAS JUNAKA?

život i u pravilu zbog toga gnijuju po zatvorskim. Postoje junakinje i junaci u nespektakularnoj svakodnevici koji spase dijete iz plamena ili iz vode, priskoče u pomoć u vlaku, autobusu ili u stanu napadnutoj ženi, nemoćnoj osobi. Takvih nikad dosta.

Da junaci društvu trebaju pokazuje gledanost filmova i televizijskih emisija čije se protagonisti heroizira. Gledatelje općaravaju likovi koji su drukčiji od njih. Junaka, naime, čini običan čovjek krjepona života kojega odlikuje razboritost, pravednost, hrabrost i umjerenost. Iznimno hrabri ljudi, koji brane druge u kritičnim situacijama ili spašavaju ih u životnim nezgodama, proglašavaju se junacima. Oni čine nešto izvanredno i neuobičajeno i pritom riskiraju svoj život. Njihovo djelovanje time prestaje biti privatnom i postaje javnom stvari. Junaci su zapravo veliki po onome po čemu bi svatko mogao biti velikim, pod uvjetom da duša osjeća, srce hrabri i tijelo se pouzdaje u se. Odlučujeće za širu recepciju junaka je svakako da je on dio nas i da se možemo identificirati

Piše:

Tihomir NUIĆ

s onim što on čini. Da je u pitanju samo tjelesna snaga, činilo bi potencijalnog junaka više odvratnim nego prihvatljivim. „Kako bi bio odvratan čovjek kad ga tijelo ne bi ograničavalo“, zapisa netko.

Unatoč svemu rečenome, dopušteno je postaviti pitanje, trebaju li nam uopće junaci? Na to me je pitanje naveo njemački pisac Bertolt Brecht svojom dramom „Galilejev život“. Naime, pri samom svršetku trinaestoga prizora student Andrea Sarti iznenada uzvikne: „Nesretna je zemlja koja nema junaka“. Nakon kraće diskusije Galileo Galilej replicira: „Ne. Nesretna je zemlja kojoj trebaju junaci“.

Ovaj je odgovor izazovan, pa i zbumujući. Iz njega se naslućuje da se pojam junjaštva može shvatiti u deskriptivnom i u preskriptivnom smislu. U prvom se slučaju opisuje junaka kao utjecajnog i dobro imućnog člana društva, većinom na

temelju vlastitih zasluga. U javnom diskursu dominira slika ne o junaku nego o karakterističnim oznakama koje mu društvo pripisuje. Junak je identičan s moći i eventualnim bogatstvom koje posjeduje. U drugom, preskriptivnom slučaju, od junaka se traži više: on je uzor marljivosti, svijesti odgovornosti, poduzetničkoga elana i etičkog ponašanja. On uskače gdje ostali zapnu, zastanu i uplaše se. Znači li to da su junaci loš znak za jedno društvo, odnosno da se samo društvo onesposobilo, dehumaniziralo i dezorientiralo? Poučka bi bila da su junaci suvišni gdje su svi budni i hrabri, gdje se ni jedan spasonosni ili oslobođiteljski čin ne mora delegirati na iznimne likove. U tom su društvu svi junaci ili nitko. Nitko više ne upada posebno u oči, ne ističe se niti iskače iz zadanih okvira.

Ideja koju Brecht stavlja u usta Galileju prelijepa je da bi bila stvarna. Prema filozofu Spinozi, svijet mijenja ljubav prema dobru, a ne ideja dobra. Brechtova idea o utopijskoj zemlji bez junaka upravo traži junake koji će poticati njezino ostvarenje. Morao bi se pojaviti junak koji će dokinuti postojeće razlike među ljudima i razlike u društvima, te sprječiti situacije u kojima se ljudi osjećaju preopterećenima. Postoji mala vjerojatnost da se pronađe takvog junaka. Junaci, naime, zastupaju stvar koja je veća od njih samih. Oni predstavljaju ono najbolje u nama za koje možda sami nismo dovoljno postojani. U tom bi smislu moglo vrijediti da je „nesretna zemlja koja nema junaka“.

Danas se sve otvorenije piše i govori o hrvatskoj državi kao „promašenom“ ili „propalom projektu“. Ti kritici ne samo da nisu svjesni slobode u kojoj žive, kao ni toga da se netko za tu slobodu, koju oni izruguju, morao izboriti. Izborili su je oni koji su internalizirali hrvatsku državu kao projekt svoga srca, uma i svoje duše i krvavili za nju. O hrvatskoj državi kao „propalom projektu“ spekuliraju samo oni koji svoju zemlju vide isključivo kao vanjski svijet, nešto što se ne tiče njih niti njihove duše. Zemlji, državi i hrvatskom narodu su i te kako potrebni novi junaci koji će duhovnu i materijalnu Hrvatsku nositi u sebi da bi Hrvatska njih ponijela na svojim krilima!

MACELJSKA KOMEMORACIJA 2018.: PROPOVIJED KARDINALA VINKA PULJIĆA

**Draga braćo misnici,
draga braćo i sestre!**

Moram iskreno priznati da mi, dok se nalazim na ovom mjestu gdje je veliko grobište, prolaze trnci kroz srce i dolazi u sjećanje da su ti životi položeni za tu grudu i u toj grudi. Mnogi od vas sigurno imaju nekoga iz svoga roda i svoje loze čiji su zemni ostatci ovdje sahranjeni ili negdje u šumi čekaju da budu iskopani i

nas odbija i ne da nam uči u nju. Ljudi sa tima čekaju na granici da im se ogadi doći kući. Evo, to je nešto što me duboko boli, a ne mogu promijeniti pa sam napravio taj prekršaj da bih stigao na vrijeme.

Želim, na neki način, s vama podijeliti jedno iskustvo koje sam nedavno doživio. Vi znate da je nekako teško kad god susretneš čovjeka koji plače. Nije ugodno gledati suze. A tek kako je kad susretnete čovjeka starijeg od 90 godina kako naglas

znali zavapiti: ubij me al' pucaj, a nemoj me mlatiti da me dotučeš! Na žalost, mnogi su bili tako ubijani da je to bio strašan masakr. I sad se pitam, koji je to đavolski duh bio u ljudima da su uživali čineći takav masakr?

Mi nismo danas došli ovdje da u sebi probudimo osjećaje mržnje, osvete, ali ne možemo zanijekati istinu. Da bi tu istinu upoznali, moramo ponovno istinski istražiti sva grobišta koja nisu još istražena.

Ovdje je najveći dio, ali ima toliko toga... Sjećam se kad su mi za vrijeme komunizma pričali o jednom grobištu u kojem se nalazi pet tisuća pobijenih ljudi, ne oružjem, nego motkama. Još u onom vremenu kada se to nije smjelo išao sam provjeriti pa sam po šumi nalazio kosti i, moram priznati, nakon toga nekoliko noći nisam mogao spavati. To me streslo. Evo u kakvom smo mi ozračju. I sad se pitam, zašto se tako sporo ispituje ta povijesna istina; zašto se tako teško dolazi do tih činjenica?

Mnogi kažu da djeca onih koji su ubijali nisu voljni da se to ispituje. Pa ne možemo sve kriviti. Krivac je onaj koji je zlo učinio! A ako netko brani zlo, onda postaje sukrivac zločina! Ne možemo zločin braniti, bez obzira tko ga je napravio. Zločin je zločin; ne možemo ga braniti; zločin treba istinski nazvati pravim imenom. Dokle god se svaka stvar ne nazove pravim imenom, teško je stvarati pomirenje, povjerenje i praštanje.

Jasno, kršćanski mi stojimo na grobovima ovih nevinih ljudi i u srcu ne želimo mi suditi. Bog je sudac i nama i onim ljudima. Ali želimo da se u javnosti stvore zdrava načela na kojima treba društvo graditi, a prvo je načelo – načelo istine i, također, načelo da se svaka stvar nazove pravim imenom. Ono što je bio zločin, to je zločin. A ako netko to brani, onda se pitamo, što ga to veže uz taj zločin; zašto se boji priznati zločin? E, to je jedna opasnata stvar. To znači da duh koji je tada vladao, na žalost, živi i danas – nekad u medijima, nekad u stranačkim prepucavanjima,

dolično sahranjeni. Tako je i mene povukla želja da dođem ovdje izraziti i vjerničku i nacionalnu dužnost poštivanja tih i svih drugih žrtava našeg hrvatskog naroda, a posebno svećenika iz moje nadbiskupije, odnosno iz Bosne i Hercegovine, ali i svih onih iz drugih biskupija koji su ovdje sahranjeni.

Danas sam, pošto sam jutros slavio Svetu misu i podijelio sakrament krizme, pozurio ovamo da stignem na vrijeme. Bilo mi je neugodno jer sam, da bih stigao na vrijeme ovdje na Svetu misu, bio primoran na graničnom prijelazu preteći kolonu vozila. U sebi sam nekako tjeskobno doživio tu kolonu koja je čekala pa sam pomislio: eto ti te Europe, tako nas voli da

ne samo plače nego civili dok suza suzu goni... Djede, što te je to ražalostilo? Eto, napokon sam se okučao da svojoj unučadi ispričam što sam doživio počevši od Bleiburga preko križnog puta, a oni će meni: djede, to nas ne zanima! I njega je to toliko zaboljelo da se ne može utješiti. Njih ne zanima patnja tolikih ljudi koji su se itekako ugradili u tu grudu. Onda nije čudno što je tako lako napuštaju, jer ne znaju cijeniti te ljude. Preskupa je ta gruda na kojoj mi stojimo; preskupa je ta domovina koja je godinama plaćana krvljju, a na poseban način nakon Drugoga svjetskog rata, bolje reći po svršetku rata, jer su ljudi nevine jednostavno potamnili; ne samo da su ubijani nego su često

a nekada u osobnim zahtjevima. Tako sad, zapravo, mi u Crkvi stojimo pred jednom bolnom činjenicom: mi to ne možemo provesti. To mora službena vlast provoditi, ali mi ne možemo šutjeti. Mi moramo govoriti istinu, koliko god ona skupa bila. Stara je poslovica: tko istinu gudi, gudalo ga po prstima lupa. I nije lako istinu govoriti. Ja sam tome svjedok.

Smatram da ovdje danas mi moramo učiniti jedan zavjet. Onaj djed je plakao jer je osjetio da unučad ne zanima njegova žrtva. Toliko je to gruba i teška istina da je mi nismo prenijeli dalje na toj grudi na kojoj živimo. Koliko vrijedi ta gruda natopljena tolikom krvlju? Mi često svoj rodni kraj znamo nazvati „sveta gruda“. Nije krivo jer je „sveta“ po tome što su je, na žalost, posvetile tolike žrtve, suze, tolici znoj. Opasno je što zaboravljamo vrijednovati te svetinje.

Moram reći da me je uvijek strah živjeti s ljudima kojima ništa nije sveto. Ljudi kojima ništa nije sveto, u stanju su po glavama hodati i to je, zapravo opasno, u današnje vrijeme, u kojem nema stvari koja nije popljuvana i izrugana. Sad se pitamo, na kojim temeljima mi kao narod živimo? Toliko je vjere u naš narod ugrađeno, toliko žrtve, toliko je ljubavi ugrađeno u tu grudu. Zašto tako lako zaboravljamo te vrijednosti na kojima živimo? Zašto nismo poučili mlade da znaju vrijednovati ono iz čega su nikli i svoje korijenje voljeti. Ne treba se čuditi što ovako napuštaju i bježe jer nije ušlo u sreću to korijenje života, ta ljubav prema grudi, ta ljubav prema žrtvi. Zato želim zajedno s vama poslati poruku: prenesimo životnu istinu, ne da

se stvara mržnja, antagonizam i protivljenje jednih prema drugima, nego da znamo vrijednovati ono na čemu smo nikli i na čemu živimo i da baštinu te vjere i te svetinje prenesemo na buduća pokoljenja da znaju vrijednovati ono na čemu stoje. Želim zajedno s vama, na svoj način, skinuti taj zavjet štunje koja pokriva ta grobišta.

Prije nekoliko godina jedna je osoba počela ispitivati neka grobišta, a onda su joj došle prijetnje: nemoj to čačkati, mogla bi bez života ostati. Nazvala me na telefon i pitala me što napraviti. Ne bih htio iznositi detalje tog razgovora. Rekao sam joj: budi hrabra; ispituj, piši! Piši, pa ako treba platiti cijenu, plaćat ćemo je; slobodno se na mene pozovi! Platit ćemo cijenu za istinu. Smatram da svi, a ne samo jedna osoba, moramo biti u tome nekako zauzetiji.

Ali ima jedan problem u našem narodu: uvukao se na određeni način duh zagrijenosti, zavisti, zlobe prema onoj: nemoj da on bude prvi, ja moram bit prvi. Ubi nas ta trka za prestižem koji gazi po glavama. Ne može biti nijedna stranka preča od naroda; nijedan program ne može biti preči od naroda! A u tom narodu čovjek postoji! Čuli ste u malo prije pročitanom odlomku iz Evandželja kako Isus govori: „Subota je stvorena radi čovjeka, a ne čovjek radi subote“ Mk 2.27.). U središtu je čovjek. Radi čovjeka je Isus postao čovjekom i radi čovjeka je umro i uskrsnuo. I upravo to uskrsnuće je temelj naše nade i hrabrosti da se suočimo sa svim tim izazovima. Želimo poput Pavla, koji nam je u današnjem čitanju poručio da svoje muke sjedinimo s mukom Kristovom, ovdje u crkvi Muke Kristove sve te muke svoje povijesti donijeti i ovdje tražiti utjehu, ali i hrabrost za život; hrabrost da se nosimo s izazovima, hrabrost da svoj križ nosimo, hrabrost da znamo svetinje čuvati!

Da, Isus je htio usporediti starozavjetnu zapovijed: Poštuj dan subotnji! Na krizmama često djecu zbumim pitanjem: zašto, djeco, mi slavimo nedjelju iako Mojsije u Deset zapovjedi Božijih donosi i zapovijed: Poštuj dan subotnji? Veliki dio djece brzo se dosjeti pa odgovori: zato što je temelj naše vjere Kristovo uskrsnuće, a Kristovo uskrsnuće se svaki put slavi nedjeljom. Nedjelja je proslava Kristova uskrsnuća i tko kod slavi Svetu misu, on ispovijeda vjeru u uskrsnuće mrtvih i zato mi ne smijemo to propustiti. U prošli četvrtak bilo je Tijelovo – zapovjedna svetkovina. Državne strukture nisu radile,

a privatnici su radili jer im je stalo do zarade. Gdje je tu svetinja? Preči je novac od Božjeg zakona; preča je zarada od čuvanja obiteljskog zajedništva. Zašto je dan Gospodnji dan slavljenja Mise i odmora? Ma, dan je odmora zato da nađemo jedni druge, da se čujemo, da se prepoznamo.

Kažu da je neki dan jedna učiteljica napravila pokus. Pita prvačice: što biste vi voljeli da vaši roditelji učine? A djeca napisala: ja bih voljela da tata i mama nemaju telefona, mobitela; više bi s nama pričali. Evo što smo napravili... Mi smo izgubili ljudski kontakt jer smo izgubili kontakt s Bogom. Ako ne znamo s Bogom pričati, ne znamo ni s ljudima. A onda, jasno, otuđujemo se i ništa nam više nije sveto: ni Božji dani, blagdani, niti ljudski životi. Zato se donose zakoni prema kojima se smije ubijati i prije rođenja i, pogotovo, kad ostari, skloni ga da ne smeta... Evo, to je danas moderni život.

Zato smatram prevažnim da je shvatimo: mi moramo znati vrijednovati korijenje, svetinju na kojoj smo nikli i to prenijeti budućim pokoljenjima. Kad me to zahvati, čini mi se, sav bih se rasplinuo da to kažem i pokažem, da usmjerim svoje drage vjernike, svoj dragi narod. Tu se ništa ne radi protiv drugih. Svaka ptica svome jatu leti. To je tako prirodno. I zato se borimo biti u svome jatu, svome narodu. Ali mi nikad ne ćemo propovijedati s olтарa napadajući drugu vjeru, napadajući drugu politiku. A ako se tko osjeća pogodenim, koga svrbi nek' se češe! Smatram da mi ne smijemo samo doći na Misu i otići kući, nego s Mise trebamo ponijeti i prenijeti snagu vjere koja mijenja ovaj svijet. Nemojmo mi samo kukati: ta vlast ne valja; to smo mi birali; što kukate? Treba, dakle, znati, biti razborit. Mi moramo nešto učiniti; ne da se svadamo, ne da se, na neki način, mrzimo, nego treba nas voditi ljubav prema svome rodu, prema svome domu, prema toj gradi, prema svojoj vjeri, prema grobovima naših predaka.

Damir Borovčak

Kako je meni tužno kao pastiru proći pojedinim mjestima i gledati starce i starice koji „iskriviše“ oči gledajući kroz prozor, ne bi li koje dijete ili unuće navratilo. Sami su ostali. Gdje četvrtu zapovijed? Pa, prekrizili smo je. Zato osjećam potrebu potaknuti da ne zaboravimo ono što nas drži u dostojanstvu vjernika katolika, Hrvata, sina ove grude. I zato ovdje učinimo zavjet. Nas je dosta ostalo. Mi možemo mijenjati javnost.

Nemojmo prepustiti da pojedini plaćeni novinar obruka ono što je nama sveto. Eh, nek' tako proba učiniti onima drugima pa će vidjeti. Ali mi ne ćemo to raditi; mi ćemo samo braniti istinu, ono što je naša svetinja. U tome moramo biti hrabri i neustrašivi te stati iza onoga što je naša svetinja i to prenositi budućim pokoljenjima tako da unučad ne kažu: ma mene to ne zanima. Dijete draga, na čemu si nikao i na čemu ćeš odrasti i što će ti baština biti? Ovi naši, koji leže ovdje i oni svi koji leže po ovoj maceljskoj šumi i čekaju da razotkrijemo njihova grobišta, vjerujem da su pred licem Božnjim. Bože, primi ih! Primi i njihovu žrtvu, ali daj i nama da znamo vrijednovati tu žrtvu, da znamo i mi hrabri biti i žrtvovati se i budućnost graditi upravo iz te vjere, iz te spremnosti za žrtvu. Znate, ako nešto čovjek voli, onda se za to žrtvuje. Ako ne voli, sve mu je teško, samo kuka. Zato je potrebno da u nama poraste ta ljubav, ljubav prema svojim korijenima, prema svom Bogu, prema svojoj Crkvi, prema svome domu, prema svome rodu, prema ovoj domovini u kojoj smo nikli i obikli. Gdje god odes može ti bolje materijalno, a nigdje nisi kod kuće; tamo si uvijek tudinac. I zato smatram važnim potaknuti naše ljudе da znaju voljeti svoje korijenje. Neka ovi mučenici, koji su na svoj način ubijeni mučki, istinski izmole nama hrabrost da u ovom vremenu svjedočimo ono što jesmo i da to bude prepoznatljivo u našim rječima, u našem vladanju i našem svjedočenju. Gospodine, složi nas u svojoj ljubavi da se ne bojimo tvoga križa! Amen! (Fotografije: Damir Borovčak)

TRAVANJSKI NAVJEŠTAJ

Bože, onaj čas bio je tako svečan, ona večer stavila je svoju nježnu ruku na moje rame, ona večer bila je oslobođenje od tame, jer u njoj je živio jedan tren, velik i vječan.

Blagoslovjen da je dovieka onaj čas, onaj travanjski večernji navještaj, onaj tako dugo izčekivan glas i onaj u mom srđu razplamsan sjaj.

Bože, kako sam one večeri trčao selom kazujući ptici, koja u krošnji spava, pjevajući srđem, koje je slušala usnula trava, Bože, kako sam treperio dušom svojom cielom.

I moja majka je plakala, i ona, sva moja kuća je treperila od ganuća. U zraku su sladko pjevala nevidljiva zvona i nisu se zaustavila sve do svanača.

Trave su bile pjane od zanosa tog, putovi su mirisali, more je blistalo, i do jutra je bezbroj stabala nad selom prolistalo, radujuć se času, koji mi je u dobroti svojoj poklonio Bog.

Branko KLARIĆ (1912.-1945.)

VEČER SLOBODE

I danas, kad se sjetim one travanske večeri, u kojoj mi nebo pokloni najsretniji života čas, srđe moje od uzbuđenja zatreperi kao zlatan klas.

Pijan od sreće lutao sam ulicama grada, noseći u očima zanosa blistavi žar, zahvaljivao sam Bogu, što nam iz vinograda nebeskih pokloni najskupocjeniji dar.

Putem sam zaustavljao znane i neznane prolaznike, stiskao im ruke. Bio sam veselja slap. Htio sam, da od moje radosti, od moje sreće prevelike uđe u svakoga bar jedna kap.

Činilo mi se, da su sve stvari doobile drugčije lice, sunce u zalazu prosulo ljepši no ikada sjaj, starinskim zlatom okovalo kuću i litice i pomladilo cieli kraj.

„Sloboda, sloboda!“ šaptale su krošnje maslina i bora. O sreći moje Hrvatske zborili su travka i cvjet. Radost je strujala u mirnoj površini mora, radošću je drhtao živi i neživi svjet.

Nikada mi drage tri boje nisu bile ljepše, nego u taj tren, kad sam ih, s kuća i lađa, u dušu i srđe svoje upijao radošću zanesen.

I danas, kad se sjetim one travanske večeri, u kojoj mi nebo pokloni najsretniji života čas, srđe moje od uzbuđenja zatreperi kao zlatan klas.

Gabrijel CVITAN (1904.-1945.)

KISELJAK: 73 GODINE OD ZLOČINA ZA KOJI NITKO NIJE ODGOVARAO

Mjesec svibanj, po mnogima najljepši u godini, mnogim Hrvatima Kiseljaka, Kreševa, Fojnice, Busovače, Vareša, Breze i drugih srednjobosanskih općina, posebno onima starijima, još uvijek budi bolne uspomene, ali jača i obvezu do kraja istražiti zločin koji su jugoslavenske komunističke vlasti prije 73 godine počinili na lokalitetu Crvena stijena u Kiseljaku.

Po nalogu tadašnje UDBA-e, nakon „oslobodenja“ Kiseljaka čak nekoliko stotina Hrvata iz spomenutih općina odvođeno je na saslušanja s kojih se nikad nisu vratili. Mjesto obračuna bila je Crvena stijena. Pretpostavlja se da ovaj lokalitet nadomak središtu Kiseljaka, uz prometnicu prema Visokom, krije tijela nekoliko stotina u bližoj ili daljoj okolini likvidiranih, uglavnom Hrvata. Mještani su godinama govorili o kricima žrtava i o pucnjima iz vatre nog oružja, najprije krišom, a nakon pada komunizma slobodno su mogli posvjedočiti o svemu što vidjeli i čuli. Nažalost, za njihova svjedočenja, kao i za svjedočenja obitelji žrtava kojih je iz godine u godinu sve manje, pravosuđe BiH ostalo je slijepo i gluho.

Budući da su počinjena bez suđenja i prava na obranu likvidiranih, nije teško pretpostaviti da su ubojstva bila politički motivirana. Da je zavjet šutnje ali i negiranja zločina na Crvenoj stijeni i dalje na snazi, svjedoče reakcije na inicijativu o ekshumacijama na spomenutom lokalitetu. „Mnogi još uvijek pokušavaju negirati ovaj zločin tvrdeći kako se nije dogodio. Zločin se nažalost dogodio. Znaju to mnoge obitelji poput Markovića i Trutina iz Kiseljaka, Mlivočića iz Vareša, obitelji čijih je 17 članova likvidirano 1945 godine. Zbog njih mi ne ćemo odustati od inicijative da se ekshumacije provedu. Potporu imamo u hrvatskim predstavnicima općinske ali i drugih razina vlasti, Udruzi hrvatskih političkih zatvorenika kao i Udrugama proizašlim iz Domovinskog rata“, kaže dr. sc Ivo Miro Jović, profesor povijesti koji godinama istražuje zločine na Crvenoj stijeni.

Put od inicijative do realiziranja ekshumacija nije samo komplikiran već i iznimno skup, jer je zemljište u privatnom

Piše:

Ana POPOVIĆ

vlasništvu i trebalo bi ga otkupiti. No, pitanje je ima li istina cijenu, i ima li itko pravo od nje odustati, zbog žrtava ali i njihovih potomaka koji imaju pravo na istinu o smrti svojih djedova i pradjedova, kao i pravo dostoјno pokopati njihove posmrtne ostatke.

A dok im se to ne omogući, počast žrtvama i ove godine odana je najprije misom zadušnicom na zavjetnom mjestu Pod stijenom, koje je još u prošlom su-

stavu ustanovio pokojni fra Stjepan Bušan, a potom i polaganjem vijenaca na spomen-obilježju na Crvenoj stijeni. Žrtvama jugoslavenskih zločina, na 73 godišnjicu stradanja, poklonili su se čelnici Hrvatskog društva političkih zatvorenika Kiseljaka, udruga proizašlih iz Domovinskog rata, hrvatskih političkih predstavnici s područja općine Kiseljak te drugi koji se usprkos kiši osjetili potrebu prisjetiti se ovog događaja i odati počast žrtvama. Molitvu za duše ubijenih predvodio je fra Zoran Vuković, kiseljački župnik.

Komemoracija na Crvenoj stijeni

ISKRICE

Pametni ljudi uživaju u životu. Oni drugi... razmišljaju o smislu života!

*

Kažu ovi naši jugo-nostalgičari:
„Za vrijeme Tita živjeli smo dobro.“ Dakako! I za vrijeme Staljina i Hitlera... neki su živjeli dobro!

*

Najprije je to bilo u Izraelu, potom u Argentini. Opet neki zmijski jezici traže nekakve „ustaške zmije“!

*

U prirodi nikad nije zabilježen nijedan slučaj da bi neka hobotnica sama sebi podrezala krakove. A nije bogme ni u politici!

*

„Još Hrvacka ni propala dok mi živimo...“ ... u Hrvatskoj, a ne u Irskoj!

*

Dok je u nas toliko „hlebinaca“, bit će i toliko...uhljeba!

*

Razlika između Irske i Hrvatske? Irska ima „gospodarsko čudo“, a Hrvatska...gospodarsko čudovište!

*

Kada netko želi od tebe doznati sve o tebi, a ti od njega ne možeš dozna- ti ništa o njemu... kloni ga se!

*

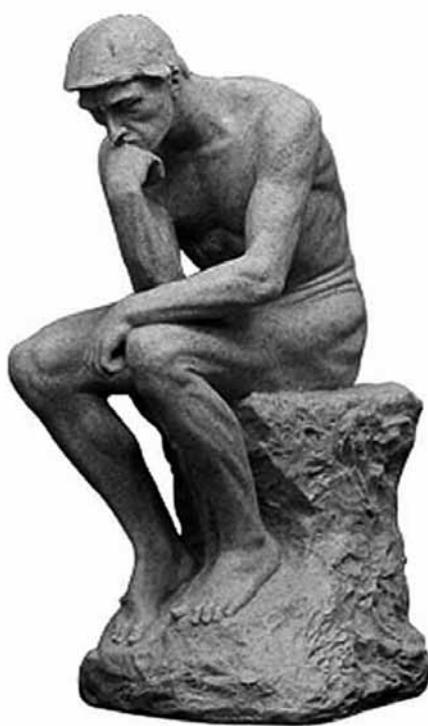
Razlika između svećenika i političara? Svećenik se trudi narod uvjeriti da Boga ima, a političar da je Bog... on!

*

Čitam ja tako o robovlasištvu i robovima: „Robovi su teško, naporno radili, a za to nisu primali plaću.“ Hm! Nešto mi to poznato zvuči! A vama?

*

Ako imaš dobar život, živiš svoj život. Ako imaš posao, gledaš svoja

posla. A ako nemaš ni jedno ni dru- go, počneš... „bistriti politiku“!

*

Neki zakoni fizike nisu mi baš jasni. Zemlja nam ide sve dolje i dolje, a nama je sve... gore i gore!

*

Sjećate li se one partizanske „Po šumama i gorama“? „Prije ćemo mi umrijeti, nego svoje zemlje dat... ratatatatat!“ Sada naši političari pjevaju malo drugačije: „Prije će te vi krepati, nego mi fotelje dati!“

*

U Splitu su planula neka vozila. Mjerodavni kažu da je u pitanju možda „tehnički kvar“! A „tehničare“ nadležni još nisu uhvatili!

Vlado JURCAN

‘VO JE NAŠA ZEMJA

Romoru s crikav glave kamene
glas Jurjev, Radovanov
‘vo je nasa zemja
zboru zlamenja od iskona
svi uzli u pleterin

Hripju sematorija, kamposanti
vitri u cimpresin
skripju ploce greb roda ervatskog
vapu uskrisle ruke galijot, martiri

I moli more, o judi, puntari
o vrlji muzi ervatski
ma, stanimo se s prazi svoji,
spram barbari
spram barbari od istoci
Zvonu versi dun Marina
i Marulov glas rebati
‘vo je nasa zemja
u zilan vriju viki bascine
suz-usali, muk-stivani

Jakov DUKIĆ

MASLINA I LOZA

U masliniku
Nasmijani čokoti vinove loze
Priproste boje jeseni
Sitni plodovi

Maslina i loza pomiješani
U malenu vrtu
Na kamenu škrtu
Deblo masline
Kao djevojčin vrat

Obukla se loza do samog vrata
U crvenoj košulji, kao djevojka
A maslina
Dječak jedan nasmijan.

Bruno ZORIĆ

O DOMOBRANSKIM I USTAŠKIM GROBOVIMA NA MIROGOJU, ILI: KAKVI SMO MI TO LJUDI?

Unakani potpunog i radikalnog obračuna jugoslavenskih komunista s neprijateljem, Ministarstvo unutarnjih poslova Demokratske Federativne Jugoslavije donijelo je neposredno po završetku Drugoga svjetskog rata, 18. svibnja 1945., Odluku br. 1253 o uklanjanju grobalja i grobova “okupatora” i “narodnih neprijatelja”, koja je obuhvatila groblja i nadgrobne spomenike vojnika njemačke, talijanske i mađarske vojske, te ustaše, četnike i slovenske domobrane.¹

MUP Federalne Države Hrvatske, Zagreb, proslijedio je Odluku MUP-a DFJ dopisom (*Broj: 2.811/45.*, *Predmet: Uklanjanje vojničkih groblja okupatora*) od 6. srpnja 1945. svim oblasnim i okružnim NO-ima u FD Hrvatskoj i Privremenom Gradskom NO-u Zagreb te naložilo: "Treba izbrisati svaki trag zloduha fašističke vladavine. Tako je potrebno i da se srovne sa zemljom svi vanjski znakovi, po kojima bi se razaznavalo mjesto, gdje su se dizala takova groblja." Kako je ministar unutarnjih poslova FD Hrvatske Vicko Krstulović zaključno pojasnio, "da se ukloni sve, što bi moglo poteći na vremena fašističkog zuluma.² SMRT FAŠIZMU - SLOBODA NARODU!"³

U Hrvatskoj, kao i drugdje u Jugoslaviji, uklanjanje globalja i grobova "okupatora" i "narodnih neprijatelja" u neposrednom

Pišu:

Dr. sc. Vladimir GEIGER

Hrvatski institut za povijest

8

Pero ŠOLA

*Hrvatski obredni zdrug
Jazovka – Krilo Đakovo*

poraću sustavno je provođeno.⁴ I na zاغrebačkom groblju Mirogoj u potpunosti je u ljetu 1945. uklonjeno njemačko i hrvatsko vojničko groblje, najmanje 3.000 grobova njemačkih vojnika, pripadnika Wehrmacht-a i Waffen-SS-a te hrvatskih vojnika, domobrana i ustaša, pripadnika Oružanih snaga NDH.⁵

Iako je odluka MUP-a DF Jugoslavije od 18. svibnja 1945. odnosno odluka MUP-a FD Hrvatske od 6. srpnja 1945. o uklanjanju grobalja i grobova "okupatora" i "narodnih neprijatelja", izuzimala grobove hrvatskih domobrana,⁶ lokalne vlasti, svjedoče događaji i stanje na grobljima, uništavale su groblja, grobove i

4 Usp. V. GEIGER, "Uklanjanje 1945/46. grobalja i grobova 'okupatora' i 'narodnih neprijatelja' poginulih 1941-45. na području Nezavisne Države Hrvatske", u: *1945. kraj ili novi početak?* Tematski zbornik radova, Glavni i odgovorni urednik: Zoran Janjetović, Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije i Muzej žrtava genocida, 2016., str. 185.-226.; V. GEIGER, "O provođenju odluke Ministarstva unutarnjih poslova DF Jugoslavije od 18. svibnja 1945. o uklanjanju grobalja i grobova 'okupatora' i 'narodnih neprijatelja' u Hrvatskoj nakon Drugog svjetskog rata", u: *Zbornik prispevkov z znanstvenega posvetu Človekove pravice in temeljne svoboščine: za vse čase!*, Uredila: Marta Milena Keršić, Damjan Hančič, Ljubljana: Študijski center za narodno spravo, 2017., str. 127.-142. i ondje navedeni izvori i literatura.

5 V. GEIGER, "Uklanjanje 1945/46. grobalja i grobova 'okupatora' i 'narodnih neprijatelja' poginulih 1941-45. na području Nezavisne Države Hrvatske", str. 190.; V. GEIGER, "O provođenju odluke Ministarstva unutarjavnih poslova DF Jugoslavije od 18. svibnja 1945. o uklanjanju grobalja i grobova 'okupatora' i 'narodnih neprijatelja' u Hrvatskoj nakon Drugog svjetskog rata", str. 130. i ondje navedeni izvori i literatura.

6 Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti, str. [176.] i 178.

nadgrobne spomenike svih neprijateljskih vojska, uključujući i domobranske.

Uklanjanje ustaškoga, domobranskog i njemačkoga vojničkog groblja na Mirogoju u Zagrebu u ljetu 1945. opisao je Josip Bejuk, u svojoj knjizi sjećanja naslovljenoj *Sjećanja logoraša br. 2544*, koji je kao mladić sa prijateljem svjedočio uništavanju vojničkih grobova: “[...] gledamo kako drugarice i drugovi lome križeve s njemačkog [vojničkog] groblja, a drugi se muče na ustaškom groblju preturati kamene spomenike s časničkog groblja. [...] Slušamo još kako psuju ustašku majku, kurvu švapsku i.t.d. Neki pripiti pjevaju i gaze nogama križeve. Čuje se pjesma: ‘Druže Tito, mi ti se kunemo ... i.t.d.’ [...]”⁷⁷

Odluka MUP-a DF Jugoslavije od 18. svibnja 1945. odnosno MUP-a FD Hrvatske od 6. srpnja 1945. o uklanjanju grobalja i grobova "okupatora i "narodnih neprijatelja", određivala, je, da "4./ Lješine se nesmiju ni u jednom slučaju dirati, niti grobovi otvarati i prekopavati. 5./ Prostore, na kojima su se nalazili grobovi, ne smije se upotrebljavati za pokapanje novih mrtvaca. Ovaj se prostor može upotrijebiti kao rasadnik za ukrasno grobno bilje ili slične svrhe."⁸ No bilo je ipak drugačije, kako potvrđuju tijek događaja i današnje stanje na Mirogoju, a čemu je svjedočio Bejuk: "Kasnije su partizani radili noću: sve hrvatske časnike iskopalici su iz grobova i odvezli ih u nepoznatom pravcu. Usve, svi su grobovi bili sa zemljom sravnati."⁹ Kao nedvojbeno važno, Bejukovo sjećanje o oskvrnjivanju vojničkih grobova na Mirogoju objavljeno je zatim u hrvatskoj historiografiji, publicistički i različitim internetskim portalima u niz navrata.¹⁰

⁷ Josip BEJUK, *Sjećanja logoraša br. 2544*, Sinj: Vlastita naklada autora, 2000., str. 18.

8 *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti*, str. [176.] i 178.

9 J. BEJUK, *Sjećanja logoraša br. 2544*, str. 18.

10 Usp. Milan MARUŠIĆ, *Žrtve komunističkih zlodjela u Zagrebu svibanj 1945. i sljemenskim stratištima bolnica Brestovac i Gračani, Zagreb:*

O uništenim nadgrobnim spomenicima s vojničkim grobovima na Mirogoju i tadašnjem ozračju straha nezaobilazno je i sjećanje Ive Soljačića, koji je kao desetogodišnjak s majkom posjetio Mirogoj na Svisvete 1945., o čemu je pod naslovom "Gospodo Kosor, postavite spomenik na Mirogoju gdje su komunisti preorali grobove mnoštva hrvatskih mladića" 2009. pisao u *Hrvatskom listu*, a zatim i pod naslovom "Sjećanje na Svi Svete 1945. godine", na portalu viktinologija.hr.¹¹

"Svi sveti 1945. Kao i svake godine majka me na taj dan vodila na zagrebačko groblje Mirogoj. Išli smo od groba do groba poznatih preminulih i pomolili se za spas njihovih duša. Pred središnjim križem, pomolili smo se za one, koji nisu pokopani na tom groblju, za stradale u ratu i posebno one koji su bez suda pobijeni tijekom i nakon završetka drugog svjetskog rata. Zatim reče mama: 'Idemo na groblje gdje su pokopani hrvatski vojnici.' Kad dođosmo tamо? Skamenio sam se od užasa! Nešto nepojmljivo! Umjesto groblja svježe izorana zemlja. Nigdje nikakvog grobnog znaka. Usred te oranice vidjesmo očajne žene, većinom seljanke, crno odjevene s crnim rupcima na glavama kako plaču i traže grobove svojih nedavno poginulih sinova. Kiša je polako rominjala, spuštala se kap po kap, a tmurno nebo kao da je plakalo, plakalo zajedno s očajnim majkama nad nečuvenim zločinom. Ilovača se je ženama lijepila za cipele, a one su teško izvlačile noge iz mokre zemlje. Činilo se kao da ih pokopani zadržavaju da ih ne ostave same na oskvrnutom gro-

Hrvatsko žrtvoslovno društvo, 2001., str. 79.; M. MARUŠIĆ, *Hrvatska država rođena u krvi. Trilogija: 1., 2., 3.*, Zagreb: Vlastita naklada, 2008., str. 122.; V. GEIGER, "Odluka o uklanjanju grobalja i grobova 'okupatora' i 'narodnih neprijatelja' Ministarstva unutarnjih poslova DF Jugoslavije od 18. svibnja 1945." (II.), str. 30.; V. GEIGER, "Uklanjanje 1945/46. grobalja i grobova 'okupatora' i 'narodnih neprijatelja' poginulih 1941-45. na području Nezavisne Države Hrvatske", str. 190.; Z.S., "Za četnički kamen u Srbu usred pustare tri milijuna kuna, a za hrvatske grobove ništa", <http://www.dnevno.hr/vijesti/hrvatska/za-cetnicki-kamen-u-srbu-usred-pustare-tri-milijuna-kuna-a-za-hrvatske-grobove-nista-64996/>

11 Ivo SOLJAČIĆ, "Gospodo Kosor, postavite spomenik na Mirogoju gdje su komunisti preorali grobove mnoštva hrvatskih mladića", *Hrvatski list*, br. 236/2. travnja 2009., str. 7.-8.; I. SOLJAČIĆ, "Sjećanje na Svi Svete 1945. godine", <http://www.viktinologija.com.hr/index.php/priopcenja/545-prof-dr-sc-ivo-soljacic-prof-emeritus-sjecanje-na-svi-svete-1945-godine>

Grobovi ustaša i domobrana, pripadnika Oružanih snaga NDH, kršćana i muslimana, na Mirogoju - stanje u vrijeme Drugoga svjetskog rata

blju. Majke su ipak uporno tražile mjesta gdje su pokopana njihova djeca. Kad su mislile da su ih našle upalile bi svijeće, otirale suze i kapi kiše koje su se polako sruštale niz njihova lica. Ponekad bi kap kiše pogodila plamičak svijeće. Ugasila bi ga. Zatim su majke ponovno palile svijeće i tako se to ponavljalo više puta, dok koначno žene ne bi odustale u svojoj tuzi i

bespomoćnosti. Sagnule su glave, rukama podbočile lice, nogu ukoraćenih u blatu zemlju, plakale su i jecale gorko, gorko za izgubljenim sinovima i njihovim grobovima. Njihove uznevjerene očajne oči bespomoćno su tražile pomoći, ali ostajale su usamljene u svojoj boli. Kao da su vapile zajedno s Kristom na križu. [...] Iako sam

Na groblju Mirogoj podignuto je nekoliko spomen-obilježja poginulim hrvatskim vojnicima 1941.-1945. – kameni spomen-križ na vojničkom groblju srušen u ljeto 1945. Društvo hrvatski domobran obnovilo je 1993. uz natpis “Hrvatskim vojnicima palim za Domovinu 1941.-1945.”; zajednički grob na grobnom polju 55A, koji je do tada bio bez ikakvih oznaka, u kojemu su posmrtni ostaci 250 hrvatskih vojnika koji su u ljeto 1945. iskopani iz pojedinačnih grobova, obilježen je u rujnu 2000. nadgrobnim spomenikom koji su postavili Ujedinjeni Hrvati Kanade - Vancouver i “Časnički klub 242 Zagreb”; na vojničkom groblju podignut je u prosincu 1993. i drveni spomen-križ, koji je Hrvatski domobran Ogranak Zagreb u prosincu 2013. zamjenio mramornim i kamenim spomen-križem s natpisom “Vječni spomen i slava poginulim i umrlim ovdje sahranjenim pripadnicima Hrvatske vojske 1941.-1945. uz nezaboravno sjećanje, jer – s nama su!”

tada imao tek 10 godina u pamćenje mi se duboko usjekao taj strahoviti prizor. [...]

Prema Soljačiću, “[...] okolo izoranog groblja šunjali su se neki čudni ljudi, odjeveni u kožne jakne i priključili bi se svakoj grupi u kojoj je bilo više od dvoje ljudi i slušali što govore. Čim bi čuli koju kritičnu riječ o preoranom groblju odmah bi povisili glas i rekli: ‘Nemoj tako druže (drugarice). Tu leže ratni zločinci.’ Zatim bi vadili neki notesić i olovku, kao da će zapisati imena onih s kojima razgovaraju. Time je bila prekinuta svaka diskusija, jer su ljudi dobro znali što znači biti ubilježen na popis OZNE (specijalna policija kako su je tada zvali), i unatoč zaprepaštenju i zgražanju nastojali su, da se što prije izgube s mjesta zločina.” Kasnije je ovo Soljačićeve sjećanje objavljeno i na portalima hesp.hr i dnevno.hr.¹²

O uklanjanju vojničkih grobova na Mirogoju pisale su 17. rujna 1945. nadbiskupu Stepincu i katolkinje Hrvatice, majke pokojnih sinova i supruge pokojnih muževa, moleći ga da se zauzme kod vlasti za poštedu vojničkih grobova: “Preuzvišeni gospodine! Za sigurno će Vam biti već poznato, da se po naređenju mjerodavnih vlasti skidaju križevi na Mirogoju sa ustaških grobova, a nakon toga imade se grobovi sravniti tako, da neće biti vidljivo, gdje je koji od onih, koji počivaju na tom mjestu vječni san. Da je taj postupak prema mrtvima, koji su pred Božjim sudom, strašan i bolan, došlo je do izražaja prigodom posjeta nas majki i žena u nedjelju na dan 16. rujna o.[ve]g.[odine] Možete si pomisliti, Preuzvišeni, tu tešku bol jedne majke, koja dolazi iz udaljenih krajeva, da posjeti grob svoga sina, da se pomoli Svevišnjemu za pokojnikovu dušu – a da ne nađe grob jer nema križa. Ta bol je neopisiva. Majke i žene padale su na grobove moleći Svevišnjega za pomoć, zazivajući imena svojih palih pokojnika – da im se jave, no mrtvi ne govore, nema odaziva.” Katolkinje Hrvatice, majke i supruge pokojnih mole nadbiskupa Stepinca, da se

zauzme kod vlasti kako bi se poštedjeli od uništenja grobovi njihovih sinova i muževa: “Preuzvišeni! Katoličke majke i žene pokojnih sinova i muževa upravljaju ovu molbu Vama, moleći Vas rascviljenih

Razbijeni kameni nadgrobni znakovi s grobova hrvatskih vojnika na Mirogoju ponegdje su ostavljeni na mjestima grobnih ukopa te su takva mjesita posljednjih godina skromno obilježena

12 Usp. “Zločinački srjakomunistički režim ni mrtvima Hrvatima nije dao mira”, <http://hcsp.hr/zlocinacki-srjakomunisticki-rezim-ni-mrtvima-hrvatima-nije-dao-mira/>; Z.S., “Za četnički kamen u Srbu usred pustare tri milijuna kuna, a za hrvatske grobove ništa”, <http://www.dnevno.hr/vijesti/hrvatska/za-cetnicki-kamen-u-srbu-usred-pustare-tri-milijuna-kuna-a-za-hrvatske-grobove-nista-64996/>

srca, da poduzmete sve što je u Vašoj mogućnosti i moći, kako bi se osujetilo ovom za kršćanstvo ne zapamćenom dogadaju. U koliko se ne bi moglo općenito pomoći, a to barem da se dozvoli prenos onih pokojnika, koji se mogu sahraniti u rodbinske ili druge grobove. Zar nije križ, na kojem je umro naš Spasitelj, svetinja za sve katolike, pa da se u kršćanskoj zemlji ta svetinja baca i uništava i još k tome od onih, koje je dragi Bog k sebi pozvao? Molimo Svevišnjega, da Vama kao našem dobrom pastiru, Preuzvišeni, dade jakosti, za sretan uspjeh ove naše smjerne molbe. Katolkinje – Hrvatice seljanke i građanke majke pok.[ojnih] sinova i žene pok.[ojnih] muževa.”¹³

Na provođenje odluke MUP-a DF Jugoslavije od 18. svibnja 1945. o uklanjanju grobalja i grobova “okupatora” i “narodnih neprijatelja” narod je u ozračju straha negodovao. Otvoreno protivljenje uništavanju grobova poginulih “neprijateljskih” vojnika u Jugoslaviji iskazivala je Katolička crkva.¹⁴

Predstavku u svezi skidanja križeva s grobova ustaša i njemačkih vojnika i na Mirogoju i drugdje po katoličkim grobljima zagrebački je nadbiskup Alojzije Stepinac 18. kolovoza 1945., saznavši za nemile događaje, dostavio predsjedniku vlade Federalne Hrvatske Vladimиру Bakariću: “Gospodine pretsjedniče! Stižu mi vijesti iz Varaždina, Zagreba i drugih mjesto, da se po nečijem nalogu nivelira-

Razbijeni kameni nadgrobni znakovi s grobova hrvatskih vojnika poslužili su ponog-dje za izradu novih nadgrobnih spomenika, što je vidljivo i na Mirogoju

ju grobovi Ustaša i Nijemaca, uklanjuju križevi sa njihovih grobova po katoličkim grobljima, ne pitajući ni crkvene vlasti ni rodjake pokojnika. Ovo je kulturni šandal prvog reda. Vi ste, gospodine pretsjedniče, pravnik, pa će Vam biti bez sumnje poznato, što pogansko rimsко pravo sudi de laesione sepulcri¹⁵. Zar smo pali ispod pogana? Ja kao pretstavnik Katoličke crkve energično protestiram proti ovoga divljanja i molim Vas, da izdate hitne naloge, da se poštuju katolička groblja. Na grobljima nema više prijatelja ni neprijatelja, partizana ni ustaša ni Nijemaca ni Slavena. Na grobljima su samo mrtvi, koji čekaju zadnji pravorijek vječnog Suca, koji će ih suditi samo po tome, kakovi su bili ljudi, da li su vršili Njegove zapovijedi ili ne, a ne po stranačkim pripadnostima ili nacionalnim. Ja se nadam, da ćete izdati najhitnije naloge u toj stvari, da ne budem prisiljen javno upozoriti narod na obešašćivanje naših groblja.”¹⁶

Kako je na to postupio Bakarić? Na pismu nadbiskupa Stepinca predsjedniku Vlade Federalne Hrvatske Bakariću, od 18. kolovoza 1945., u kojem izražava svoj prosvjed protiv nepoštivanja katoličkih grobalja, (koje se nalazi u spisima Predsjedništva Vlade NR Hrvatske 1945. u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu), dopisano je rukopisom crnom tintom na poleđini *a a* [ad acta], 27. IX. 45. i paraf *VB* [Vladimir Bakarić].

Protivljenje Katoličke crkve uništavanju grobova od strane “narodnih” vlasti kulminiralo je Pastirskim pismom katoličkih biskupa Jugoslavije, izdanim 20. rujna 1945. na općim biskupskim konferencijama u Zagrebu, koje je ujedno bilo početak otvorenog sukoba između novih vlasti u Jugoslaviji i Katoličke crkve.¹⁷ Usprkos opetovanu protivljenju Katoličke crkve, uklanjanje grobalja i grobova “okupatora” i “narodnih neprijatelja” sustavno je nastavljeno. Komunistička partija Jugoslavije uz građanske i političke slobode znatno je ograničila i potiskivala i tradicionalne religijske vrijednosti. Svi oni koji

13 Juraj BATELJA, *Blaženi Alojzije Stepinac - svjedok Evandela ljubavi. Životopis, dokumenti i svjedočanstva – prije, za vrijeme i nakon Drugoga svjetskoga rata*, Knjiga 3, Dokumenti II, br. 400.-691. (1944.-1998), Zagreb: Postulatura blaženog Alojzija Stepinca, 2010., str. 249.; V. GEIGER, “Odluka o uklanjanju grobalja i grobova ‘okupatora’ i ‘narodnih neprijatelja’ Ministarstva unutarnjih poslova DF Jugoslavije od 18. svibnja 1945. i Katolička crkva u Jugoslaviji”, *Tkalčić*, br. 18/2014., str. 412.-413. i ondje navedeni izvori i literatura.

14 Usp. V. GEIGER, “Odluka o uklanjanju grobalja i grobova ‘okupatora’ i ‘narodnih neprijatelja’ Ministarstva unutarnjih poslova DF Jugoslavije od 18. svibnja 1945. i Katolička crkva u Jugoslaviji”, *Tkalčić*, br. 18/2014., str. 387.-426.; V. GEIGER, “Poslijeratno komunističko uništavanje grobova” (1-3), *Glas koncila*, br. 51-52 (2270-2271) – br. 2 (2273), Božić 2017. – 14. siječnja 2018., (1) “Jugoslavenske vlasti bez pjeteta prema mrtvima, br. 51-52 (2270-2271)/Božić 2017., str. 37., (2) “Odnos prema grobljima - svjetonazor i moral jugoslavenskih komunista, br. 1 (2272)/7. siječnja 2018., str. 21., (3) “Tito: ‘Svećenici brane svoje materijalne interese’”, br. 2 (2273)/14. siječnja 2018., str. 21. i ondje navedeni izvori i literatura.

15 De laesione sepulcri, lat. – o oskrvnuću grobova.

16 Nada KIŠIĆ-KOLANOVIĆ, “Pisma zagrebačkog nadbiskupa Alojzija Stepinca predsjedniku vlade Hrvatske Vladimиру Bakariću 1945.”, *Croatica Christiana Periodica*, br. 29/1992., str. 169.-170.; J. BATELJA, *Blaženi Alojzije Stepinac - svjedok Evandela ljubavi. Životopis, dokumenti i svjedočanstva – prije, za vrijeme i nakon Drugoga svjetskoga rata*, Knjiga 3, str. 225.-226., XI.; V. GEIGER, “Odluka o uklanjanju grobalja i grobova ‘okupatora’ i ‘narodnih neprijatelja’ Ministarstva unutarnjih poslova DF Jugoslavije

od 18. svibnja 1945. i Katolička crkva u Jugoslaviji”, str. 410.-412. i ondje navedeni izvori i literatura.

17 Usp. Miroslav AKMADŽA, “Pastirsko pismo katoličkih biskupa Jugoslavije od 20. rujna 1945. godine i crkveno-državni odnosi”, *Tkalčić*, br. 6/2002., str. 139-189. i ondje navedeni izvori i literatura.

Neki, i tek pojedini, hrvatski vojnici poginuli tijekom Drugoga svjetskog rata, i isključivo oni koji su sahranjeni u obiteljske grobnice imaju na Mirogoju nadgrobni znak, koji je nesmetano postavljen od 1990-ih

to nisu shvatili na vrijeme, proganjeni su politički i sudska.

Bruno Bušić je u političkom izbjeglištvu 1975., u časopisu *Nova Hrvatska* (London), u članku "Dva morala. Uz knjigu o hrvatskim zrakoplovima", pisao da je grob znamenitoga hrvatskog zrakoplovca Cvitana Galića, sahranjenog 8. travnja 1944., na vojnome, ustaškom, groblju u Zagrebu na Mirogoju "zarastao [je] u travu i korov. Rodbini nije dopušteno da grob urede i obnove."¹⁸

Iako su Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira SR Hrvatske iz 1989. odnosno Zakonom o prekršajima protiv javnog reda i mira SR Hrvatske iz 1990.¹⁹ odredbe Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira SR Hrvatske iz 1977.²⁰, koje su priječile i kažnjavale one koji su nastojali

zaštititi i obilježiti grobove "neprijatelja" brisane, od tada do danas nije se ustvari puno promijenilo. Stjepan Brajdić u članku "Nema stida na obrazu elite: kronologija bezuspješnih napora da se podigne spomenik nad uzoranim hrvatskim grobovima", objavljenom 2010. u *Političkom zatvoreniku*, prikazao je "neshvatljive tegobe i prepreke koje i današnje hrvatske vlasti stavlju pokušajima dostojava obilježavanja tih (i drugih) grobova i grobišta."²¹

Na groblju Mirogoj podignuto je nekoliko spomen-obilježja poginulim hrvatskim vojnicima 1941.-1945. – kameni spomen-križ na vojničkom groblju srušen u ljeto 1945. Društvo hrvatski domobran obnovilo je 1993. uz natpis "Hrvatskim vojnicima palim za Domovinu 1941.-1945."; zajednički grob na grobnom polju 55A, koji je do tada bio bez ikakvih oznaka, u kojem su posmrtni ostaci 250 hrvatskih vojnika koji su u ljeto 1945. iskopani iz pojedinačnih grobova, obilježen je u ruj-

18 Usp. Bruno BUŠIĆ, "Dva morala. Uz knjigu o hrvatskim zrakoplovima", *Nova Hrvatska*, br. 22/1975., str. 15. i B. BUŠIĆ, *Jedino Hrvatska! Sabrani spisi*, Toronto - Zurich - Roma - Chicago: Ziral, 1983., str. 129.

19 Usp. "Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira", *Narodne novine. Službeni list Socijalističke Republike Hrvatske*, br. 55, 26. prosinca 1989., str. 1036.; *Zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira. Redakcijski pročišćeni tekst*, Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske Odjel za izdavačku djelatnost i dokumentaciju, 1991.

20 Usp. "Zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira", *Narodne novine. Službeni list Socijalističke Republike Hrvatske*, br. 41, 17. listopada 1977., str. 561.-563.

21 Usp. Stjepan BRAJDIĆ, "Nema stida na obrazu elite: kronologija bezuspješnih napora da se podigne spomenik nad uzoranim hrvatskim grobovima" (I.-II.), *Politički zatvorenik*, br. 224/studeni 2010. – br. 225/prosinac 2010., (I.) br. 224/studeni 2010., str. 30.-32., (II.) br. 225/prosinac 2010., str. 24.-25.

nu 2000. nadgrobnim spomenikom koji su postavili Ujedinjeni Hrvati Kanade - Vancouver i "Časnički klub 242 Zagreb"; na vojničkom groblju podignut je u prosincu 1993. i drveni spomen-križ, koji je Hrvatski domobran Ogranak Zagreb u prosincu 2013. zamijenio mramornim i kamenim spomen-križem s natpisom "Vječni spomen i slava poginulim i umrlim ovđe sahranjenim pripadnicima Hrvatske vojske 1941.-1945. uz nezaboravno sjećanje, jer – s nama su!"²² No, grobovi hrvatskih vojnika pripadnika Oružanih snaga NDH i dalje su neobilježeni, sravnjeni sa zemljom i bez nadgrobnih oznaka.

Odluka MUP-a DF Jugoslavije od 18. svibnja 1945. odnosno MUP-a FD Hrvatske od 6. srpnja 1945. o uklanjanju grobalja i grobova "okupatora i "narodnih neprijatelja", kojom je određeno: "1./ Ogradne zidove, plotove kao i druge predmete i sretstva kojima je bio omeđen prostor za groblje, na kojima su se odjelito pokopali okupatorski vojnici /Njemci, Talijani, Madjari i ustaše/ treba odstraniti. 2./ Vanjska obiležja na pojedinim grobnim humcima /krstove, ploče, konfesijske i sve druge znakove/ treba ukloniti tako da čitavo zemljište, koje je bilo odredjeno za groblje bude poravnano. 3./ Sa pojedinih grobnih humaka, koji se nalazi izvan skupnog groblja i izmješani su sa drugim grobovima, dignuti samo vanjske znakove."²³, kao da je i danas na snazi.

Na mjestima, grobnim poljima, na Mirogoju, gdje su pokopani hrvatski vojnici 1941.-1945., na drveću su urezani križevi kao znak da i ondje postoje grobovi. No njihovi grobovi su ostali poravnani sa zemljom, neuređeni i prikriveni.

Odluka MUP-a DF Jugoslavije od 18. svibnja 1945. odnosno MUP-a FD Hrvatske od 6. srpnja 1945. o uklanjanju grobalja i grobova "okupatora" i "narodnih neprijatelja", određivala je, da "6./ Ostrenjeni materijal sa grobova ne smije se raznosititi. Drvo će se skupiti na jednome mjestu, izbrisati netragom svaki znak i

22 Usp. Ivan BOROVAC, "Spomen groblje Hrvatske vojske 1941.-1945.", *Hrvatski domobran*, br. 1 (141)/siječanj-veljača 2014., str. 4.; Ljubomir ŠKRINJAR, "Hrvatski ratnici na Mirogoju", <https://www.hkv.hr/reportae/lj-krinjar/698-hrvatski-ratnici-na-mirogoju.html>

23 *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti*, str. [176.] i 177.-178.

natpis i po potrebi upotrebiti ga, dok će se kamen racionalno upotrebiti, iza kako se predhodno otstrani bez traga, sve što je na njemu bilo uklesano ili zapisano. [...]”²⁴ Tako su razbijeni kameni nadgrobni znakovi s grobova hrvatskih vojnika poslužili za izradu novih nadgrobnih spomenika, što je i danas ponegdje vidljivo i na Mirogoju. Razbijeni kameni nadgrobni znakovi s grobova hrvatskih vojnika na Mirogoju ponegdje su ostavljeni na mjestima grobnih ukopa te su takva mjesta posljednjih godina skromno obilježena.

Oni koji su posljednjih godina, najčešće na Svisvete, nastojali obilježiti grob hrvatskog vojnika imali su neugodnosti, a postavljene nadgrobne oznake na mjestu posljednjeg počivališta vojnika, najčešće drveni križevi s imenom pokojnika, redovito su uklanjane i bacane u smeće.²⁵

U povodu Međunarodnog dana ljudskih prava 10. prosinca 2017. Hrvatsko društvo političkih zatvorenika Osijek, Hrvatski domobran Osijek, Žrtve za Hrvatsku Osijek i Hrvatski obredni zdrug Jazovka - krilo Đakovo organizirali su na groblju pripadnika Oružanih snaga NDH, odavanje počasti – molitvu uz rimokatoličkog svećenika i muslimanskog imama i paljenje svijeća, tijekom Drugoga svjetskog rata poginulim i preminulim hrvatskim vojnicima.²⁶ Najutjecajniji hrvatski medi-

Na mjestima gdje su pokopani hrvatski vojnici 1941.-1945., na drveću su urezani križevi kao znak da i ondje postoje grobovi

ji, ponajprije *HINA* i *Hrvatska televizija* te *Hrvatski radio*, kao i tiraže dnevne tiskovine (*Večernji list*, *Jutarnji list*) nisu pokazali nikakvo zanimanje za ovaj skup. Imali su nesumnjivo “pametnijeg” posla. Iстini za volju *RTL* je izvijestio nepristrano, kao i katoličke radio-postaje i tisak i tek neke lokalne novine i pojedini portali.

Podatci o broju hrvatskih vojnika, domobrana i ustaša, pripadnika Oružanih snaga NDH, sahranjenih na zagrebačkom groblju Mirogoj su različiti. Prema popisu koji je 1998. načinio Darko Škrinjar (Hrvatski domobran Ogranak Zagreb), riječ je o 1186 osoba.²⁷ Popis hrvatskih vojni-

ka, domobrana i ustaša, pripadnika Oružanih snaga NDH, sahranjenih na Mirogoju, na poljima 37B, 37C, 78A, 78B, 82, 82A i 82B, njih ukupno 920, po abecednom redu i sa nadnevkom smrti, prema podatcima Uprave Gradske grobalja Grada Zagreba, arhiva Mirogoj, objavila je 2010. Ružica Ćavar u članku “Jugoslavenski komunistički zločin nad grobovima hrvatskih vojnika: popis raskopanih mirogojskih grobova”, u *Političkom zatvoreniku* i zatim u članku “Jugokomunistički zločini nad grobovima hrvatskih vojnika NDH”, objavljenom 2011. u zborniku Petog hrvatskog žrtvoslovnog kongresa.²⁸ Nadopunjeni i cjelovitiji (no ne i konačni) popis hrvatskih vojnika, domobrana i ustaša, pripadnika Oružanih snaga NDH, sahranjenih na zagrebačkom groblju Mirogoj, na poljima 37B, 37C, 78A, 78B,

dine-pocast-poginulim-hrvatskim-vojnicima-iz-drugog-svjetskog-rata; “Komemoracija hrvatskim vojnicima čije je grobove komunistička vlast preorala nakon II. svjetskog rata”, <https://narod.hr/hrvatska/foto-komemoracija-hrvatskim-vojnicima-cije-grobove-komunisticka-vlast-preorala-nakon-ii-svjetskog-rata>; Žarko MARIĆ, “Dvije komemoracije na Mirogoju. Poslije rata 1945. pogažene sve međunarodne konvencije”, <http://www.hrvatski-fokus.hr/index.php/hrvatska/21603-dvije-komemoracije-na-mirogoju>; “Na Mirogoju obilježen Dan ljudskih prava. Obilježen Dan ljudskih prava na Mirogoju na groblju hrvatskih vojnika 1941-45.”, <http://www.viktimalogija.com.hr/index.php/priopcenja/2476-na-mirogoju-obiljezen-dan-ljudskih-prava>; (PŠ), “Zagreb/Zadušnica za stradale vojнике”, *Glas Končila*, br. 51-52 (2270-2271)/Božić 2017., str. 34.; S.Ž. [Suzana ŽUPAN], “550 svijeća”, *Glas Slavonije*, 13. prosinca 2017., str. 21.

27 S. BRAJDIĆ, “Nema stida na obrazu elite: kronologija bezuspješnih napora da se podigne spomenik nad uzoranim hrvatskim grobovima” (I.),

Politički zatvorenik, br. 224/studeni 2010., str. 30.; I. BOROVAC, “Spomen groblje Hrvatske vojske 1941.-1945.”, str. 4.

28 Usp. Ružica ĆAVAR, “Jugoslavenski komunistički zločin nad grobovima hrvatskih vojnika: popis raskopanih mirogojskih grobova” (I.-III.), *Politički zatvorenik*, br. 223/listopad 2010. – br. 225/prosinac 2010., (I.) br. 223/listopad 2010., str. 38.-40., (II.) br. 224/studeni 2010., str. 30.-32., (III.) br. 225/prosinac 2010., str. 24.-27.; R. ĆAVAR, “Jugokomunistički zločini nad grobovima hrvatskih vojnika NDH”, u: *Žrtva znak vremena. Zbornik radova Petog hrvatskog žrtvoslovnog kongresa održanog 18. i 19. lipnja u Zagrebu, završenog 20. lipnja 2010. u Voćinu*, Urednik: Zvonimir Šeparović, Zagreb: Hrvatsko žrtvoslovno društvo, 2011., str. 174.-184.

Oni koji su i posljednjih godina, najčešće na Svetе, nastojali obilježiti grob hrvatskog vojnika imali su neugodnosti, a postavljene nadgrobne oznake na mjestu posljednjeg počivališta vojnika, najčešće drveni križevi sa imenom pokojnika, redovito su uklanjan i bacane u smeće

82, 82A i 82B, te i poljima 55, 76 i 87 (odakle su hrvatski vojnici iskopani, a grobna mjesta prodana), po abecednom redu i sa nadnevkom smrti, prema podatcima za groblje Mirogoj Uprave Gradskih grobalja Grada Zagreba u Državnom arhivu u Zagrebu, sastavio je Marko Krznarić (Hrvatski domobran – Ogranak Osijek), ukupno 1377.²⁹

Uklanjani su grobovi i groblja "okupatora" i "narodnih neprijatelja" svih vjeroispovijesti. Tako su u ljetu 1945. na groblju Mirogoj u Zagrebu uz grobove vojnika kršćana uklonjeni i grobovi ustaša i domobrana muslimana pripadnika Oružanih snaga NDH, o kojima je skrbilo Hrvatsko muslimansko društvo. Naime, među poginulim hrvatskim vojnicima bilo je i pripadnika islamske vjeroispovijesti, te je na Mirogoju u vrijeme rata posebno uređen dio na grobnim poljima. Zlatko Hasanbegović u svojoj knjizi *Muslimani u Zagrebu 1878-1945.*, objavljenoj 2007., donosi popis muslimana pripadnika Oružanih snaga NDH, domobrana, ustaša i oružnika, te pripadnika njemačko-hrvatskih legionarskih postrojbi u sklopu Wehrmacht-a, sahranjenih na groblju Mirogoj, po abecednom redu i s nadnevkom smrti, od 1941. do 1945., prema zapisima u matičnoj knjizi muslimana umrlih u Zagrebu (Grad Zagreb, Područni ured gradske uprave Medveščak), njih ukupno 225.³⁰

O uklanjanju vojničkih grobova na Mirogoju u neposrednom poraću 1945. pisano je u niz navrata, uglavnom ukratko i objavljeno nekoliko fotografija vojničkih grobova na Mirogoju u vrijeme NDH, a i današnjeg stanja na grobnim poljima gdje su 1941.-1945. pokopani hrvatski vojnici, i to ponajprije u publicistici i na

internetskim portalima te ponešto i u historiografiji³¹

U monografijama o zagrebačkom groblju Mirogoj grobovi hrvatskih vojnika pripadnika Oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske 1941.-1945. nisu u vrijeme "narodne demokracije" i "samoupravnog socijalizma" spominjani. No, kako je bilo ranije, tako je i danas u Republici Hrvatskoj, *samostalnoj i suverenoj*. Naime, i u najnovijim knjigama o

31 Uz navedeno u ostalim bilješkama ovoga članka uputno je konzultirati i: Ivan KOŠUTIĆ, *Hrvatsko domobranstvo u Drugom svjetskom ratu*, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, Školska knjiga, Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, 1992., str. 47. i I. KOŠUTIĆ, *Hrvatsko domobranstvo u Drugom svjetskom ratu*, Druga knjiga, Zagreb: Privredni marketing Novinsko nakladnička djelatnost d.o.o., 1994., s.p.; *Bleiburška tragedija hrvatskoga naroda*, Urednik: Vinko Nikolić. München – Barcelona: Knjižnica Hrvatske revije, 1976., München – Barcelona: Knjižnica Hrvatske revije, 1977., Zagreb: Knjižnica Hrvatske revije i Agencija za marketing - Azinović, 1993., s.p.; Tomislav DRAGUN, *Živjeti Nezavisnu Državu Hrvatsku*, Knjiga treća, Zagreb: Ognjište, 2010., str. 311.-312.; Slavko RADIČEVIĆ, *Tri zla dvedesetog stoljeća na tlu Hrvatske*, Rijeka: Vlastita naklada, 2010., str. 182.; *Život u NDH. Fotomonografija (1941.-1945.)*, Urednik: Ivica Buljan, Izbor i potpisni fotografija: Anri Paravić, Zagreb: Europapress holding - Jutarnji list, s.a. [2010.], str. 39.; Josko BULJAN, "King Kong iz SDP-ova dvorišta. Ivo Josipović i Ivo Baldasar slave Vicka Krstulovića čija je zapovijed glasila: Poravnajte groblje 'fašista' na Mirogoju tako da ne ostane od njega nikakva znaka ni traga!", *Hrvatski tjednik*, br. 458/4. srpnja 2013., str. 33.-37.; Tomislav LIVAJIĆ, "Dan Svih Svetih. U spomen svim hrvatskim žrtvama i vojnicima", *7dnevno*, br. 48/31. listopada 2014., str. 32.-33. ili "Dan Svih Svetih. U spomen svim hrvatskim žrtvama i vojnicima", <http://www.dnevno.hr/vijesti/hrvatska/u-spomen-svim-hrvatskim-zrtvama-i-vojnicima-foto-136167/>; Željko IVANJEK, "Zločini su u NDH egzistirali paralelno s životima običnih građana", u: *Rođenje, život i slom zločinačke države. 75 godina NDH*, [prilog] *Jutarnji nedjeljni*, 10. travnja 2016., str. 46.; Slavko KATIĆ, "Nadarenom sveučilištaracu obitelj nikada nije saznala za grob – O Tomislavu Lazareviću Janjiću", <https://akademija-art.hr/pano/panorama/nadarenom-sveučilištaracu-obitelj-nikada-nije-saznala-za-grob-o-tomislavu-lazarevicu-janicu>; Lj. ŠKRINJAR, "Hrvatski ratnici na Mirogoju", <https://www.hkv.hr/reportae/lj-krinjar/698-hrvatski-ratnici-na-mirogoju.html>; rž, "27. travnja 1905. rođen Vicko Krstulović – čovjek koji je naredio da se prekopaju groblja hrvatskih vojnika", [https://narod.hr/kultura/27-travnja-1905-rođen-vicko-krstulovic-covjek-koji-je-naredio-da-se-prekopaju-groblja-hrvatskih-vojnika](https://narod.hr/kultura/27-travnja-1905-roden-vicko-krstulovic-covjek-koji-je-naredio-da-se-prekopaju-groblja-hrvatskih-vojnika); "Uklanjanje hrvatskih vojničkih grobalja", <http://www.cro-eu.com/forum/index.php?topic=1693.0>

Mirogoju,³² spominje se jedino i slikom prikazuje 1990-ih uređeno groblje njemačkih vojnika iz Drugoga svjetskog rata. Hrvatskih vojnika na Mirogoju kao da nema.

U Hrvatskoj su uređena samo njemačka vojnička groblja iz Drugoga svjetskog rata u Zagrebu (Mirogoj i Gornje Vrapče), Sisku (Viktorovac), Puli (Mornaričko groblje) i Splitu (Lovrinac).³³ Grobovi hrvatskih vojnika pokopanih 1941.-1945. i dalje su neuređeni i bez nadgrobnih oznaka. A mjerodavne vlasti u Hrvatskoj, uz svesrdnu podršku "antifašističkih" skupina i pojedinaca, ne čine ništa ili bolje rečeno čine sve, da do obilježavanja i obnove groblja hrvatskih vojnika ni ne dođe. Kakvi smo mi to ljudi?

32 Usp. *Mirogoj*, Tekst: Velimir CINDRIĆ, Fotografije: Jadran Mimica i Romeo Ibrišević, Zagreb: Zagrebački holding d.o.o. Podružnica Gradska groblja, s.a. [2011.]

33 Usp. *Kroatien. Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge e. V. Arbeit für den Frieden. Deutsche Kriegsgräberstätten*, http://www.volksbund.de/fileadmin/redaktion/BereichInfo/BereichInformationsmaterial/KGS/Themenhefte/Kroatien2014_WEB.pdf. V. GEIGER, "O provođenju odluke Ministarstva unutarnjih poslova DF Jugoslavije od 18. svibnja 1945. o uklanjanju grobalja i grobova 'okupatora' i 'narodnih neprijatelja' u Hrvatskoj nakon Drugog svjetskog rata", str. 141.

Na Mirogoju u povodu Međunarodnog dana ljudskih prava 10. prosinca 2017. na grobним poljima gdje su uklonjeni nadgrobni znakovi s grobova hrvatskih vojnika, kršćana i muslimana, održan je molitveni skup i na mjestima njihovih ukopa, gdje počivaju i danas, zapaljeno je 550 svijeća s imenima pokopanih vojnika

SUSRETI S PROROKOM EZEKIELOM – NEKAD I SAD

Bibljski prorok Ezekiel pojavljuje se poslije dalekosežnih promjena što se bijahu zbile među velikim i malim narodima u razdoblju od 9. do 6. stoljeća prije Krista.

Odlučujuću ulogu u svim važnim pitanjima imala su tada tri velika naroda: Asirci, Babilonci i Egipćani. Oni bijahu pokretači povijesnih zbivanja što bijahu odsudna za razvoj svakoga od njih i za velik broj malih naroda među njima i oko njih sa svih strana. Veliki narodi bijahu u jednome jedinstveni: jednako se natjecahu kako će male narode pretvoriti u svoje porezne obveznike i iskoristiti ih u svojim sljedećim osvajanjima.

U doba prvih židovskih kraljeva Šaula, Davida i Salomona, židovska država, u nizu malih država, bijaše veoma uspješna – rasla je i napredovala te bila po svojoj snazi zapužena i uvažavana. Nu na kon smrti kralja Salomona, 931. godine, porasle su napetosti između sjevernoga i južnoga dijela židovskoga kraljevstva. Napetosti su ubrzo prerasle u otvorene sukobe te je uslijedila podjela na dva dijela: na sjeverni dio, nazvan Izrael, sa sjedištem u Tirzi, a zatim u Samariji, i na južni dio, nazvan Juda ili Judejsko kraljevstvo sa sjedištem u Jeruzalemu.

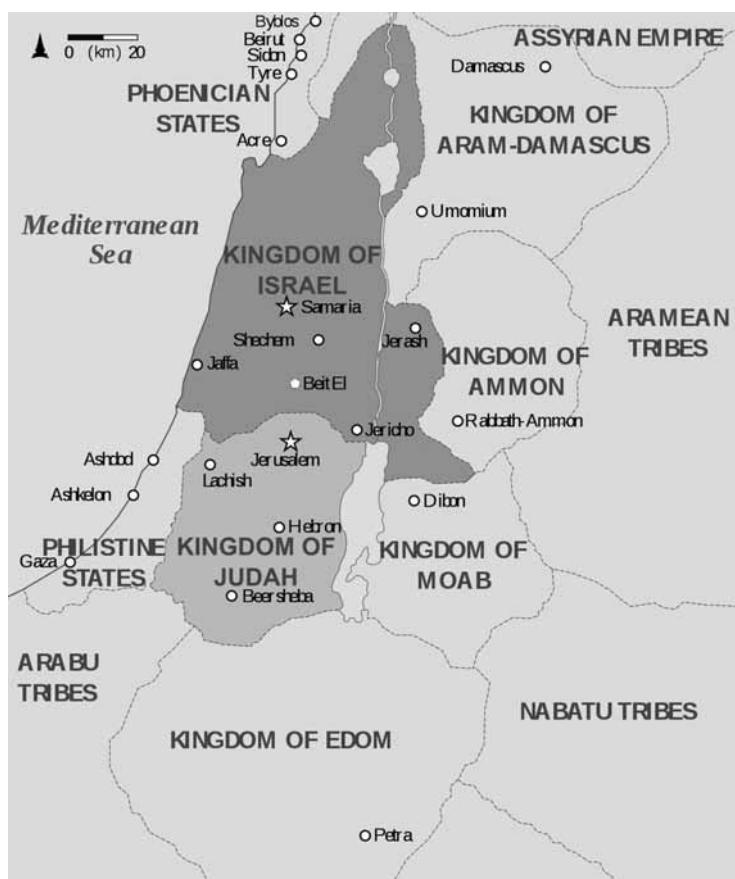
Podjela je naštetila i jednima i drugima. Trzavice su se nastavile, što je drugim narodima omogućilo lakši prodror granica i ugrožavalo oba dijela. Ti su drugi narodi lako prelazili grance, pljenili narodu imovinu i ubijali ljudi. To je velikim silama, dakako, olakšavalo provedbu njihovih osvajačkih planova i ubiranje poreza od malih država.

U tome velike države bijahu veoma spretne i umješne; znale su iskoristiti svaku pogodnu okolnost što im je olakšavala ostvarenje rečenoga cilja.

Piše:

Dr. Vjeko Božo JARAK

Među velikim silama izdvajala se Asirija. Tijekom 9. stoljeća bijaše ona u nezauzavljuvu usponu, a u 8. stoljeću ostvarila je svoj najveći procvat. Bijaše to za vladavine Tiglatpilesara III. (745.-727.) koji je spremno iskoristio nemire u Babiloniji pa je i tu moćnu državu pripojio Asiriji.

Podjela židovskoga kraljevstva nakon Salomonove smrti

Nizali su se vladari osvajači: osvajali su nova područja, pljenili ih i razarali, a ljudi ubijali. Bijahu to upadni znaci njihove premoći! Nu istodobno se javljaju i uzroci njihove slabosti. Javljalo se, naime, nezadovoljstvo potlačenih što je postupno raslo. Bilo ih je više, ali jedan je primjer izrazit.

Asirija bijaše na vrhuncu svoje moći kad su se u Babilonu pojavile velike neprilike u državnom vrhu. Asirski je vladar bio zauzet teškim i neodgodivim poslovima. Pojedini vladari malih država znali su za

to stanje i smisljali su kako bi ga iskoristili u borbi za svoju samostalnost i oslobođenje od plaćanja poreza Asiriji. O tome su se dogovarali Rezin, kralj Damaska i Pekah, kralj Izraela. Smislili su plan pobune i za nj pokušali pridobiti i judejskoga kralja Ahaza. Ahaz nije prihvatio njihov naum, a obavijestio je o tome asirskoga vladara i zatražio njegovu pomoć. Naime, Rezin i Pekah bijahu poslali svoje vojske proti Judeji. Dok su one pljenile, rušile i ubijale ljudi na području Judeje, asirski je kralj opsjeo Damask, osvojio ga i kralja Rezina pogubio (732.).

A prije negoli je asirska vojska stigla do Samarije, u njoj je došlo do pobune u kojoj je kralj Pekah ubijen, a vlast preuzeo vojni zapovjednik Hoshea. On je posvjedočio svoju odanost asirskome kralju, ali ga to ipak nije spasilo. Njegov su položaj otežali najprije pojedini mali narodi što su za sebe nastojali osvojiti pojedine dijelove sjevernoga i južnoga židovskoga kraljevstva. Pokušao je sklopiti savez s Egiptom, uskratativši porez Asiriji. Asirski kralj Salmanasar V. (727.-722.) krenuo je s vojskom i opsjeo Samariju. Nakon tri godine Samarija je bila osvojena. Salmanasarov naslijednik Sargon II. (722.-705.) dovršio je osvajanje Izraelova kraljevstva, zbog čega se u povijesti oba kralja spominju kao osvajači Samarije. Sargon II. je mnoštvo žitelja Samarije izveo i raselio po krajevima

Sirije, Asirije i Babilonije, a opustjeli krajevi naselio stanovnicima iz nemirnih krajeva Asirskoga kraljevstva. Tako se tijekom vremena stvorila mješavina starih i novopridošlih stanovnika koji su nazvani Samarićanima.

S pojačanim osvajanjima područja izvan Asirije i njihova pripojenja Asiriji, država je naoko bila na dobitku, ali su njezini gubitci bili također veliki, a unutarnja nesloga postajala je većom. Riječ je o bespoštenoj borbi za vlast. Ta je borba svoj vrhunac dosegnula ubojstvom kralja San-

herina (681.-669.). To zlodjelo nije moglo proći bez pogubnih posljedica. Asarhadon je poduzeo niz velikih osvajanja u Arabiji, Feniciji, Palestini i Egiptu. Nasuprot tomu, u Babiloniji je dao obnoviti grad Babilon što ga bijaše razorio njegov otac. Unatoč svemu tome raslo je nezadovoljstvo diljem Asirije, posebice u oslobođenim predjelima. Želja za slobodom bivala je sve jačom. Asarhadonov sin Ašurbanipal (669.-627.) nastavio je s osvajanjima, ali je rasulo bilo nezaučuvljivo.

Presudna prekretinja zbila se kad je kaldejski knez Nabopolesar (626.-605.) u svome nastupu srušio asirsku vlast u Babilonu i time postao utemeljiteljem Novoga babilonskog ili Kaldejskog carstva. On je 612., zajedno s Medijcima, osvojio glavni asirski grad Ninivu. Bijaše to početak kraja Asirskoga kraljevstva. Asirsko je vodstvo prebjeglo u Haran, ali je 608. bilo poraženo, i to je bio kraj. Nekoć silna Asirija izbrisana je s lica zemlje.

Nakon propasti Sjevernoga židovskog kraljevstva, slika Južnoga kraljevstva bijaše sumorna i tužna. Izvana je bilo okljuštreno gubitkom pojedinih krajeva, a iznutra razorenog prodorom neznabotva i čudorednoga rasula. To bijaše očigledno tijekom duge vladavine kralja Manaše (687.-642.). Njegovo je vladanje obilježeno razaranjem svega što u narodu bijaše vrijedno. Vrhunac njegove izdaje i nevjere bijaše postavljanje lika poganskoga božanstva usred Hrama u Jeruzalemu. Bijaše to zoran način suprostavljanja Božjoj želji: „U Jeruzalemu će prebivati moje Ime zauvijek“ (2. Kr.21,4)!

Blistava suprotnost kralju Manašeu bijaše u Južnom kraljevstvu kralj Josija (639.-609.). Našavši se u procijepu moćnih država, odlučio se prikloniti Babiloncima. Razvio je veliku djelatnost u narodu, i to prije svega na području među-

ljudskih odnosa građenih na zdravoj baštini velikih biblijskih proroka. Baštini u kojoj se ljudska vrijednost mjeri odanošću prema Bogu i Božjim zasadima neprolazne vrijednosti. Plodovi njegove nesebične zauzetosti za opće dobro bijahu vidljivi i ljudima su uljevali dobru nadu.

Međutim, međunarodni odnosi nisu bili u redu. Nekoć premoćna Asirija bijaše na izdisaju, ali još uvijek djelatna i željna društvenih uspjeha. Egipat bijaše u veli-

Joahaz. Egipatski kralj Neko II, uklonio je Joahaza i na vlast postavio njegova brata Jojakima. Bio je to pokušaj da ojača svoju nazočnost u Palestini, posebice u samom Jeruzalemu. A upravo su to željeli i Babilonci. Oni su 605. spremno dočekali Neka II. kod Karkemiša i u oštru boju besporedno ga porazili. Bio je to sraz što je Egipćani jasno pokazao kako u Palestini nemaju što tražiti.

Nekim ljudima u židovskom vodstvu to ipak nije bilo jasno. Svjesni kako se sami ne mogu održati, maštali su o savezu s Egiptom i o pomoći koju bi im Egipćani pružili. Bijaše to velika zabluda, a što je još gore, nije bila jedina.

Tada je živio i djelovao prorok Jeremija. On je židove trajno upozoravao, još više: usrdno ih je molio neka prihvate savez s Babilonijom. Babilonci će, istina, tražiti porez, ali će im ostaviti punu slobodu: moći će mirno živjeti i razvijati svoj narod u smjeru najviših vrijednosti zajedništva s Bogom i uzajamno. Obraćao se cijelom narodu, a najviše državnom vodstvu. Nastojao je razviti svijest odgovornosti za strahote što će im se dogoditi, okrenuti li se proti Babiloncima. To je njihova zbilja, zbilja života sada i u budućnosti. Ona traži probudenu svijest odgovornosti za cijeli narod i za njegovu budućnost. Te svijesti, nažalost, nije bilo, Jeremiju nitko nije slušao!

On je pak hodao po gradu i nije prestajao govoriti. Riječi mu bijahu kristalno jasne, istinite i ujedno izravne. Posebice se obraćao kralju Jojakimu i govorio mu: „Ali twoje oči i srce idu samo za dobitkom, da krv nevinu proljevaš, da nasilje činiš i krivdu“ (Jr 22, 17). Takvim besporednim prosvjedima, prosudbama i osudbama podvrgavao je Jeremija sve društvene slojeve: svećenike i službene „proroke“ – one u hramu kao i one na kraljev dvoru – državne dostojanstvenike i bogataše. Pritom nije prestajao ponavljati kako će ih sve zajedno, ne obrate li se istinski na put Božji – zateći propast. Svi su u Jeruzalemu bezbroj puta čuli te govore, ali ih nitko nije usvajao. Naprotiv,

Michelangelov prikaz proroka Ezekiela

kom usponu, a Babilonija se pokazala velesilom što je u zapećak potisnula nekoć silnu Asiriju. Boreći se protiv Babilonije, smrtno ranjena Asirija zatražila je pomoći Egipta. Egipatski kralj Neko II. odazvao se pozivu Asirije i pošao joj s velikom vojskom u susret. Jošija se bojao te sprege pa je sa svojom vojskom pokušao sprječiti put Egipćanima. Oni su pak bili premoćni. Razbili su židovsku vojsku i smrtno ranili kralja Jošiju koji je od zadobivenih rana preminuo. Time je ugašena velika nadsjepa što ju Jošija bijaše oživio u Jeruzalemu i u cijelome narodu.

Egipćani su se zadržali u Palestini. Kralja Jošiju bijaše zamijenio njegov sin

Jeremija je trajno bio pod udarom – napadan, proganj, zlostavljan, utamničen i na kraju nasilno odveden u Egipat i ondje ubijen.

Jojakim je neko vrijeme plaćao Babiloncima porez, ali je pod pritiskom svoje okoline prestao slati novac u Babilon. Nije trebalo dugo čekati i Babilonci su osvanuli pred zidinama Jeruzalema. Dočekao ih je novi kralj – Jojakin. Jojakin je vjerojatno bio umro. Grad se tri mjeseca, 598/597., ogorčeno branio, a onda je postalo jasnim kako se ne može obraniti. Tada je kralj Jojakin objavio predaju.

Babilonski kralj Nabukodonozor (604.-562.) prihvata predaju, ali žeđeći Palestini zadržati pod svojom vlašću određuje: uhićen je kralj Jojakin, uhićena je cijela njegova obitelj i cijelokupno vodstvo, svi ugledni i utjecajni ljudi, obrtnici i ratnici. „Sav Jeruzalem“ mora u sužanjstvo, u Babiloniju. Nabukodonozor je zatim opljenio obje riznice – hramsku i kraljevsku. Judeji je ostavio izvjesnu samostalnost i na čelo uprave postavio Jojakinova strica Sidkiju. Svojim je odredbama želio osigurati kako više neće biti ustanka protiv babilonske vlasti.

No ta mu se namjera nije ispunila. Unačo neprekinitim nastojanjima proroka Jeremije, kao i njegova suradnika i prijatelja proroka Baruha, koji su se zdušno zalagali za mir, tih i ustrajan život i rad na polju svestrane narodne obnove sukladno smjernicama što su ih u Božje ime izlagali najveći proroci u povijesti, narodno je vodstvo neko vrijeme plaćalo porez Babiloniji, ali je nastavilo pregovarati s Egiptom te je, uzdajući se u egipatsku pomoć, otkazalo plaćanje poreza. Babilonci su iznovice došli u Jeruzalem i krenuli u njegovo osvajanje; Egipćani nisu priskočili u pomoć, Judeja je svladana.

Za razliku od prve pobune, one 598/97., posljedice ovoga rata, 587., bijahu strašne. Kralj je pokušao pobjeći, ali je uhićen. Pred njegovim su očima zaklani njegovi sinovi, njemu su izvadili oči, a zatim ga svezana otpremili u Babiloniju, gdje je i umro. Opet su pohvatani najsposobniji i najutjecajniji ljudi u narodu. Njihov broj, kao ni broj poubijanih, nije moguće točno utvrditi, ali svi uhićeni odvedeni su u Babiloniju. S tim slanje u Babiloniju nije završeno. Ono se ponavljalo.

Za upravitelja Židovima u Judeji postavljen je Gedalija, ugledan i poduzetan čovjek. On je zajedno s prorokom Jeremijom počeo okupljati ljudi oko sebe i s

njima počeo stvarati program rada. Sjedište im je bilo u gradu Mizpi. Tu su se skupljali brojni preživjeli ljudi, posebice preživjeli vojni časnici i branitelji grada Jeruzalema. Vlast je njihov rad dopuštala, brinući se samo za mir i poštivanje vlasti, odnosno tražila je život bez pomisli na bilo kakvu zavjeru.

Pod Gedalijinim vodstvom taj je pothvat dobro napredovao. U narodu se budila nada i vjera u budućnost. Nu, kako to često biva, u nekim se ljudima probudila zavist. Među njima je bio Jišmael, čovjek koji je uspio pripremiti skupinu ljudi koji su ubili Gedaliju i nekoliko njegovih suradnika kao i babilonskih službenika.

Nakon toga planuo je strah pred osvetom babilonske vlasti i uslijedio je bijeg u Egipat. Ti su bjegunci nasilno poveli sa sobom proroka Jeremiju kojemu se tu gubi svaki trag.

Posljedice svih tih nemilih događaja bijaju očigledne, i više od toga: bole su u oči! U obećanoj zemlji praoca židovskoga naroda, Abrahama, i velikoga oslobođitelja i narodnoga vođe, Mojsija, nije tekao ni med ni mljeko. Zemlja bijaše i pusta i prazna, na njoj posvuda ruševine među kojima su se skrivali prestrašeni, izbezmiljeni, gladni ljudi.

* * *

U takvu ozračju, u zbilji života što nije sličio na život dostojan čovjeka, odjeknuo je iz daljine glas proroka Ezejela.

Ezekiel bijaše potomak ugledne obitelji u Jeruzalemu. Upravo je očekivao svečanost svoga prvog svećeničkog nastupa u jeruzalemskom hramu. Namjesto toga bio je uhićen i otpremljen u Babiloniju zajedno s velikom skupinom prognanika u doba prve opsade i zauzeća Jeruzalema 597. godine.

Dugo je bio tih. Kao nepoznat i nenačitljiv, šutljiv čovjek promatrao je zbijlu svojih ljudi što zajedno s njim bijahu prognanici u dalekoj i nepoznatoj zemlji. Jednoga dana osjetio je u sebi poziv neka ide među svoje ljudi i objavi im Božju poruku. Ta mu pak poruka bijaše dana u čudnovatu prizoru – u zornu viđenju neopisive ljepote. Prenesena riječima razumljivim svim ljudima, ona glasi:

Nikada i nikako ljudi ne smiju biti u se zatvoreni! Naprotiv! Trebaju biti ljudi širokoga obzorja! To će reći: svaki čovjek, svi ljudi i svaki narod nosi u sebi neopisive mogućnosti uvijek i svugdje vrijedne

uvijenja. njih treba otkrivati, prepoznavati i provoditi u zbilji, ulazući u to svoje napore! Tada će se rečene mogućnosti razvijati upravo onako i onoliko koliko se ljudi budu trudili u znoju svoga lica, svim neposrednim zaprjeckama unatoč!

Besmisleno stajati prekršenih ruku, nezadovoljni, a za svoju nevolju spremni optuživati sve i svakoga, štoviše, najviše samoga Boga! Tada se sve svede na pogubnu misao: „Svatko je kriv, samo mi nismo!“

Tek kad proširimo svoje obzorje i u sebi otkrijemo nove mogućnosti, a one su nepregledne, i za njih se budemo zala-gali cijelim svojim bićem, postat će nam jasno kako je za naš narod bilo potrebno da bude raspršen diljem svijeta kako bi se oslobođio od svake nečistoće (usp. Ez 39, 25-29) te istinski postao Božjom baštinom naočigled drugih naroda (usp. Ez 22, 16).

Ezekiel je u svome zatočeništvu doživio izvrstan začetak takva preporoda, a povijest nam svjedoči kako se taj preporod zbivao i u najtežim okolnostima. Upravo tada nebrojeno je puta potvrđena istina: najveći je uspjeh dostojanstveno podnijeti poraz! Tamna strana života stoji u službi čovjekova sazrijevanja i rasta njegove vjere i nade. Tamna strana života ne prestaže nas opominjati kako je dragocijeno razvijati svoje zdrave snage pretvarajući mogućnost u neporecivu stvarnost, a najvećma utvrđujući u sebi ključnu spoznaju: ovaj je život samo uvod u ostvarenje njegove punine u vječnosti.

* * *

1922. godine bilo je u Palestini 83.790 Židova. Taj se broj povećavao, pa ih je 1948. bilo oko 610.000, dok je 2004. u Izraelu bilo 6.199.000 stanovnika, od toga 83% Židova. Gledom na te podatke Golda Meir je izjavila: „Moja vizija budućnosti: židovska država u koju se nadalje nase-ljavaju Židovi iz cijelog svijeta... I sad, imam još samo ovu želju: nikad ne izgubiti osjećaj zahvalnosti za sve što mi je u životu bilo dano... gdje sam vidjela svojih pet unuka kako rastu kao slobodni Židovi u zemlji koja je njihova... Za sve koji pitaju „Što donosi budućnost?“, imam uvijek samo jedan odgovor: vjerujem kako ćemo jednoga dana živjeti u miru sa svojim susjedima, ali sa slabim Izraelom nitko ne će sklapati mir.“

NAŠ NUTARNJI SVIJET (37.)

ZLOĆA, TAMNA TRIJADA

Poстоје људи који у своме понашању покazuju елементе злога, и то у свакодневном животу, не само у екстремним društvenim prilikama као што су дубоко сиромаштво, ратови или диктаторски рејими.

Teško је разумјети како је то могуће. Уопće, teško је разумјети одакле зло у чovјеку и у svijetu, i што је uopće зло – je ли само nesavršenstvo i odsutnost dobra ili je stvarnost s vlastitom opstojnosti, s vlastitim nutarnjim principom.

Nema ni govora о tome da bismo на ovome mjestu mogli ozbiljnije razmatrati оvo pitanje, ali možemo se osvrnuti na jednu od teorija koja je prošlih godina privukla pozornost, i to baš zbog svoje jednostavnosti. Riječ je о teoriji tamne trijade.

Teorija је nastala opažanjem да на najvišim položajima u velikim poslovnim društvima često stoljuju људи који pokazuju tamne karakterне osobine, i to obično tri ujedinjene tamne osobine – narcizam, makijavelizam i psihopatiju. Opažanje je potaklo na zaključak да su на visoke

Piše:

Maja RUNJE, prof.

položaje i доšli zahvaljujući upravo tim osobinama, upravo zahvaljujući svojoj као neprilagođenosti i bezobzirnosti. Ali potaklo је i na razmišljanje nije li možda riječ о adaptivnim osobinama, dakle о ljudskim osobinama koje su se razvile као prednost.

Što je točno sažeto u tamnoj trijadi? Prvo, narcizam. Narcisi su, znamo, особе које живе од оbožavanja властите slike, u potpunom su neskladu sa stvarnim sobom, sve u bijegu od istinite bolne nutarnje stvarnosti. Vjeruju да су bolji od drugih, da им припада право да буду истaknuti, da им се други trebaju diviti. Empatičnosti gotovo да и nemaju, ali znaju je simulirati ако njome mogu dodatno profitirati.

Dруги састојак tamne trijade je psihopatija, истина, u svome malo blažem obliku, ne baš u onom који је u ubojicama. Psihopati su egocentrični на isti начин као и narcisi и makijavelisti, ali bitno ih određuje impulzivnost и nesposobnost за samokontrolu, i to do te mjere da ne osjećaju strah od posljedica. Stoga су spremni na agresiju, па и na opasnu agresiju. Emocionalno

moralnim postupcima ili silom. Duboko u себи su cinici. Emocionalno su nesposobni за trajne odnose, ali znaju biti šarmantni kad misle да на тaj начин могу što postići. Na ljude gledaju strategijski, dobar i sposoban чovјек zanima ih kao sredstvo, ne kao mogući prijatelj. Procjenjuju: „Gle, ovaj je dobar i sposoban, isplatilo bi se biti blizu njega i iskoristiti njegov ugled.“ Uopće, makijavelisti su stručnjaci за zamjenu људи на начин како se zamjenjuju rezervni dijelovi na autu. U današnjem pokretnom svijetu često promijene i sredinu, na novom mjestu izgrađuju нову društvenu mrežu, osobito ako su ih u starij pročitali.

Treći sastojak tamne trijade je psihopatija, истина, u svome malo blažem obliku, ne baš u onom који је u ubojicama. Psihopati su egocentrični на isti начин као и narcisi и makijavelisti, ali bitno ih određuje impulzivnost и nesposobnost за samokontrolu, i to do te mjere da ne osjećaju strah od posljedica. Stoga су spremni na agresiju, па и na opasnu agresiju. Emocionalno

SAVJET LIJEČNIKA KRATKI NAPUTAK ZA SPAŠAVANJE ŽIVOTA - PPP

Piše:

**Dr. med. Drina
BLAŽEKOVIC SOJČIĆ**

uspjjeva uvijek ni profesionalcima, a također niti svlačenjem odjeće.

Dakle, treba postupiti ovako: Vidimo li da se чovјек naglo srušio, treba ga glasno zazivati, potresti за rame ili ga uštipnuti, i smjesta provjeriti да ли još uopće – sve to u sekundama. Treba mu malo zabaciti главу i podići bradu, a vlastitim se уhom nadnijeti nad njegov nos i usta te utvrditi чујe li se disanje, odnosno osjeća li ga se. Gleda se i u smjeru prsnog koša, da vidimo miče li se. Ako чovјек ne diše ili ako samo ponekad hvata zrak, smjesta zove-mo hitnu pomoć – 194 ili 112 – naravno ako nam je telefon dostupan. I zatim odmah počinjemo vanjskom masažom srca, pritiskom. Osoba koja ne diše, praktički je

već bez života, zbog zastoja rada srca i krvotoka, ali stanje se još može promijeniti.

Najčešći uzrok naglog zatajivanja srca je manjak kisika u srcu, dakle nedovoljna prokrvljenost srčanog mišića – srčana kap ili infarkt, ili teška smetnja srčanog ritma. Srce više ne tjera dovoljno krvi kroz pluća i nastaje opći manjak kisika u tijelu. Manjak najprije pogoda mozak, nakon deset do petnaest sekundi manjka kisika u mozgu чovјek gubi svijest, a nakon tri do pet minuta stanice mozga počinju odumirati. Kola za spašavanje obično ne mogu stići tako brzo, zato mi trebamo djelovati. Istina je da samo oko deset posto bolesnika preživi, ali kad bi se odmah počelo s oživljavanjem, moglo bi biti i 30 do 40 posto.

Zato treba smjesta početi nadomještati rad srca vlastitim rukama, i to unutar tri do pet minuta, kako se ne bi, u slučaju uspešnog oživljavanja, dogodilo nepopravljivo oštećenje mozga. Ako je riječ о bolesniku sa smetnjama srčanog ritma, bez masaže

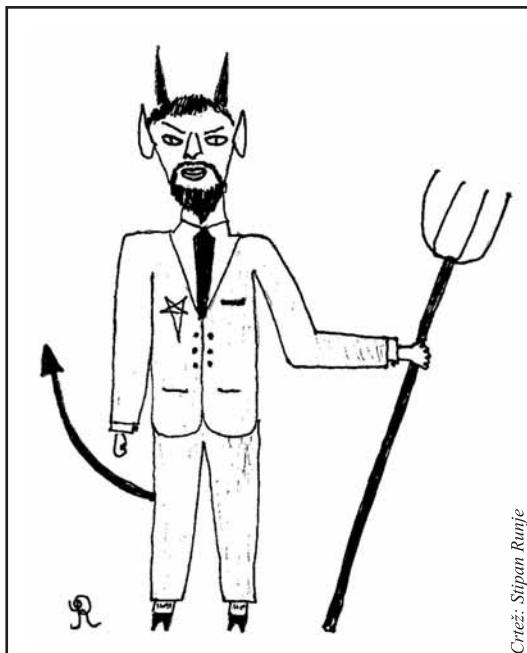
M ноги људи нису никад били на течajevima прве помоћи, а други су били давно, možda kad су положали vozački ispit, па су puno toga već i zaboravili. Nađu li se u blizini bolesnika kome naglo zastane srce – a ovdje ћу govoriti о тој vrsti прве помоћи – mnogi zato reagiraju bespomoćno, uglavnom nikako. Pozovu hitnu pomoć i ne čine ništa drugo. Ima i onih koji zbog vlastite nesigurnosti jednostavno prolaze, ако је bolesnik пao ili leži u javnom prostoru.

Prije sedam ili osam godina pojednostavljena je međunarodna shema прве помоћи u slučajevima zastoja rada srca. Ranije je predloženi redoslijed bio oslobođanje dišnih putova, nadisavanje уsta na уsta ili уsta na nos i, treće, masaža srca – do dolaska medicinskog osoblja. Preporučeni postupak je danas izmijenjen, jer se smatra da je održavanje krvotoka apsolutno najvažnije i da ga se ne smije odlagati. Ne treba gubiti vrijeme ni traženjem pulsa, jer pokušaj ne

su vrlo hladni, ravnodušni su prema patnjama drugih ljudi. Laganje, varanje i manipuliranje potpuno su im normalni postupci. Budu li uhvaćeni u laži, mirno mijenjaju priču, ne zabilježavaju se što priča postaje kontroverznom. Sami u svojoj osobi ne vide deficite pa nisu spremni ni mijenjati se.

Nesreća je da ovi ljudi, obično poslovni ljudi, mogu odlično glumiti normalnost. Znaju se prikazati ugodnim, opuštenim i zainteresiranim za razgovor o raznim područjima. Prema zaposlenicima mijenjaju ploču, sad sam ovakav, sad sam onakav. Žrtve obično dugo trpe. Zlima su dopustili slobodu zato što su zli stvorili uvjerenje da je takva sloboda njihovo pravo. Prođu i godine dok shvate da su u mreži šefa kojem je cilj izrabiti, pokoriti i zaplašiti, i postići što više visokokvalitetnoga radnog učinka koji će pripisati sebi.

Spominje se da tamna trijada ima uspjeha i u ljubavnom životu. U slučaju narcisa muškarci impresioniraju ekstrovertiranošću, a žene plemenitim, „aristokratskim“ ponašanjem. Makijavalisti impresioniraju sigurnošću i dominantnošću. Psihopati pak dojmom da su drugačiji, osobito da su odvažni. Sve ove karakteristike često

privlače „obične“ ljudе, najčešće žene. Tamna trijada može naime postojati i u muškarcima i u ženama, ali je ipak češće svojstvena muškarcima, osobito psihopatija koja je u muškarcima mnogostruko zastupljenija.

Inače, nalaz o uspjehu tamne trijade u ljubavnim odnosima dodatno je pojačalo hipotezu da je riječ o evolucijskoj pojavi, stvorenoj da bude jedna od strategija pre-

življavanja, koja funkcioniра i danas, kulturnom ambijentu usprkos. Navodno da se pojavljuje kod pet do deset posto ljudi.

Teorija tamne trijade ne pokriva, razumije se, sve oblike zloga među ljudima – zlo ima puno svojih lica. A i za oblike koje smo spominjali, može nam se činiti prenategnutom. Značajna je zato što je pokrenula niz istraživanja te se može smatrati dokazanim da zločestti mogu dobro uspjeti. A vrlo je dobro došla i zato što usmjerava pozornost na pojedine tamne crte ljudskog karaktera pa nam pomaže da ih naučimo bolje učiti i razlikovati. A za svakoga je dobro da rano prepozna moguće tamne strane pojedinog čovjeka o kojem ovisi njegov vlastiti život. Može ga pokušati zaustaviti ili može od njega pobjeći. Dobra strana današnjeg doba je da je u međuvremenu manje moderno tražiti razloge zašto je netko nemoguć – eto, djed mu je bio nasilnik, otac pijanac, a učiteljica prestroga i nepravedna. Danas se nakon dugoga vremena opet naglašava slobodna volja i osobna odgovornost: „Dobro, imao si nesreću, u vlastitom si djetinstvu bio izložen zloči. Ali zato ti sada budi bolji! Zahvali se i biologiji na „prednostima“! Za svoju si zloču sam odgovoran, za posljedice trebaš odgovarati.“

srca uoće nema izgleda preživjeti. A kod takvih bolesnika i samo jedan jedini podražaj može potaknuti srce na ponovno kucanje. Zato nije loše pomaganje započeti upravo jednim žestokim udarcem šake, poput čekića, u predio srca. Ali nakon toga ne čekamo hoće li biti učinka, već započinjemo pritiskanjem prsnog koša. Važno je da bolesnik leži na tvrdoj podlozi, nikako na krevetu. Učinak pritiskanja bi zbog ugibanja podloge bio silno oslabljen ili čak nikakav, a postojala bi i velika opasnost loma kralježnice i kasnije uzetosti.

Dakle bolesnik mora biti na tlu, na tvrdoj podlozi. Kleknemo uz njega, i prekrivenim dlanovima prišćemo na sredinu bolesnikova prsnog koša, na prsnu kost. Vlastita ramena su nam iznad dlanova, da prijenos snage bude najbolji. Točka pritska kod muškarca je mjesto između prsnih bradavica, a kod žena isto to mjesto. Pritisak mora dostizati barem pet do šest centimetara u dubinu, kod djece tri do četiri centimetra. Pritiskati se mora 100 do 120 puta u minuti, dakle oko dva puta u sekundi. To je vrlo, vrlo naporno i

jedva da itko može izdržati dulje vrijeme. Zato bi se pomagači, ako ih u blizini ima više, trebali svakih nekoliko minuta izmjenjivati. U slučaju da smo sami, činimo ono što možemo. Važno je izdržati koliko najviše možemo, ustrajati, ne dopustiti da dođe do prekida.

A što je s umjetnim disanjem? U početku nije ni potrebno. U krvi i u tkivu postoji mala zaliha kisika za nekoliko minuta rada mozga, pod pretpostavkom da je postignut krvotok. Samo pritiskivanje prsnog koša postiže određenu minimalnu izmjenu zraka u plućima. Ako vidimo da hitna pomoć ne stiže, treba prijeći na ritam 30 prema 2. To znači nakon svakih 30 pritisaka na srce, treba dati dva udaha zraka. Pri tome se opet lagano zabaci bolesnikova glava ili se pod nju – pod glavu, ne pod vrat – stavi komad smotane odjeće. Bolesniku zatvorimo nos i pušemo u usta ili zatvorimo usta i pušemo u nos. Ima li više pomagača, razumije se da i ovo treba raditi udvoje. Ali ako pomagača nema ili ako upuhavanje zbog nekog razloga ne uspijeva, ustajavamo na vanjskoj masaži srca. Nadisavanje je na drugom mje-

stu, masaža na prvom. Uz dolazak hitne pomoći masaža će možda biti dovoljna. Inače, ispravna masaža može izazvati prijelom rebara, ali ozljedu možemo smatrati nebitnom. Zarast će, glavno je da čovjek preživi!

U slučaju kad je bolesnik samo u nesvesti i nije imao zastoj srca, srčana masaža može ga probuditi. Dakle, srčana masaža ne može biti kriva. Jedina pogreška koja se može dogoditi je ne činiti ništa i samo čekati.

Ponovit ću: Moramo biti usredotočeni na rad srca. Masaža spašava život. I nova formula prve pomoći u slučaju prestanka rada srca sada glasi: PPP. Prvo je provjeravanje disanja, drugo je poziv hitne pomoći, i treće je pritiskivanje. Formulu nije teško zapamtiti. A prema njoj treba i postupati.

Svakako, bilo bi dobro povremeno ponovno ići na tečaj hitne pomoći ili barem informiranjem osvježiti znanje o postupcima i najnovijim standardima oživljavanja. Možemo spasiti život članovima vlastite obitelji, život prijatelja ili život kojega nepoznata čovjeka.

LAŽ, SVE JE BILA LAŽ, ILI: KRATKA POVIJEST KOMUNISTIČKE JUGOSLAVIJE

(Kako je Tito stvarao Jugoslaviju, a nastala je Hrvatska?) (II.)

Unatoč tomu što su se iz taktičkih razloga opredijelili za nominalni federalizam, ogromna je većina jugoslavenskih komunista poput njihovih sovjetskih uzora, sve nacije u načelu smatrala jednakima, točnije podjednako nebitnima za njihov politički projekt. Do razlika u tretmanu pojedinih naroda dolazilo je međutim zbog njihova odnosa prema jugoslavenskom državnom okviru.

Titova Jugoslavija: sve nacije su formalno jednake, ali je nekima Jugoslavija odgovarala a nekima ne

Kao najbrojnija nacija dijelovi koje su živjeli i izvan matične Srbije (tj. u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori te na Kosovu), Srbi su, slično Rusima u SSSR-u, bili zainteresirani za što čvršću središnju vlast kao zalog (veliko)srpskoga nacionalnog jedinstva. Čvrsta Jugoslavija Srbima nije bila samo jamstvo da će svi živjeti u istoj zemlji, nego i da će u njoj biti dominantni. Prije svega zbog svoje brojnosti, ali i zbog još važnije činjenice da se interesu Srba iz raznih jugoslavenskih republika za što tješnjim međusobnim povezivanjem – što je velikosrpski cilj – lako moglo lažno prikazati kao jugoslavenstvo, odnosno kao želju za što jačim međurepubličkim povezivanjem iz razloga odanosti jugoslavenskomu multi-etničkom idealu.

Vlasti su na to gledale blagonaklono, iako je srpska politika, što naravno nije javno isticala, sve prostore izvan Srbije na kojima su živjeli njihovi sunarodnjaci smatrala tek vlastitim proširenim nacionalnim teritorijem. Što čvršća Jugoslavija postala je tako platforma na kojoj je ostvarena simbioza prikrivenog velikosrpstva i novog režima. Osim toga, s tog uporišta, pod optužbama za "manjak" jugoslavenstva i separatizam, uspješno se suzbijalo skoro sve nacionalne zahtjeve naroda u čijim je republikama živjela srpska manjina. Nacionalni programi ovih naroda, ina-

Piše:

Egon KRALJEVIĆ

če bitno malobrojnijih od srpskog, obuhvaćali su znatno uži prostor od onoga na koje je pravo polagalo velikosrpstvo, pa programski uglavnom nisu izlazili iz prostora vlastitih republika. To je bio razlog

zbog kojega nisu mogli, poput velikosrba, vlastiti ekspanzionizam skrivati iza jugoslavenstva, te je njihove nacionalne programe bilo lako prokazati kao "nacionalističko-separatističke", što ih je dovodilo u podređen položaj u Jugoslaviji.

Kao protutezu navedenom, često se navodi da su i Hrvati također živjeli raspršeni izvan Hrvatske, poglavito po Bosni

i Hercegovini te manjim dijelom u Srbiji i Crnoj Gori, te da je Jugoslavija i njima pružala priliku za nacionalno ujedinjenje na najširem prostoru kao i Srbima. Odgovor na ovaj argument prilično je jednostavan i svodi se na činjenicu da ni najjobuhvatniji velikohrvatski program, zbog brojčane inferiornosti Hrvata, nije zahvaćao ni polovicu prostora na kojem se prostiralo velikosrpstvo. Zbog toga ga se nikako nije moglo predstaviti multietničko-općejugoslavenskim i time pridobiti potporu režima za njegovo nametanje. Hrvatstvo je i u najopsežnijem svom obliku smatrano separatizmom.

Osim toga, hrvatske zajednice u BiH, Srbiji i Crnoj Gori, za razliku od Srba na prostorima izvan Srbije, bile su većinom brojčano slabašne a uz to i opterećene hipotekom NDH. Zato se nisu mogle nositi s dominantnim (veliko)srpskim utjecajem u tim područjima, pa Hrvati posljedično nisu mogli imati ni značajniju, a kamoli vodeću ulogu u tim sredinama. Zbog svega toga nisu bili u poziciji da ideju jugoslavenstva zlorabe u vlastite šovinističke svrhe. Konačno, i glavni grad države bio je srpski Beograd u kojem je hrvatski utjecaj bio minoran.

Sve su to razlozi zbog kojih Hrvati u jugoslavenskim okvirima nisu mogli igrati na istu kartu kao i Srbici, jer hegemon je mogao biti samo jedan. S obzirom na to da su u otvorenom razredu s velikosrpskim jugoslavenstvom gubili, Hrvati su kao i u prvoj Jugoslaviji krenuli suprotnim putem. Umjesto ovladavanja saveznom državom pod imenom zalaganja za jugoslavenstvo, za što nije imalo snage, hrvatstvo se ponovno moralno iskazivati kao ono što jest, tj. kao politički program manjeg ili većeg stupnja autonomije hrvatske federalne jedinice u Jugoslaviji.

Osim naroda uvučenih u teritorijalne sporove sa Srbima, na prostoru Jugoslavije živjeli su i narodi poput Slovenaca ili Makedonaca koji na svom teritoriju nisu imali autohtonu srpsku zajednicu. Oni su uživali prilično miran politički i posebice kulturni razvoj, s obzirom na to da su njihovi jezici različiti u odnosu na štokaviku koju su, zajedno s prostorima na kojima se njome govorilo, oduvijek svojatali Srbi. Zbog toga što su se nalazile izvan velikosrpskih planova, ove dvije zemlje nisu bile zahvaćene ni srpskom agresijom devedesetih godina prošlog stoljeća.

Ostali, poput Hrvata, koji su se nalazili na području koje se smatralo nerazdvojivim "jugoslavenskim" ozemljem, a bila je ustvari riječ o prostoru koji je velikosrpska politika smatrala svojim "Lebensraumom", bili su priuđeni prihvatići činjenicu da će na tome, gotovo u cijelosti štokavskom dijelu bivše države, mjeru jugoslavenskog domoljublja a time i temeljne političke procese, propisivati nadmoćni i slavom antifašističkih boraca ovjenčani Srbi. Njihovo jugoslavenstvo prerušeno velikosrpstvo ni u Titovoj Jugoslaviji nije bilo problem, nego je iznova postalo državotvorno političko rješenje. Prikrivajući se režimskom frazeologijom jugoslavenstva, jednakosti, bratstva i jedinstva, velikosrpstvo je postalo glavni saveznik komunističkog režima, policajac koji je zbog vlastitih a ne općejugoslavenskih interesa bdio nad cjelovitošću države i koji je sve one koji bi istaknuli zahtjeve za izmjenom takvih odnosa i istinskom ravnopravnosću jugoslavenskih naroda, nastojao i najčešće uspijevao proglašiti protudržavnim elementima.

Zašto Hrvati nisu mogli biti dobri Jugoslaveni?

Situacija je, uz stanovite specifičnosti, umnogome podsjećala na prvu Jugoslaviju, s tim da se Hrvati više nisu branili od otvorenoga velikosrpskog centralizma i unitarizma kao u Kraljevini, nego od jugoslavenskom frazeologijom prikrivenih velikosrpskih presizanja u hrvatski prostor i poslove, na što je Partija gledala blagonaklono, kao na istinsko jugoslavenstvo. Ova presizanja su se najčešće odvijala u vidu zalaganja za jaču središnju državu, jugoslavenstvo, bratstvo i jedinstvo, a protiv republičkih "etatizama", "separativizma", "nacionalizama". Kako Hrvati svojim legitimnim nacionalnim zahtjevima nisu pridonosili jačanju države, nego su dovodili u pitanje njezin centralizam, što je režim doživljavao kao ugrožavanje državne cjeline, smatrani su subverzivnima i bili predodređeni za posebni tretman represivnih tijela, većinski popunjениh vrlo motiviranim srpskim "ovlaštenim tumačima" jugoslavenskog patriotizma.

Hrvati su u Titovoj državi gubili administrativno, kulturno, politički, jer je jugoslavenstvo funkcioniralo kao savršena velikosrpska platforma koja je, prikrivajući se iza jugoslavenstva, srbizirala ili – kao prvi korak u odnarođivanju – jugoslavi-

zirala sve: od jezika preko kulture pa do nacionalno miješanih općina. Naravno, samo izvan granica Srbije, jer u Srbiji je srbiziranje bilo bespredmetno, a jugoslavenstvo se kao ideologija koja omogućuje povezivanje Srba u jednu državu podrazumijevalo. Kad se svemu doda naslijede Drugoga svjetskog rata – u kojem je poražen ne samo ustaški režim nego je bačena mračna sjena na svaku ideju hrvatstva, dok je srpsvo (kojemu je borba protiv NDH poslužila da pod egidom antifašizma prikrije svoje velikonacionalne interese) završilo na pobjedničkoj, antifašističkoj strani – dobivamo žalosnu sliku onoga što se naziva "oslobodenjem", odnosno vremenom kad su navodno položeni temelji današnje hrvatske države.

Outuda je, unatoč tomu što u Jugoslaviji nije (s izuzetkom AVNOJ-evih odredaba protiv Nijemaca) bilo govora o pravno uobičajenoj rasnoj ili nacionalnoj segregaciji, stvarnost te države bila prepuna nacionalne diskriminacije po kriteriju odanosti jugoslavenskoj državnoj zajednici. Tu su Hrvati kao, sasvim logično protivni jačanju državnog jedinstva po svaku cijenu, stalno bili na udaru kao nepouzdani, loši Jugoslaveni. Paradoksalno je da su Hrvati – iako su pokušavali očuvati najuže interes i prostore koji su im kao narodu pripadali – u Jugoslaviji stalno bili etike-tirani kao šovinisti, nerijetko i fašisti, dok su velikosrbi koji su iza jugoslavenstva i "zaštite antifašističkih tekovina" tiho provodili ekstremnu osvajačku politiku, u javnosti doživljavani kao zagovornici međuetničke otvorenosti i suradnje. Zbog takvih je pomno njegovanih stereotipa mnogima u bivšoj Jugoslaviji, a i šire, bilo teško shvatiti, a mnogima je i danas teško prihvatići, da Miloševićeva politika snosi svu krivicu za rat i raspad zemlje.

Od potpunog prevladavanja srpskog elementa u političkom životu Hrvatske, što nije bio poželjan razvoj ni za Partiju koja bi time izgubila svako uporište u Hrvatskoj, režim se branio sustavom „političkih ključeva“ za vodeća mjesta u Partiji i/ili državnoj upravi. Upravljačke se položaje nastojalo proporcionalno rasporediti između Hrvata i Srba, što je bilo teško, jer zbog svega dosad opisanog, Hrvati većim dijelom nisu bili raspoloženi sudjelovati u vlasti koja je šovinizmom proglašavala njihove legitimne zahtjeve, za razliku od Srba koji su upravo zbog toga hrlili u nju. U igri "skrivača" u kojoj je vlastite nacio-

nalne interese trebalo prikazati što je moguće kompatibilnijima nedemokratskom režimu nove jugoslavenske države, Srbi su se zahvaljujući mimikriji velikosrpsvstva u jugoslavenstvo lako mogli poistovjetiti sa za njih vrlo korisnim jugoslavenskim državnim okvirom.

Problem "manjka" hrvatskog kadra u institucijama i tijelima vlasti (Partiji, upravi, sudstvu, vojsci, policiji, tajnim službama) bio je zato stalna boljka komunističkih vlasti u socijalističkoj Hrvatskoj sve do raspada Jugoslavije. Većina Hrvata koji su se, prošavši kroz jugoslavenski "državotvorni filter", uspeli do viših položaja komunističke nomenklature, bili su ili komunistički internacionalisti koji su s prijezirom gledali na vlastiti narod ili pojedinci koji nisu bili uvjereni komunisti, ali su kao potpuno anacionalni, s režimom dijelili nelagodu spram hrvatskog identiteta. Ostatak hrvatske kvote tvorili su karijeristi koji su bili svjesni da put do uspjeha vodi samo kroz partijska vrata. Vremenom je manji dio hrvatskih komunista otpadao od jugoslavenskog internacionalizma i usvajao neke od nacionalnih vrijednosti, no to su "skretanje s pravog puta" platili progonima i/ili marginalizacijom.

Srbiziranje jugoslavenskih tijela vlasti vidljivo na štokavskim područjima izvan Srbije, nije međutim bilo samo spontani, objektivni proces kojim je nominalno anacionalni "jugoslavenski filter" privlačio Srbe, a odbijao Hrvate. U okviru tako definiranih odnosa, pod krikom jugoslavenstva nastajale su prave velikosrpske utvrde koje su iz političkog života svjesno, kao "nepouzdane" isključivale Hrvate, a postavljale svoje ljude, što u partijskom žargonu koji je oduvijek bio sklon umanjivanju međunacionalnih suprotnosti (današnjim rječnikom reklo bi se: "politički korektan"), nije smjelo biti spominjano sve do pada Rankovića. No, ni nakon tog događaja navedeno nije otvoreno nazvano velikosrpsvstvom, nego je dobilo ime "rankovićevštine".

Jugoslavenska komunistička diktatura je inzistiranjem na klasnom interesu radničke klase htjela potisnuti nacije kao entitete koji su politički nebitni za komunistički projekt socijalne preobrazbe društva. Ravnopravnost jugoslavenskih nacija zamišljena je ustvari kao njihova jednako komjerna politička marginalizacija što je trebalo pridonijeti čvrstini nove zajednice. Paradoksalno, ta se marginalizacija zbog

umanjivanja otpora nacionalnih snaga, odvijala pod parolama o uspostavljanju nacionalnih sloboda za svaki pojedini narod Titove države, dok su u stvarnosti stvorene institucije koje su, kao i u SSSR-u, pod firmom nacionalnih prava te iste slobode ograničavale, ponekad i gušile. Unatoč boljševičkoj koncepciji ravno-pravnosti naroda koja se manifestirala kao jednaka ravnodušnost spram svih ovdašnjih nacija, fetišiziranje jugoslavenskog državnog jedinstva kao poluge partijske diktature, "presložilo" je narode druge Jugoslavije u dobitnike i gubitnike. Oni kojima je taj okvir odgovarao postali su režimski saveznici ili suputnici, oni drugi dežurni krivci.

Odnos prema Jugoslaviji je glavni kriterij po kojem su u poraću ubijani Hrvati, komunizam je osigurao samo tehnologiju sustavnog nasilja

Obnovljena jugoslavenska država bez ikakva jasnog jamstva hrvatske autonomije u njoj bila je politička jednadžba koja nas je kao narod dovela u podređen položaj u Titovoj Jugoslaviji. Odnos prema toj tvorevini igrao je odlučujuću ulogu i u potratnim likvidacijama Hrvata. Ova masovna ubojstva provedena i nad drugim narodima u Jugoslaviji, izvršena su po arbitratnoj procjeni komunističkih vlasti da bi netko mogao predstavljati prijetnju novom režimu, bilo zato što se smatralo da je protivan obnovi Jugoslavije, bilo zato što se pretpostavljalo da bi mogao predstavljati smetnju uvođenju komunističke diktature.

Navedeni su događaji obuhvatili ne samo likvidacije poznate pod imenom bleiburških pokolja, nego sva ubojstva koja su se događala nakon što bi neki dio Jugoslavije konačno potpao pod komunističku vlast. Tako su likvidacije u Dubrovniku počinjene već u listopadu 1944., a otprilike u isto vrijeme započeli su i pokolji u Srbiji. Prema djelomično sačuvanim OZN-inim knjigama pobijenih za tu državu, u Srbiji je smaknuto 60 tisuća ljudi (od čega oko 25 tisuća otpada na podunavske Švabe, što je svakako nepotpun podatak o njihovim stradanjima), s tim da nedostaju popisi za Beograd i neke druge veće srpske gradove! Od preostalih 35 tisuća popisanih žrtava, znatan broj se zasigurno odnosi na Srbijance. Kako među njima nije bilo protivnika obnove Jugoslavije, možemo zaključiti da je većina Srba stra-

dalih u susjednoj državi – osim relativno malog broja pobijenih koji su kolaborirajući s Nijencima zaista počinili zločine, a ni takvima krivnja zasigurno nije dokazana u ispravnim sudskim procesima – likvidirana iz razloga koje možemo nazvati klasima u užem smislu, odnosno zato što su bili poznati kao istaknuti pripadnici predratnoga političkog, intelektualnog života ili utjecajni gospodarstvenici te su kao takvi smatrani potencijalnim neprijateljima komunističkog režima.

U Hrvatskoj se ubijalo i po ovome užem, klasnom kriteriju, no u likvidacijama na području NDH ključna je bila posebna podvrsta klasnog terora koji je svoje žrtve birao prema kriteriju odnosa pojedinaca prema obnovi jugoslavenske države. Nitko razuman ne negira da su zločini počinjeni u ime NDH zaslužili kaznu, ali poratna ubojstva po svojoj čudovišnoj masovnosti i neselektivnosti jasno svjedoče o puno širemu političkom planu koji se "švercao" pod imenom obračuna s "fašističkim koljačima".

Hrvatima se svaki oblik civilne ili vojne službe u NDH, bez imalo razumijevanja za motive i razloge zbog kojih su se pojedinci opredijelili za tu stranu, kvalificirao kao izdaja, odnosno stanovita vrsta plebiscita protiv jugoslavenske države, što se smatralo to opasnijim ako je netko imao kakvu ulogu u hijerarhiji NDH. Zbog toga su prvi na redu za odstrjel bili svi časnici, kako ustaški tako i domobranci, kao i svi državni dužnosnici počevši od onih s lokalnih razina i benignih područja poput prosvjete i kulture pa naviše, te potom obični vojnici prema kriteriju pripadnosti Ustaškoj vojnci i tomu koliko su vremena proveli u službi. Pri tome se smatralo da dulji staž u vojsci, makar bila riječ o domobranima, podrazumijeva svjesno opredjeljenje za NDH i za sobom povlači smrtnu kaznu. Pokolji su nerijetko obuhvatili i civile iz označenih obitelji, jer se vjerovalo da su kao bliski srodnici državnih neprijatelja uvučeni u isti krug protujugoslavenskog razmišljanja.

U onovremenoj duboko katoličkoj Hrvatskoj koja je imala loša sjećanja na karađorđevićevsku državu, obnova Jugoslavije i ateistički komunizam imali su, razmjerno veličini nacije, daleko najmanje pristaša i najveći broj potencijalnih protivnika. Komunističkim je vlastima to bilo jasno, pa su prema Hrvatima i usmjerili gotovo svu svoju, jugoslavenskim kri-

terijem vođenu represiju. S obzirom na navedeno, nije daleko od istine sintagma o poratnim stradanjima ljudi "samo zato što su bili Hrvati", jer oni su sa svojim – povijsnim razvojem definiranim i potpuno legitimnim – političkim interesima, od svih naroda u Jugoslaviji bili najmanje skloni komunističkom planu o uređenju odnosa u novoj državi.

Na pitanju odnosa prema "nepouzdanim" nacijama poput Hrvata u Jugoslaviji, ili Ukrajinaca u SSSR-u marksističko je "čovjekoljublje" pokazalo svoje pravo lice. Postalo je jasno da komunističko negiranje i samo prividno prihvaćanje nacija ne može biti temelj humanističkog univerzalizma, kako se marksistički odnos prema nacijama želi predstaviti. Naprotiv ljevičarsko izjednačavanje nacija u njihovoj nebitnosti za komunistički projekt i dosljedno odbacivanje narodnih kolektivitaeta kao lažnih tvorevina, može u najboljem slučaju voditi himbenom prihvaćanju nacija do trenutka kad one ugroze interes centralizma kao temeljne poluge komunističke diktature.

Kada međutim, slijedeći svoje legitimne interese, nacije počnu težiti uređenju koje dovodi u pitanje čvrstinu komunističke diktature, tada se komunistički "humanizam" pretvara u sredstvo pogroma čitavih nacija. Između nacional-socijalističkog uništavanja naroda iz razloga njihove navodne "rasne nečistoće" koja "truje" i "uništava" državno tkivo "dominantnih" naroda s jedne strane, i masovnih ubojstava i progona velikih dijelova nekih nacija zato što one, slijedeći svoje legitimne interese, remete čvrstinu komunističkih diktatura s druge strane, i nema bitnijih razlika. I jedni i drugi bez imalo moraliziranja uklanjaju "nepočudne" kolektivite kada procijene da ovi ugrožavaju interesu njihovih političkih projekata. Iz tog razloga komunističko dekonstituiranje nacije na može biti temelj humanističkog odnosa prema narodima nego tek osnova varljive političke pragme koja vođena interesima partijske diktature ponekad završava u cijlanim masovnim ubojstvima pripadnika pojedinih nacionalnih skupina.

Da je u Hrvatskoj uspjela opstati Hebrangova struja, poratnih bi obračuna vjerojatno bilo znatno manje, s obzirom na to da progoni ne bi bili provedeni po dominantnom razlikovanju projugoslaveni – antijugoslaveni. U tom bi slučaju i kažnjavanje ratnih zločinaca među pri-

Lola Ribar, Ranković, Đilas, Hebrang... - jugoslavensko komunističko vodstvo na čelu s Titom

padnicima vojske i režima NDH vjerojatno imalo barem neke elemente uređenoga pravnog procesa, a ne bi se svelo na genocidni obračun s raznorodnim političkim protivnicima i neistomišljenicima, koji se za potrebe pravdanja ovog nasilja pred javnošću, vodio pod promidžbenim geslom "kažnjavanja fašističkih koljača".

Marksistički etički ekskluzivizam kao temelj zastrašujuće lakoće opravdavanja komunističkih ubojstava

Iako je klasni kriterij u užem smislu u teroru u Hrvatskoj bio sekundaran u odnosu na ubojstva počinjena u ime obnove Jugoslavije, to ne znači da je uloga komunizma u poratnom nasilju manje bitna. Naprotiv, ta je politička doktrina masakrima dala racionalnu sustavnost te beščutnu surovost u obračunima s (tek prepostavljenim!) protivnicima onoga što su komunisti smatrali jedinim pravednim uređenjem u svjetskoj povijesti.

Boljševička je beščutnost proizlazila iz ekskluzivističkog morala koji je smatrao da su humanizam i pravednost isključivo vlasništvo komunističkog pokreta, kojemu ta pozicija daje odriješene ruke za obračun sa svim pristašama političkih opcija za koje se vjerovalo da bi se opirale diktaturi KPJ. Ubojstva političkih protivnika komunistički revolucionarni moral nije smatrao zlom, nego jamstvom "boljeg sutra". Prema ovomu relativističkom shvaćanju, ljudska je povijest prožeta

stalnim nasiljem, pa ako je ono dopušteno drugima, zašto ne bi – i to s većim pravom, a u cilju ostvarenja "humanističkog idea- la" – isto to bilo dopušteno komunistima? Time je uklonjeno svako suzdržavanje u masovnom i organiziranom činjenju zla "u ime dobra", a pravdanje dobrom svrhom i danas predstavlja glavni argument u obrani sustavnih komunističkih zlodjela.

Žestine ovih progona bili su svjesni i sami komunisti. Vladimir Bakarić je na Desetoj sjednici CK SKH održanoj početkom 1970. u vrijeme političkog zaoštravanja vezanog uz hrvatsko proljeće, izjavio da razlozi neprijateljskog karaktera hrvatske emigracije "...datiraju iz žestoke klasne borbe u toku rata unutar same Hrvatske i raznih političkih sukoba poslije rata. Ne bi trebalo ovdje možda ni da spomenem da smo u Hrvatskoj bili u razlaganju nacije i preformiranju na nove klasne osnove vrlo žestoki, možda smo u to ulazili u najnezgodnije vrijeme..." (cit. prema: Berislav Jandrić, „Stajališta Hrvatske političke emigracije o hrvatskom proljeću iznesena u najznačajnijem emigrantском часопису *Hrvatskoj Reviji*“, ČSP, 2003/2, 445.). Opreznost vidljiva u rječima: "Ne bi trebalo ovdje možda ni da spomenem...", s kojom se – čak i na sjednici istomišljenika iz vrha komunističke vlasti četvrt stoljeća nakon tih događaja – prvi čovjek Saveza komunista Hrvatske dodataknuo opisanih poratnih obračuna, nedvojbeno svjedoči o golemim razmjerima poratnog terora. Navedeni iskaz u kojem se miješaju Bakarićeva boljševička revolucionarna samohvala, nečista savjest i razu-

mljivi strah zbog počinjenih pokolja, jasan su dokaz da se revolucionarnog terora, s jasnim osjećajem nelagode, sjećao i jedan od glavnih nalogodavaca tih nedjela.

Što je nastalo u Jugoslaviji/ Hrvatskoj 1945.: "razlaganje i klasno preformiranje nacije"

Iz dosadašnjih je razmatranja razvidno da su na Kominternin poticaj jugoslavenski komunisti uvidjeli kako bez provedbe nekog oblika nacionalno usmjerene politike ne će ostvariti nikakav utjecaj na prostoru na kojem je sav javni život započinjao i završavao u zamršenim međunalacionalnim konfliktima. Posljedica toga je Titova "nacionalna" politika koja je kao i svako komunističko petljanje s nacijama, iza pročelja velikih parola nastupala s temeljnom marksističkom postavkom da je jedina prava politika klasna, dok je sve ostalo tek manipulacija da bi se došlo na vlast ili ostalo na njoj.

Na tragu takvog shvaćanja je i prethodni Bakarićev citat. No da bi se razjasnilo očitu suprotnost između tvrdnje da su hrvatski komunisti, što se danas s ponosom ističe, 1945. navodno "utemeljili Hrvatsku" i izjave da su je u to vrijeme u stvari "razlagali" i to "žestoko", te na klasne osnove "preformirali" hrvatsku naciju, potrebno je objasniti značenje Bakarićevih riječi.

Jedan od postulata marksizma proizišao iz poimanja nacije kao lažne tvorevine, jest vjerovanje da će prodiranje marksističko-klasnog razobličavanja nacije u mase, dovesti do nestanka nacionalnih problema. Ljudi su, prema boljevičkim predviđanjima, trebali samo postati svjesni te marksistima odavna poznate istine. Jer zašto bi različiti narodi i dalje bili u sukobu nakon što uklone zajedničke neprijatelje u vidu kapitalističkih izrabljivača koji su „nacionalne sukobe izmišljali i potpaljivali“? Nakon provedbe komunističke revolucije koja uklanja nacionalne države kao proizvod građanske ere, po boljevičkim je teorijskim predviđanjima nužno nastupalo razdoblje klasne solidarnosti različitih naroda. Očekivalo se da će se politika od tog trenutka koncentrirati na jedinu bitnu stvar, a to je klasno pitanje, odnosno ukidanje eksploatacije, dok će kompleks nacionalnih problema kao nebitan odumrijeti. Sve što je prije dijelilo čovječanstvo po nacionalnim šavovima tre-

balо je pasti u zaborav, a nacije su trebale biti svedene na politički sporedan folklor.

Ako bi u proleterskoj državi ipak došlo do međunalacionalnih napetosti, to je moglo značiti samo jedno. Kako je u boljevičkoj svijesti marksistička teorija dignuta na epistemološki rang prirodnih znanosti i kao takva smatrana neupitnom i dogmatiski točnom, problem je mogao biti jedino u lošoj praktičnoj provedbi (anacionalno) klasne politike. U prijevodu, to je značilo da pojedinci i državna tijela koji svojim radom nisu "proizvodili" dijalektičkim materijalizmom (dijamatom) zacrtanu nacionalno nekonfliktnu klasnu solidarnost, nego im se znalo potkrasti koji sukob na liniji nacionalnog, još nisu dovoljno svaldali marksistički nauk o lažnosti nacije, zbog čega svoje djelovanje nisu znali uskladiti s tim načelom.

Njihovu su pogrešku ispravljale politički "svjesne" snage avangarde proletarijata, u jugoslavenskom slučaju dužnosnici KPJ, koji su ispravno primjenjujući "dijamat", politički život Hrvatske i cijele bivše države, "čistili" od natruha međunalacionalnih sukoba. Činili su to potiskivanjem nacionalnih problema u prostore iza debelih zidova partijskih komiteta, koji su umjesto javnosti određivali mjeru po kojoj je rješavan određeni međunalacionalni sukob, ili su određeni konflikt, što je bilo još omiljenje rješenje, ako je ikako bilo moguće u cijelosti potiskivali i stavljali u stanje političke hibernacije. One koji bi ga iz tog stanja htjeli vratiti u javnost i tu rješavati, progonili su kao nacionaliste.

Najjednostavnije rečeno, jugoslavenski su marksisti sva međunalacionalna pitanja proglašili riješenima, točnije prevladanim po "svetom pismu" dijalektičkog materijalizma, a sve koji su "iskakali" iz tako zamišljenog poretka stvari, proglašili su protumarksističkim hereticima i državnim neprijateljima, te jednostavno kriminalizirali. Ta je represija bila "klasni" temelj na kojem je počivao mir u Jugoslaviji, ili bolje rečeno tempirana bomba koja ju je na kraju i razorila. To je ujedno bila i bit Bakarićeva "preformiranja i klasnog razlaganja" nacije, što u prvim mjesecima nakon rata nije podrazumijevalo samo uhićenja političkih neistomišljenika, odnosno rječnikom KPJ "kontrarevolucionara". S obzirom na to da su u početnoj fazi revolucije, prema riječima prvog čovjeka tadašnje KPH, komunisti djelovali „žestoko“, jasno je da je naglasak bio

na krvavom i masovnom preventivnom političkom teroru protiv svih za koje se pretpostavljalo da bi, bilo kao protivnici obnove Jugoslavije, bilo kao pripadnici građanskih struktura ili poštovatelji tradicionalnih vrijednosti, mogli remetiti uspon KPJ na vlast i uspostavu "klasnog mira" u granicama obnovljene jugoslavenske države.

Tito kao Metternich

Jesu li s takvim političkim stajalištima jugoslavenski komunisti u Hrvatskoj mogli "utemeljiti" hrvatsku državu? U bitnome smislu apsolutno ne, ali formalno, u jednom nevjerojatno paradoksalnom smislu, da. Evo o čemu je riječ. Nedvojbeno je da je jugoslavenski komunistički pokušaj kao i njegov sovjetski uzor, stvorio upravne strukture koje su izvanjski bile obojane narodnim bojama, ali unutar tih institucija nacionalni je duh bio strogo doziran i nerijetko proganjan u ime jugoslavenskog jedinstva.

Mjera represije prema pojedinim nacijama ovisila je o tome koliko su se pojedini narodi osjećali ugodno unutar jugoslavenskoga komunističkog državnog okvira. Nacije, kao po komunističkom mišljenju pseudotvorevine, u tom su sustavu bile tolerirane samo silom prilika, a osim što su dale imena upravnim cjelima jugoslavenske države, prihvачene su i kao kulturni entiteti, ali samo donekle i ne ravnomjerno.

Slovenski i makedonski kulturni identitet imali su prilično slobodan put razvjeta jer nisu bili dio štokavskoga govornog sustava i s njim povezanih velikosrpskih pretenzija, zbog čega naglašavanje jezično-kulturnih posebnosti ovih naroda nije moglo neposredno zapaliti iskru nacionalnih razmirica. Nasuprot tomu, naglašavanje hrvatskih, makar samo kulturno-jezičnih posebnosti, smatrano je opasnim, jer je iznova otvaralo složeno pitanje odnosa Hrvata i Srba kako u Hrvatskoj tako i u cijeloj Jugoslaviji, što je partijska dogmatika proglašila riješenim problemom. To je, uz ranije spomenute političko-centralističke tendencije, otvaralo prostor i velikosrpskim jezično asimilacijskim pritiscima na Hrvate kojima se zagovaralo jezični unitarizam odnosno jedinstven štokavski jezik za sve govornike, što je bilo gotovo identično predratnoj jezičnoj politici. Ovih tendencija nisu bili pošteni ni drugi narodi štokavskog područja.

Jugoslavenska je federacija, posebice u svome izvornom obliku iz 1945., bila tipična boljševička tvorevina koja je radi lakše provedbe svojih radikalnih političkih konцепциja stvorila apokrifne nacionalne ustanove i često "odjevala" nacionalno ruho. Iznad svega bilo je uvijek budni anacionalni partijski duh kojemu nije mogao promaknuti nijedan zahtjev koji bi mogao premetiti jugoslavensko jedinstvo, no režim je istodobno bio gotovo potpuno slijep za jugoslavenstvom prikriveno velikosrpstvo s kojim je dijelio ideal što čvršće države. Iz toga je očito da Titu i jugokomunistima ni na kraj pameti nije bilo utemeljenje nacionalnih država, a ponajmanje uvijek "secesionističke" Hrvatske. Njima je nacionalna politika, odnosno manipulacije njome služila da bi došli na vlast i da bi na nacionalno iznimno osjetljivu području, glumeći nacionalno svjesne političare – tu vlast zadržali u svrhu provedbe svoga klasno socijalnog programa.

U tu su svrhu jugoslavenski boljševici ustrojili čitavu lepezu "nacionalnih" ustanova, od kojih su najbitnije bile republike bivše Jugoslavije i njihovi parlamenti. Oni su isticani kao simbol narodne slobode koju je, za razliku od Kraljevine, nardima bivše države navodno ponudio Titov režim. Ove paradne ustanove međutim silno podsjećaju na pokušaj habsburškog ministra Metternicha koji je u prvoj polovici 19. stoljeća vodio državne poslove Carstva u njegovu burnom sučeljavanju sa zahtjevima nacionalno liberalnog građanstva iz različitih zemalja Monarhije. Suočen sa zahtjevima srednjoeuropskih nacionalnih pokreta za demokratizacijom, odnosno uvođenjem parlamentarizma i općega prava glasa, Metternich se dosjetio starih, feudalno staleških pokrajinskih parlamenata i obnovio njihov rad. Vjerovao je da je ustanovljenjem ovih apsolutizmu odanih ustanova, čiji je sastav imenovao izravno car, stvorio privid parlamentarizma i tako trajno otklonio zahtjeve za nacionalno demokratskim predstavništвима pojedinih habsburških zemalja, a da time u stvari nije žrtvovao ništa od carskog autoriteta. Nakon uvođenja ovih promjena Metternich je Monarhiju okovao sustavom policijskog apsolutizma. Na ovoj je točki na scenu stupila povjesna ironija koja je dovela do toga da su u narednim desetljećima pokrajinski parlamenti, suprotno Metternichovim namjerama", postali "...boce u koje se

točilo mlado vino nacionalizama". (A. J. P. Taylor, *Habsburška monarhija 1809-1918*, 1990, 55.). Umjesto da, kako na istome mjestu objašnjava Taylor, budu sredstvo poništavanja težnji nacionalnog građanstva, navedene su ustanove postale "bojišta nacionalnih težnji", a Metternich nije izigrao nacije, nego su u revolucijama 1848., one izigrale njega.

Skoro istovjetna stvar dogodila se u Titoju odmjeravanju snaga s istim protivnikom kojih stotinjak godina nakon Metternicha, s tom razlikom da nacije tada nisu više bile nadolazeća, nego već etablirana snaga. Stvaranjem zasebnih republičkih

slavenskih republika, čim su se raspadom komunizma za to stvorili demokratski uvjeti, a pod pritiskom nacionalne većine u pojedinim republikama i koju godinu prije toga, potpuno neplanirano postale "boce u koje se točilo vino nacionalizma".

Tito prema tome nije 1945. "utemeljio Hrvatsku", nego je stvorio sustav pseudonacionalnih parlamenta koji su, slično Metternichovim pokrajinskim skupština, trebali služiti kao nacionalno demokratska kulisa iza koje će se odvijati nedemokratska i (za razliku od Metternichove feudalno staleške) u jugoslavenskom slučaju klasno anacionalna politika. Bit Titova i Metternichova pokušaja je ista: pseudonacionalnom institucijama trebalo je postići ako ne odumiranje a ono barem trajno marginaliziranje nacija, te (koristeći se širokim slojevima bliskim, a u stvari samo prividno) nacionalnim ruhom, provesti klasno socijalni program KPJ.

Vremenom su se komunističke ustanove izobličile i pred raspad Jugoslavije počele služiti kao politička pozornica upravo onih (nacionalnih) snaga za eutanaziju kojih su bile zamišljene. Prema tome, činjenicu da je, nakon Metternicha, povijest namagarcila i velikane historijskog materializma koji su se smatrali nepogrješivim inžinerima društvenih zbivanja, ne možemo smatrati dokazom tvrdnje da su komunisti 1945. "utemeljili Hrvatsku". Dapače. To što jugokomunisti nisu uspjeli izigrati nacije, nego su preuzevši komunističke pseudonacionalne ustanove, nacije izigrale njih, nije dokaz tvrdnje da su titoisti „očevi“ današnje hrvatske države, nego samo ironija nepredvidljive povijesti. Jedini istinski doprinos titoista hrvatskoj državnosti sastoji se u činjenici da su njihovi temeljni politički projekti poput jugoslavenskoga klasnog povezivanja i s njim povezane manipulacije elementima nacionalnih identiteta propali, što je u Hrvatskoj i diljem bivše države, otvorilo prostor za drugaćija rješenja. Da su se događaji odvijali po volji partijskih struktura, Hrvatska bi ostala tek nacionalno pročelje za provedbu anacionalno klasne jugoslavenske politike.

Kad bismo do kraja nastavili danas iznova popularnu povijesnu ironiju po kojoj je Tito, manipulirajući elementima hrvatske državnosti, 1945. utemeljio Hrvatsku, mogli bismo reći da je dotični, ugrađujući u poratni ustav i deklamacije o slobodi govora, tiska, političkog udru-

Hebrangova najava obračuna s „ustaško-mačkovskom bandom“

parlamenta Broz se htio osigurati od prigovora za uvođenje diktature, a parlamenti Slovenije, Hrvatske i ostalih jugoslavenskih republika trebali su učinkovito suzbijati i prigovore nacionalnih snaga da njihova politička volja nije uslišena. Kako se članove ovih tijela "biralo" ili na izborima na kojima su sudjelovali samo partijski kandidati ili ih je kasnije Partija delegirala izravno, boljševici su, poput Metternicha, mislili da su na taj način, a bez ugrožavanja svog monopola vlasti, stvorili privid demokracije i federalizma te neutralizirali prigovore da nisu legitimni predstavnici jugoslavenskih naroda. Povjerovali su da su navedenim lukavstvom, u kombinaciji s političkom represijom, pod svoju pasku konačno stavili nemirne jugoslavenske nacije. Na njihovu žalost pogriješili su, jer pseudonacionalne su skupštine jugo-

„Uz Tita i Staljina, dva junačka sina...“

živanja i privatne gospodarske incijative, utemeljio valjda i demokraciju, ljudska prava te tržišno gospodarstvo. Istina je naravno drugačija, jer kao što je čitav cirkus s republičkim parlamentima Broz poduzeo zbog pacificiranja "domaće građanske reakcije", tako je potonje demokratske proklamacije u Ustav unio zbog, kako je sam rekao, "Engleza", tj. "strane reakcije". Sve navedeno u Ustavu bilo je tek mrtvo slovo na papiru, jer se komunisti ni zakona, a ni vlastitim ustava nisu držali kao "pijan plota".

Logika po kojoj je "Hrvatska utemeljena 1945." absurdna je i zato što po njoj isпадa da Hrvati nisu trebali raditi ništa drugo nego mirno pričekati 1990., godinu u kojoj će se čudesno samoostvariti Titove vizije iz "črpete". Komunisti su prema tome, jugoslavenskim nacijama "pridonijeli" suprotno svojim namjerama i volji, odnosno utoliko što su propali njihovi pokušaji klasnog "škopljenja" nacija, pa su ustavove koje su u tu svrhu bili osnovali, u godinama rasula Jugoslavije postale rasadišta nacionalnog/nacionalističkog duha.

Ako, slijedeći suhoparni pravni formalizam, ustvrdimo da su komunisti 1945. "utemeljili Hrvatsku", s jednakim bismo "pravom" mogli reći da je obnovom češkoga staleškog parlamenta Metternich utemeljio i npr. suvremenu češku državu, što su naravno tvrdnje na razini dobrog političkog vica. Uzimajući u obzir sve što se dogodilo od 1945. do 1990., ispravnije je reći da je samostalna Hrvatska 1990. stvorena, ne zahvaljujući, nego usprkos volji njezina navodnog utemeljitelja koji

je, podsjetimo se, rekao da će "Sava prije poteći prema Triglavu, nego što će Hrvatska postati samostalna".

Sasvim je druga stvar to da su se hrvatski nacionalni političari devedesetih počeli oslanjati na ono što su naslijedili, a to su pseudonacionalne ustanove koje im je ostavila bivša država. Njih su, suprotно dotadašnjem duhu tih institucija, oni demokratizirali i ispunili istinskim nacionalnim sadržajima. Stoga se o odnosu suvremene Hrvatske s prethodnom državnom tvorevinom može jedino reći da je samostalna Hrvatska pravni sljednik Socijalističke Republike Hrvatske i ništa više od toga. A to je i npr. današnja Njemačka u odnosu spram Trećeg Reicha.

Kraj iluzije o klasnom jedinstvu međunarodnoga radničkog pokreta

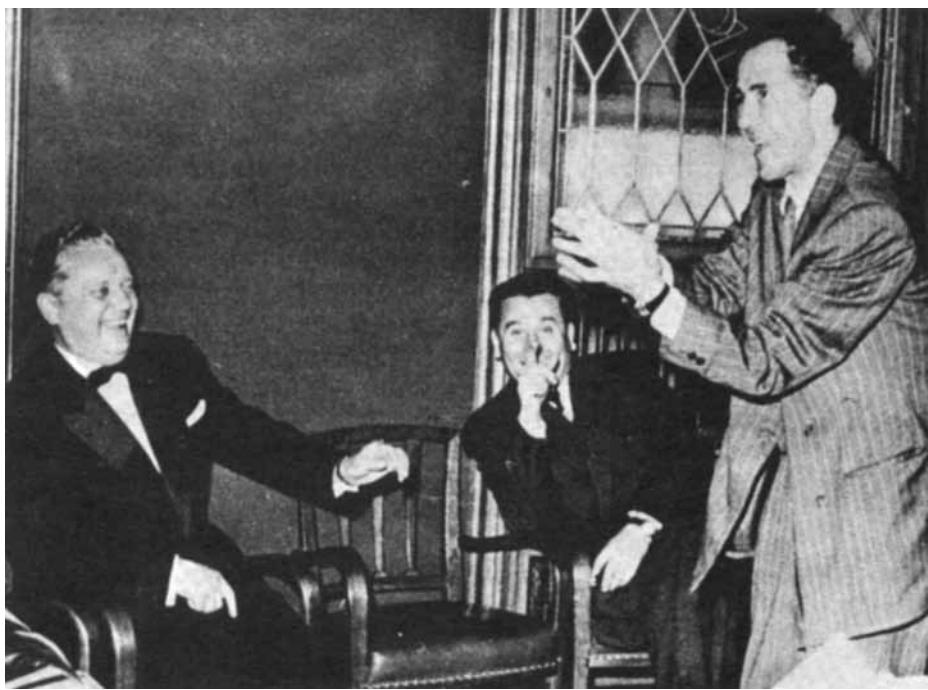
Konačni kraj tlapnje o tome da dolskom boljševika na vlast i uspostavljanjem klasnog jedinstva kao integrativnog temelja radničkih država i njihove međusobne suradnje automatski započinje doba međunacionalnog, odnosno međudržavnog mira, uslijedio je već 1948. godine. Tada je Staljin izbacio KPJ iz Informbiroa (IB), organizacije koja je 1947. osnovana kao nasljednica Kominterne, raspuštene 1943. pod pritiskom zapadnih saveznika. Razlog isključivanja leži u prevelikoj sa mosvijesti koju su jugoslavenski komunisti počeli manifestirati nakon što su svoju komunističku revoluciju dijelom iznijeli vlastitim snagama.

Historiografija bivše države koja stoji na stajalištima KPJ, čitav događaj predstavlja kao opravdanu borbu za jugoslavensku ravnopravnost. Činjenica je međutim da u dotadašnjim odnosima unutar međunarodnoga komunističkog pokreta nije bilo nikakve ravnopravnosti, odnosno da su svi komunisti smatrali kako je najbolji način za zaštitu njihovih interesa u bespogovornom primanju direktiva od najvišeg autoriteta, a to je bila sovjetska komunistička partija, odnosno Kominterna kao njezina ispostava.

Takvo je stajalište bilo logično, jer u vremenu prije i tijekom rata, računalo se da će svim komunističkim partijama biti bolje ukoliko sve one budu štitile interese jedine države kojom su uspjeli zavladati komunisti i koja je jedina pomagala međunarodno radništvo. I Kominterna je više puta jasno naznačila da je "bit proleterskog internacionalizma obrana SSSR-a". U vrijeme dok sami nisu imali nikakve političke moći, tu su logiku bespogovorno slijedili i Jugoslaveni koji u to vrijeme nisu bili ništa drugo nego agenti prosovjetske Kominterne. Istu su logiku nastavili slijediti i na nekim od prvih sastanaka IB-a kada su zbog "nacionalističkih zastranjenja" odnosno samostalnih postupaka predstavnika nekih partija koji nisu bili dogovoren na tom forumu međunarodnog radništva, žestoko kritizirali predstavnike drugih zemalja.

Međutim, titoisti su istodobno počeli voditi vlastitu, ni s kim usuglašenu vanjsku politiku. Pokušaji ujedinjenja s Albanijom i Bugarskom, neodgovorna potpora komunističkim ustanicima u Grčkoj, sve su to bili potezi za koje KPJ nije imala razumijevanje prosovjetskog IB-a, koji je osjetio da Titovim avanturističkim postupcima nije ugrožen samo dotadašnji način rada tog tijela – utjelovljen u općeprihvaćenom vrhovnom autoritetu SSSR-a – nego je na kušnju stavljena i teškim pregovorima uspostavljena ravnoteža snaga između komunističkog Istoka i građanskog Zapada, što je moglo potaknuti novi rat.

Zbog svega toga je došlo do raskola koji su Sovjeti protumačili kao "jugoslavensko nacionalističko skretanje" i razaranje klasnog jedinstva koje se, – što je do tada prihvaćala i KPJ – ostvarivalo kao neupitna sovjetska premoć. Jugoslaveni su pak, rascjep doživljavali kao posljedu sovjetske hegemonije koja je po njima

Josip Broz, Ranković i Đilas 1953. godine

narušila načelo klasnog jedinstva. To su jedinstvo međutim, u poratnim godinama titoisti sve više počeli shvaćati na pomoćno “nacionalan” način, tj. kao posljedicu “ravnopravnosti i uvažavanja mišljenja” kompartija raznih zemalja, a ne više kao sovjetski diktat koji su dotada s entuzijazmom slijedili. To je odgovaralo njihovoj novoj, u ratu samostalno izgrađenoj političkoj samosvijesti.

I jedni i drugi su djelomično bili u pravu, jer Jugoslaveni jesu prekršili dotada važeća pravila međunarodnoga radničkog pokreta koja su do 1948. bez zadrške slijedili, dok Sovjeti u praksi zaista jesu bili hegemoni tog pokreta. Obje su zemlje međutim bile u krivu glede osnovne postavke o klasnom jedinstvu kao temelju koji nužno stvara nekonfliktne odnose u međunarodnome radničkom pokretu. Postalo je jasno da jednoglasna potpora koju su predstavnici svih komunističkih partija do 1945. pružali SSSR-u, nije stvar koja automatski proizlazi iz klasnog jedinstva međunarodnog proletarijata kako je predviđao dijamat, nego posljedica kratkotrajnog podudaranja interesa manje utjecajnih europskih komunističkih stranaka i njihova moćnog zaštitnika SSSR-a. Kada je interesnog suglasja nestalo, radničke su se države počele ponašati jednakom svim drugim državama: slijedile su svoje interese, što je otvorilo prostor za – kako je pokazao prvo primjer Jugoslavije a u narednim desetljećima i Mađarske, Čehoslovačke te

Poljske – ne samo potencijalne konflikte njihovih državnih suvereniteta. Pokazalo se da je klasno uvjetovana beskonfliktnost odnosa među državama, makar njima vladali svjesni boljševici, još jedna marksistička utvara. Ovim događajem završava razdoblje traumatičnih prevrata koji su od početka tridesetih godina prošlog stoljeća, u vidu nekonzistentnih promjena političkih stajališta, potresali međunarodni i jugoslavenski radnički pokret. Sukobi koji su uslijedili nakon toga, poput sovjetskih intervencija u zemljama Varšavskog pakta, odvijaju se po koordinatama koje su zadane opisanim jugoslavenskim otpadništвом.

Samoupravljanje i njegove “zasluge” za jačanje hrvatskog suvereniteta

Opširni uvod o izbacivanju Jugoslavije iz IB-a, što je u jugo-historiografiji jednostrano pretumačeno u Titovo veliko “NE Staljinu”, bio je potreban da bismo se dotaknuli samoupravljanja za koje se tvrdi da je drugi veliki povijesni događaj nakon 1945. koji je omogućio hrvatsku samostalnost.

Ta interpretacija tvrdi otprilike da je odmah nakon rata Tito Hrvatima “dao” federalnu jedinicu kao državnu formu, a da joj je samoupravljanjem dan sadržaj u vidu visoke razine nacionalnih, tj. republičkih

sloboda u unutarjugoslavenskim odnosima. To naravno nije točno.

Važno je obratiti pozornost na praktične i teorijske razloge koji su doveli do “otkrića” samoupravljanja. U praktičnome smislu presudan je kontekst raskida sa SSSR-om i modelom realnog socijalizma, koji je i na političkom i na gospodarskom planu podrazumijevao strogi centralizam kao sredstvo ostvarenja diktature proletarijata, odnosno komunističke partije.

Sve do početka pedesetih godina prošlog stoljeća, znači skoro dvije godine nakon raskida sa Staljinom Jugoslavija je neupitno nastavila slijediti taj sustav. Razlozi za to bili su u vjerovanju da je to jedini “naučno”, tj. dijamatom utemeljen i u praksi dokazani model izgradnje socijalizma, kao i u očekivanju jugoslavenskog vrha da će se “bratska” razmirica sa SSSR-om izglađiti i da će se Jugoslavija vratiti u krilo Istočnog bloka koji je taj sustav njegovao. Tek kad je postalo jasno da od potonjega ne će biti ništa, došlo je do propitivanja dotad neporecivih dogmi, pa je kao potpuna suprotnost iznenada omrznutom i odbačenom sovjetskom centralizmu, osmišljen pojam samoupravne de-centralizacije. Prelazak s centralizma na njegovu suprotnost prema tomu nema nikakve veze sa željom za utemeljenjem bilo čije državnosti, nego s jasnom željom da se po svaku cijenu bude različit, po mogućnosti suprotan centralizmu kao dominantnoj značajki sovjetskog uređenja.

Drugi razlog prelaska na koncept samoupravljanja predstavlja je činjenica da je ono teorijski utemeljeno u Marxovim *Ekonomsko-filosofskim rukopisima*, kod nas objavljenima 1953., odnosno, kako u predgovoru drugom izdanju iz 1960. navodi P. Vranicki, upravo “u jeku napora jugoslavenskih marksista... da prevladaju birokratsko etatističke (čitaj sovjetske, op. E. K.) koncepcije socijalizma”. Okretanje Marxu jugoslavenskim je komunistima omogućilo da – pozivajući se na izvorno marksističko “sveto pismo” a ne na sovjetske izvedenice – završe vlastitu emancipaciju od dojučerašnjih uzora i ujedno istaknu kako su oni jedini istinski sljedbenici “pravog marksizma”.

Važno je naglasiti da, hijerarhijski, samoupravljanje započinje na razini početne političke jedinice, u komuni, tj. općini. Kao takvo ono je revolucionarna negacija kapitalističkih odnosa i predstavničke demokracije te predstavlja model nepo-

sredne demokracije, odnosno utopijsku teoriju političko-klasnih prava izvedenih iz sudjelovanja u procesu proizvodnje u najužoj lokalnoj zajednici, zbog čega baš i nije pogodno da se iz njega izvede pojma nacionalne suverenosti.

Što su komunisti mislili o zajednicama iznad razine komune na kojoj teorijski počiva čitav koncept radničkog upravljanja, vidljivo je iz brojnih rasprava na partijskim forumima s kojih se neprekidno upozoravalo da posljedica samoupravljanja ne bi smjela biti zamjena državnog centralizma i etatizma njegovim republičkim istovjetnikom (ekvivalentom). Prema tome, KPJ je izravno upozoravala na to da se kao posljedica samoupravnih reforma ne smije dogoditi takav prijenos ovlasti sa savezne države na republike, koji će od potonjih napraviti nova središta državne moći. Cilj samoupravljanja je decentralizirana, deetatizirana, gotovo anarhistička zajednica radničko-klasnih komuna bez ikakve natruhe nacionalnih elemenata, a ne nacionalna država kako se danas sugerira.

U stvarnosti, unatoč velikim riječima, samoupravljanje se nije znatnije udaljilo ni od diktature koju je u ime "vadajuće klase" provodila svemoćna Partija. Uz dozu humora čitav bi se sustav mogao opisati riječima da su i dalje samo oni (tj. komunisti) upravljali. Jedino je čitav sustav vremenom postao slabije razvidan i cjepljanjima na sitne decentralizirane političke feude kompliciran, a nerijetko i do razine apsurda nefunkcionalan. No, u ključnim je aspektima poput vojske i sigurnosnih službi ostao ili jedinstven ili jasno hijerarhijski prohodan sve do samoga kraja.

Jednako kao ni 1945. bombastično proglašena Federalna Država Hrvatska, ni samoupravljanje nije ni u primislimalo ideju o jačanju državnosti jugoslavenskih republika, dapače. Druga je stvar što ni ono, osim na deklarativnoj razini, nije funkcionalo, pa je vremenom – mimo volje njegovih stvaratelja i unatoč upozorenjima da ne smije doći do jačanja "republičkih etatizama" – vlastitom inercijom i kasnijim političkim i ekonomskim pokušajima "krpanja" nefunkcionalnog sustava, sve više cjepljalo tkivo jugoslavenskog centralizma.

To je dovelo do uništenja ne samo državnoga, nego na kraju i partijskog jedinstva, no to nije bio svjesni projekt. Taj je nepravocrtni i često kontradiktorni proces, nakon puno stihiskog lutanja, igrom slučaja

nisu bili oaze svjesno darovane samoupravne slobode, kako se danas želi reći, nego neželjena posljedica postupne degradacije sustava koja je započela iznuđenim izmišljanjem samoupravljanja. Koliko su te "slobode" bile široke, svjedoče slučajevi hrvatskih komunista poput Ivana Šibla, Većeslava Holjevca ili Franje Tuđmana koji su u mjeri u kojoj su napuštali svoju anacionalnu fazu i nacionalno se osvješćivali, postajali predmetom obrade represivnog sustava, u izgradnji kojega su i sami sudjelovali. Sudbina političkih neistomišljenika koji nisu imali partijski "pedigree", bila je neusporedivo teža.

Komu treba mit o komunističkom uteviljenju Hrvatske

Kako se Jugoslavija mijenjala i kasnije urušavala, s njom su se mijenjale odnosno propadale i njezine vrijednosti. Prvo je silom prilika odbaćen boljševičko-centralistički model društva i zamijenjen također rigidnim samoupravnim titoizmom, sustavom u kojem ste mogli kritizirati staljinizam, ali ne i jugoslavenske komuniste. Kao posljedica raskida iz 1948. nastala je i vanjskopolitička praznina koja je ubrzo nadomještена izmišljanjem Pokreta nesvrstanih, nove Titove pozornice na kojoj "naš velikan" nije morao biti u sjeni "velikog Staljina". Samoupravljanje, nesvrstanost i jugoslavenska država postali su i sve do pred raspodjelu bivše države tvorili trolist vrijednosti na kojima je počivala ta zemlja.

S obzirom na to da su pri kraju jugoslavenske ere prvo "nagrženi", potom i odbačeni, kako ekonomski neučinkovito i najvećim dijelom tek deklarativno samoupravljanje tako i megalomanski i nerealni koncept nesvrstanosti, na braniku bivše države ostali su samo oni koji su se okupili oko jugoslavenstva kao posljednjeg i najžilavijeg idealu iz Titova doba.

Oni danas nisu, (a znatnim dijelom nikada nisu niti bili) ni komunisti, ni neokommunisti, još manje boljševici, iako bi se, da mogu, rado poslužili nasilnim metodama navedenih sustava. Većina je njih na "Titov put" kročila isključivo zbog jugoslavenstva koje su shvaćali kao poželjni represivni korektiv hrvatstva (zagovornici jugoslavenskog federalizma), ili čak kao

ipak završio jačanjem republičkih ovlasti. Ali takvim razvojem nisu stvorene, kako se često tumači, nacionalne države ovdašnjih naroda, niti je to bila namjera ijednog od tadašnjih političkih aktera. Ono što je nastalo bio je skup, po zadanim jugokomunističkim vrijednostima koje su i dalje morale slijediti, međusobno vrlo sličnih, jugoslavenskih republika, zarobljenih u ideologem bratstva i jedinstva. Kako se bližio kraj zajedničke države, dalnjim raspadanjem sustava i protokom vremena, jugoslavenske su republike ovu "svetu" i još uvijek neupitnu zajedničku ideološku ostavštinu počele tumačiti svaka na svoj način i u skladu sa svojim interesima.

Ipak, političko cijepanje započeto prvim samoupravnim pokušajima pedesetih, stvorilo je "džepove" izvan partijske kontrole u kojima se – i dalje potiho – po nešto moglo i slobodnije reći, napisati ili napraviti i to uglavnom u oblasti kulture, dok je većina javnog djelovanja i dalje bila čvrsto usmjerena matricom naslijeđenih jugoslavenskih vrijednosti, zajedničkih svim republikama bivše države.

Važno je naglasiti da ni navedeni zakloni od svemoći partijsko-državnog aparata

njegovu potpunu negaciju (jugoslavenski nacionalisti i unitaristi).

U samostalnoj Hrvatskoj ovim se jugoslavenskim državotvorcima poniknulim u partijskim redovima pridružilo nekoliko mlađih naraštaja apatrida. Kako se sljedbenici ovoga (neo)jugoslavensko-(a)nacionalnog saveza smatraju nadređenima prizemnostima pojedinačnih nacionalnih jugoslavenskih identiteta, nije im draga pomisao ni na jedan od ovdašnjih zasebnih nacionalnih kolektiviteta. Ipak, najveći problem im je Hrvatska i to zbog "ekstremnog nacionalizma" te nesklonosti političkim rješenjima s predznakom "Regije".

Unatoč prividu anacionalne svijesti, a pod utjecajem dominantnih starijih jugo kadrova, politički prostor ove skupine jasno je omeđen granicama pokojne države, s posebnim naglaskom na jedinstvo štokavskih krajeva, jer mi se "međusobno razumijemo". Ovom je – na strateška mješta u javnom životu, dobro raspoređenom društvu – svaka Jugoslavija, zbog svoje multietničnosti, u humanističkom, ali i praktično-političkom smislu nadređena Hrvatskoj, koju kao državu oslonjenu na suverenitet hrvatskog naroda, već samim time smatraju šovinističkim projektom, ili bolje rečeno neprimjerenim političkim ispadom.

Priprema za nova "preformiranja" i "žestoka razlaganja" hrvatstva

I tu počinje problem ove neformalne skupine, s obzirom na to da djeluje u okolnostima samostalne Hrvatske, koja je za njih neželjeno i neprijateljsko okruženje. Stoga su kao i njihovi komunistički pretodnici prinuđeni prikrivati svoje prave namjere, pa kako još uvijek nije politički isplativo otvoreno zazivati pokojnu državu, oni to čine na razne posredne načine.

Najčešće se pozivaju na međuetničku toleranciju, što im služi kao razlog za zagovaranje "Regije", kao da se nacionalnu i općenito političku snošljivost ne može njegovati i unutar Hrvatske. No, za to bi bilo nužno da se svi, pa i naši Jugoslaveni/ apatridi, odreknu vlastitih ekstrema, a to se baš ne događa. Naprotiv, čim njihovi predstavnici dođu na vlast, iznova ukidaju državna tijela ustrojena za istraživanje poratnih zločina, te i dalje slave „humanizam“ jugoslavenskog "antifašizma" koji je te pokolje osmislio i proveo.

Posebno su ponosni na "antifašističke temelje" Hrvatske, u čemu ne bi bilo ništa lošeg kada bi oni zaista i postojali. No, pozivanje na ove nepostojeće fundamente hrvatske državnosti nije izraz hrvatskoga ljevičarskog domoljublja, kako se želi prikazati, nego još jedan od poteza ove grupacije zamišljen s figom u džepu.

Tradicija ZAVNOH-a je naime janusovska, dvostruka. S jedne strane ona je kratko vrijeme bila umjereno državotvorna, hebrangovska i na nju se ovi krugovi pozivaju kad žele zadobiti nacionalni legitimitet. Bez nje bi kao ostaci u ratu poraženog i neomiljenog jugoslavenstva u samom startu bili eliminirani iz političkog života. Nakon što tako kupe ulaznicu za hrvatsko tržište političkih ideja, opet nastavljaju po starom.

U drugome i odlučujućem koraku, njihovo apokrifno "antifašističko hrvatstvo" pokazuje osobine zavnohovskog naličja, tj. kasnijega – samo po imenu hrvatskoga – ZAVNOH-a, poznatog po čvrstoj i bezuvjetnoj uglavljenosti u jugoslavensku državu i progona hrvatstva. Zaživanje ZAVNOH-a prema tomu ne predstavlja izraz hrvatskoga ljevičarskog domoljublja, nego pokušaj da se pod domoljubnom maskom Hebrangova ZAVNOH-a stekne lažni nacionalni legitimitet, a potom neprimjetno sklizne u zavnohovsku bakarićevštinu, s pozicija koje rigaju vatru po procesima hrvatskog osamostaljenja.

Sukladno tomu u njihovo su vizuri „devedesete“ prikazane kao razdoblje šoviničkog mraka, kojemu suprotstavljaju, gle čuda, multietničku idilu" Jugoslavije. Domoljubno, zar ne? Tako jugoslavenska nagnuća naših bivših partijskih simpatizera i mlađih im anacionalnih suputnika, javnosti bivaju prigodno upakirana kao „istinska“ demokratska i domoljubna alternativa „ekstremnomu“ hrvatskom nacionalizmu.

Ako prihvativimo tumačenje da je Hrvatska stvorena 1945., Domovinski ("Tuđmanov") rat i Hrvatska nastala nakon pobjede u tom sukobu, nisu ništa drugo nego potpuno nepotrebni šovinistički eksces i na to ciljaju ljevičarski „domoljubi“.

Kao što je "hrvatsko ljevičarsko antifašističko domoljublje" potpuno lažna kategorija, lažna je i milozvučna "demokratska" kritika hrvatskog "ekstremizma" devedesetih koja se na njega nadovezuje. Ni to nije pokušaj dosljedne kritike

hrvatskih negativnosti iz ratnih godina, nego, kao i dreka oko ZAVNOH-a, sredstvo ocrnjivanja procesa hrvatskog osamostaljenja od Jugoslavije. I ljevičarsko "domoljublje" i kritika tuđmanizma, samo su poluge revizije povijesti kojima se Hrvatsku želi okrenuti unatrag, prema "dobroj" jugoslavenskoj prošlosti. To su u domoljubno demokratski celofan umotani jugoslavenski državotvorni otrovi, koje se nastoјi ubrizgati u temelje hrvatske državnosti nastale osamostaljenjem od Jugoslavije, ne bi li ih se tako rastočilo. Vrhunac ove puzajuće neojugoslavenske agresije predstavljaju teze o fašizaciji današnje Hrvatske koje se recikliraju svaki put kad neki društveni procesi u Hrvatskoj krenu za njih neželjenim smjerom.

Dvoličnost "antifašističkih" mjerila najvidljivija je po tomu što, u isto vrijeme dok optužuju Tuđmana za zločinačke pothvate i zagovaraju pravdu za svaku žrtvu pojedinačnih zločina hrvatske strane počinjenih u sukobu devedesetih godina prošlog stoljeća, goleme i s ničim u Domovinskom ratu usporedive sustavne ratne i poratne komunističke zločine prikrivaju otrcanom frazom o "okretanju budućnosti" ili, ako ih već moraju spomenuti, onda ih minimaliziraju tvrdnjom da se radilo o nekontroliranoj osveti. A, uz dužno poštovanje prema svakom u ratu ugašenom ljudskom životu, sve žrtve hrvatskih zločina Domovinskog rata stale bi u jednu, prema kriterijima Titovih umjetnika zločina, omanju grobniču, koju se ne može niti usporediti s nekoliko tisuća masovnih stratišta kakva su titoisti ostavili iza sebe.

Cilj ove interesne skupine je redefinirati hrvatsko povijesno sjećanje metodom instaliranja antifašističkog mita u njegovu srž. Time bi, vjeruju, potpuno razvodnili hrvatski identitet i pripremili ga za nova, bakarićevski rečeno, "žestoka" anacionalna "preformiranja" i "razlaganja". U skladu s vremenom u kojem živimo, hrvatstvo ne bi kao u Titovo vrijeme bilo pretapano u klasni kolektivitet, nego bi bilo rastočeno uz pomoć radikalnog individualizma karakterističnog za današnji ekstremni liberalizam. Ovoga puta to nije moguće provesti pokoljima i otvorenom represijom, pa se kao najbolje sredstvo primjerno današnjim okolnostima nadaje "meka sila", tj. obrazovno medijski preodgoj.

(Svršetak)

OPERATIVNO ISTRAŽIVANJE „PALMA“ – NADZOR HRVATSKE OMLADINE U SPLITU TIJEKOM 1980-IH GODINA

U ovom članku prikazat će neke značajke Operativnog istraživanja „Palma“, koje je Centar Službe državne sigurnosti Split pokrenuo krajem 1983. godine. Bila je riječ o samo jednom od operativnih istraživanja (OI) koje je provodila Služba državne sigurnosti (SDS). OI „Palma“ odnosila se na ispisivanje neprijateljskih parola i simbola u srednjoškolskim centrima u Splitu i u drugim dijelovima Dalmacije. Uglavnom je, iako ne isključivo, bila riječ o hrvatskim nacionalističkim parolama i simbolima.

Centar SDS Split je sredinom 1980. ustanovio da je tijekom prethodnog polugodišta u splitskim osnovnim i srednjim školama bilo više slučajeva ispisivanja parola i crtanja simbola neprijateljskog sadržaja. Tijekom 1980. godine u Osnovnoj školi „Vlado Bagat“ nađeni su komadi papira na kojima je pisalo „Živio Hitler“ i bili nacrtani kukasti križevi. U Centru za odgoj i usmjereno obrazovanje u metalko, elektro, drvno-preradivačkoj i prometnoj djelatnosti (Tehnički školski centar, TŠC) primjećeni su crteži orlova raširenih krila s hrvatskim nacionalnim simbolima „bez socijalističkih oznaka“. U Muškom đačkom domu u Ulici Maksima Gorkog 56 primjećene su parole: „Ja sam Hrvat, nisam – komunista, ja vjerujem u Isusa Krista“ i „NDH“. Centar SDS Split je, u suradnji sa Službom javne sigurnosti, poduzeo mjere u cilju otkrivanja počinitelja.¹

„Neprijateljske pojave“ među splitskim srednjoškolcima

Otrprilike godinu dana kasnije, u lipnju 1981., Centar SDS Split ponovno je razmatrao pojavu neprijateljskih parola i simbola u splitskim obrazovnim ustanovama, kao i po splitskim ulicama i stambenim zgradama. Ustanovljeno je da do takvih pojava dolazi u Građevinskom školskom

Piše:

Dr. sc. Nikica BARIĆ

Hrvatski institut za povijest, Zagreb

centru „Ćiro Gamulin“ i Srednjoj pomorskoj školi, kao i u gradskim predjelima Blatine, Lovret i Spinut:

„Parole i znakovi su bili nacionalističkog, nacističkog i anarhističkog sadržaja. Između ostalih parole su glasile: ‘Živio Ante Pavelić’, ‘ŽAP’ [‘Živio Ante Pavelić’], ‘Živila NDH’, ‘Srbi van’, ‘Bog i Hrvati’, te iscrtani kukasti križevi, hrvatski grbovi bez socijalističkih obilježja, naci-stička parola SIEG HEIL, kao i anarhistički znak ‘A’“.²

Zato je Državna sigurnost pristupila „izučavanju i selekciji“ učenika Građevinskog školskog centra, gdje je opisana djelatnost bila posebno izražena. Tako su izdvojena dva učenika 2-h razreda, **Ivan Brekalo** i **Teo Gamulin**. S obojicom su obavljeni informativni razgovori, te je u vezi s **Gamulinom** navedeno da je pred drugim učenicima istupao s „nacionalistički-nacističkih i anarhističkih pozicija“:

„Isticao je kako je Ante Pavelić vođa hrvatskog naroda te da bi hrvatskom narodu bilo bolje da je samostalan. – Pred đacima svog razreda pokazivao je na geografskoj karti granice tzv. NDH, govoreći da će Hrvati potisnuti Srbe iz Bosne, jer je to hrvatski teritorij. – Naglašavao je da kad bi se Hrvatska odcjepila od Jugoslavije da bi tada bila samostalna država, da bi se tada bolje živjelo, jer bi se povećao standard ljudi, budući bi Hrvatska sama raspolagala sa devizama koje ostvaruje. U tom slučaju Hrvatska bi se trebala priključiti NATO-paktu, a za ostvarenje takvih ideja po Gamulinovom mišljenju trebalo bi uza sebe imati vojsku. (...) Dalje, Gamulin je pohvalno pred đacima svoga razreda govorio o nacizmu, kao svoga idola naznačivao je Hitlera, naglašavajući da su fašizam i crveni teror ista stvar.“³

¹ Hrvatska, Hrvatski državni arhiv u Zagrebu (dalje: HR-HDA), 1561, Služba državne sigurnosti Republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove Socijalističke Republike Hrvatske (dalje: 1561), Centar Split, 26. 5. [6.] 1980., Informacija broj 439.

² Isto.

Brekalo i Gamulin planirali su osnovati „ilegalnu organizaciju“ koja je trebala u većem opsegu ispisivati neprijateljske parole i kukaste križeve. Tijekom informativnog razgovora s **Ivanom Brekalom** on je izjavio da je na predjelu Blatine u nekoliko ulaza zgrada u kojima žive ofciri Jugoslavenske narodne armije (JNA) napisao „Srbi van“ i „ŽAP“, a također je u školi pred drugim učenicima govorio da bi Hrvatskoj bilo bolje kada bi bila samostalna država. Saslušano je i više učenika kojima je **Gamulin** bio „idejni vođa“, kao i neki drugi učenici i nastavnici. Jedan od tih učenika izjavio je da je **Brekalo** govorio da je kardinal **Alojzije Stepinac** osuđen „bez dokaza“ i da u logoru Jasenovac za vrijeme NDH nije bilo onoliko žrtava koliko se tvrdi, nego „puno manje“. Nakon svega, uprava Građevinskog školskog centra zabranila je **Brekalu i Gamulinu** sudjelovanje u nastavi, te su morali polagati razredni ispit. Protiv obojice, kao i još nekih s njima povezanih učenika podnesena je kaznena prijava. Budući da su **Brekalo i Gamulin** redovito išli na vjerouauk, Državna sigurnost radila je i na otkrivanju njihove „sprege sa licima iz krugova klera“, kao i drugih mogućih „idejnih pokretača“ koji stoje iza ispisivanja neprijateljskih parola.⁴

Sredinom prosinca 1982. Centar SDS Split ocijenio je da je u prethodno dvije godine na području Dalmacije osjetno pojačana neprijateljska djelatnost među srednjoškolcima i studentima:

„Neprijateljska djelatnost sa pozicija hrvatskog nacionalizma i klerikalizma uzela je među srednjoškolskom i studentskom omladinom najviše maha i trenutno predstavlja najozbiljniji sigurnosni problem. Načini ispoljavanja neprijateljskog djelovanja sa ovih pozicija veoma su raznovrsni, tako da smo do sada registrirali: pojedinačne i grupne verbalne nacionalističke šovinističke istupe, pjevanje nacionalističkih pjesama, ispisivanje neprijateljskih parola i simbola, isticanje

³ Isto.

Pogled na Split s Marjana

nacionalnih simbola i znakova bez socijalističkih obilježja i slično.“⁵

Do velikog dijela opisanih ekscesa dozalo je u srednjoškolskim centrima za odgoj i obrazovanje u gotovo svim većim mjestima u Dalmaciji, kao i u studentskim domovima i restoranima u Splitu. Ovo je ukazivalo da je određeni dio omladinaca pao pod utjecaj „ovom društvu stranih ideja i shvatanja“, a ocijenjeno je da to ne može biti „rezultat slučajnosti“. Navedeno je ukazivalo da je organizirani rad s omladinom u srednjim školama, studentskim domovima i visokoškolskim ustanovama „slab i površan“:

„Zbog nedovoljne aktivnosti omladinskih i partijskih organizacija ostaju nerješena mnoga važna pitanja koja tište omladinu, a veoma slab rad na ideolesko-političkom izgrađivanju članstva SSO [Saveza socijalističke omladine] još više doprinosi da se mnogi omladinci i studenti pasiviziraju. Ova pasivnost otvara prostor za djelovanje snagama koje nisu privržene našem socijalističkom samoupravnom društvu, a često su i neprijateljski orijentirani.“⁶

Centar SDS Split je ocijenio da ima omladinaca koji su zbog svoga podrijetla naklonjeni hrvatskom nacionalizmu i klerikalizmu, isti shvaćaju opisane slabosti sistema u radu s omladinom, što koriste i neprijateljski djeluju sve otvorenije. Zapravo su takvi u manjini, ali budući da su ostali omladinci nezainteresirani, do druš-

tvene reakcije i suprotstavljanja nacionalizmu dolazi tek kada dođe do incidenata koje se ne može prešutjeti.⁷

Navedena mišljenja Centra SDS Split bila su u prvom redu povezana s izražavanjem hrvatskog nacionalizma u Studentskom domu „Ljubo Uvodić Razin“ u Splitu.⁸ No, problemi su se nastavljali i u splitskim srednjim školama. Tako je krajem ožujka 1983. Centar SDS Split ocijenio da je od početka te godine među splitskim srednjoškolcima „osjetno porasla“ neprijateljska djelatnost, što je bilo posebno izraženo kroz pisanje neprijateljskih parola i crtanje „fašističkih i ustaških simbola i znakova“ u srednjoškolskim centrima. U svibnju 1981., zajedničkom akcijom SDS-a i Službe javne sigurnosti, u Građevinskom školskom centru otkriveni su učenici koji su pisali neprijateljske parole i crtali kukaste križeve. Bila je riječ o prethodno spomenutom slučaju u kojem su kažnjeni Ivan Brekalo i Teo Gamulin, kao i neki drugi učenici:

„Prema ovim učenicima bile su preduzete i odredene administrativne mjere, a čitav slučaj je došao i u javnost. U srednjoškolskim centrima su tada održani sastanci OO SK-a [osnovnih organizacija Saveza komunista] na kojima su svi profesori pozvani da se više angažiraju na suszbijanju ovakvih negativnih pojava. Sve ove mjere imale su za rezultat bitno sma-

njivanje ove vrste neprijateljske djelatnosti u Splitu.“⁹

No, kako je zaključio Centar SDS Split, navedeno „zatišje“ trajalo je do početka 1983., kada se ponovno povećao broj neprijateljskih parola i simbola u splitskim srednjim školama. One su, primjerice, otkrivene u zahodima u Građevinskom školskom centru „Ćiro Gamulin“, u Centru za odgoj i obrazovanje u kemijskoj industriji, kao i u Osnovnoj školi „Vlado Bagat“. Tako su crtani hrvatski grbovi bez socijalističkih obilježja, kukasti križevi i ispisivane parole „Ante Pavelić – NDH“, „NDH“, „Živio Ante Pavelić, „Živila Hrvatska“, „Živila NDH“. Neki od počinitelja su i otkriveni:

„Dana 16. 3. 1983. g. u muškom đačkom domu u Spinutu ispisana je na vratima sobe parola ‘NDH’. Primjenom operativnih mjera Službe kao skriptere ove parole identificiran je VERŠIĆ IVICA (sin Ivana, rođen 3. 3. 1965. g. u Slivnici – SO [Skupština općine] Zadar; učenik IV razreda Brodograđevnog školskog centra). Veršiću je odmah izrečena mjera udaljenja iz đačkog doma, a u toku je i raščišćavanje sa ovim učenikom.“¹⁰

Na temelju svega Centar SDS Split zaključio je da su mladi najviše „indoktrinirani“ hrvatskim nacionalizmom, što se povezivalo sa sve većom aktivnošću nekih katoličkih svećenika koji povezuju vjersko i nacionalno i ističu postojanje „hrvatskog pitanja“:

5 HR-HDA-1561, Centar Split, 10. 12. 1982., Informacija broj 474.

6 Isto.

7 Isto.

8 Kruno KLJAKOVIĆ, „Raskrinkan nacionalistički maskenbal“, *Nedjeljna Dalmacija*, br. 579, 13. 6. 1982., 4.

9 HR-HDA-1561, Centar Split, 22. 3. 1983., Informacija broj 111.

10 Isto.

Narodni trg

„Porast ove vrste neprijateljske djelatnosti među mladima obavezuje nas da se više angažiramo na planu stvaranja što brojnijih suradničkih, operativnih i drugih pozicija među srednjoškolcima, kako bi mogli ne samo otkrivati skriptere ovih parola, nego i preventivno djelovati u ovim sredinama. U operativnom radu po ovim problemima i dalje ćemo tjesno surađivati sa OSUP-om [Općinskim sekretarijatom unutrašnjih poslova] Split.“¹¹

Tijekom travnja i svibnja 1983. u Građevinskom školskom centru „Ćiro Gamulin“, kao i u nekim drugim srednjim i osnovnim školama ponovno su otkrivene neprijateljske parole („Ante Pavelić“, „Croatia 10. 4.“, „Dole Srbačija“, „NDH“, „Srbi cigani“, „Živila velika NDH“). Otkrivano je nekoliko učenika 2-i razreda Građevinskog školskog centra koji su ispisivali navedene parole. Jedan od njih se isticao u pisanju parole „nogometno društvo Hajduk“, pri čemu je podebljavao prva slova svake od navedenih riječi, kako bi bila uočljiva kratica „NDH“:

„Svi dosad pomenuti učenici su također veliki navijači ‘Hajduka’ tj. pripadnici poznate splitske ‘torcide’, te kroz taj vid navijačkih strasti, kako na stadionu ‘Hajduka’, tako i u školskim učionicama često

puta prelazu okvire normalnog ponašanja i tu ljubav prema ‘Hajduku’ ispoljavanju nacionalističkim pjesmama i pisanjima raznih parola.“¹²

U Centru za usmjereni obrazovanje u kemijskoj, prehrambenoj, poljoprivrednoj, šumarskoj i zanatskoj djelatnosti, kao glavni pisac neprijateljskih parola identificiran je Ivica Božić-Štulić:

„Štulić je istupao pred svojim drugovima sa pozicija hrvatskog nacionalizma, uzvivajući često puta ‘Mi Hrvati’, ‘Bog i Hrvati’ i govorio im kako povijest Hrvata koja se uči u školi je iskrivljena i nepravična (...). Također je jednom prilikom u školi odbio pisati zadaču o Titu, govoreći da sve komuniste treba pobiti. Po njegovim tekama i knjigama na mnogo mjesta iscrtani su hrvatski grbovi i zastave bez socijalističkih obilježja.“¹³

Do kraja 1983. godine Centar SDS-a Split ustanovio je da su se tijekom 1982. i 1983. neprijateljske parole i simboli pojavljivali u pet centara usmjerenog obrazovanja u Splitu, odnosno Građevinarskom „Ćiro Gamulin“, Kemijsko-prehrambenom „Vladimir Nazor“, Pomorskom, Ekonomskom i Tehničkom

školskom centru, kao i u pojedinim osnovnim školama. Primjerice, u Centru za odgoj i obrazovanje u pomorstvu evidentirane su ove parole:

„Glasajte za Regana i za Kartera“, ‘Živila Hrvatska’, ‘Dolje Srbija, jebemo im kevu’, ‘Trebamo u emigraciju za oslobođenje Hrvatske i dostojanstvo hrvatskog naroda’, ‘Mene moja naučila mati klići sine živili Hrvati’, ‘Živio Ante Pavelić’, ‘Glasajte za NDH’ (...), ‘Za dom spremni’.“¹⁴

Navedenome je Centar SDS Split odlučio posvetiti veću pozornost:

„Ovaj vid neprijateljske aktivnosti koja se odvija prvenstveno u splitskim srednjoškolskim centrima i manje u osnovnim školama dovodimo u vezu sa pisanjem parola neprijateljskog sadržaja na javnim mjestima u gradu Splitu, tako da to postaje ozbiljan sigurnosno-politički problem. Naša je ocjena da iza ovog vida neprijateljske djelatnosti stoji organiziran klasni neprijatelj. (...) Radi sveobuhvatnijeg i sistematičnog praćenja, kao i poduzimanja preventivnih, operativnih i operativno-tehničkih mjera zaveli smo OI ‘Palma’. Planiramo izvršiti provjere, operativno pokriti skriptere koje smo ot-

12 HR-HDA-1561, Centar Split, 22. 6. 1983., Informacija broj 298.

13 Isto.

14 HR-HDA-1561, Centar Split, 27. 12. 1983., Informacija broj 605.

krili ove i prošlih godina, kao i ona lica za koja posjedujemo operativne podatke da bi mogla biti u vezi s pojavom ispisivanja parola.“¹⁵

Nakon toga s pojedincima je trebalo obaviti informativne razgovore, kako bi se došlo do dodatnih podataka i stvorile „operativne pozicije“ među nositeljima ovog oblika neprijateljske aktivnosti. Centar SDS Split namjeravao je u svezi s ovim suradivati sa Službom javne sigurnosti, javnim tužiteljstvom, Komitetom za općenarodnu obranu i društvenu samozaštitu (ONO i DSZ) općine Split, kao i općinskom organizacijom SSO Hrvatske.¹⁶

Do početka veljače 1984. novo Operativno istraživanje „Palma“ dala je prve rezultate. Tako je Centar SDS Split došao do podataka o 18 učenicima splitskog Tehničkog školskog centra koji su neprijateljski istupali ispisivanjem parola, kao i verbalnim izjavama:

„Šaraju po klupama, noževima dube parole „NDH“, „Hrvatska“, „Croatia“, po tekama i zidovima, hodnicima i zahodima. U pričama omalovažavaju narodne heroje, crtaju crkvene križeve, i isuviše naglašavaju vjeru. Učestalo prijete da će ubiti svakoga tko nije ustaša.“¹⁷

SDS je podatke o navedenih 18 učenicima primio od „Autora“, osobe koja je angažirana kao operativna veza, a zatim su primljeni podaci potvrđeni tijekom informativnih razgovora s učenicima koji su bili u neposrednoj blizini onih koji su se isticali kao hrvatski nacionalisti. SDS je radio na dalnjem provjeravanju sumnjih učenika, kao i na kompletiranju dokumentacije o njihovoj djelatnosti, koja je zatim trebala biti dostavljena Okružnomu javnom tužiteljstvu i društveno-političkim faktorima Tehničkog školskog centra i splitske općine, radi poduzimanja adekvatnih mjera i onemogućavanja takve neprijateljske djelatnosti.¹⁸

Do sredine 1984. Centar SDS-a Split došao je do podataka o braći-blizancima **Anti i Nedjeljku Dujmoviću**, također učenicima Tehničkog školskog centra, koji su također ispisivali neprijateljske parole i simbole. **Ante Dujmović** je među ostalim pričao da mu je otac govorio o

tome kako su za vrijeme Drugog svjetskog rata partizani dolazili u Ričice kraj Prološca (u Imotskoj krajini):

„(...) da su partizani mučili narod u tom mjestu, da su ubijali, a kada su napustili selo da su ga namjerno zapalili kako bi mogli reći da su to učinile ustaše. Navodi da je to prava istina o kojoj se ne priča svugdje, a da on to zna po pričanju svoga oca.“¹⁹

U svezi s događajima na Kosovu, **Ante Dujmović** je srednjoškolcima s kojima je bio blizak govorio:

„Mi se moramo boriti, mi smo kukavice, bojimo se, trebamo se ugledati na ljude na Kosovu koji su se dobro organizirali i digli na noge sve Albance. Tako bi morali ovdje i mi u Hrvatskoj od omladine pa do starijih, a ne dozvoliti Srbima da nas oni iskoristavaju.“²⁰

Braća **Dujmović** podvrgnuti su operativnoj mjeri tajnog praćenja, o njihovim neprijateljskim istupima obaviješteni su društveno-politički faktori u Tehničkom školskom centru, a Državna sigurnost im je izrekla „mjeru upozorenja“. Državna sigurnost namjeravala je i dalje operativno pratiti „grupaciju“ koja „dosta konspirativno djeluje“ u Tehničkom školskom centru. O svima njima SDS je nastavio prikupljati sudska dokumentaciju, dok je krajnje mjere koje su protiv njih trebale biti poduzete trebalo dogоворити s društveno-političkim organizacijama i Okružnim javnim tužiteljstvom.²¹

U travnju 1984. došlo je do provala u Poljoprivrednu školu „Nehaj“ u Kaštel Štafiliću, koja je djelovala u sastavu Kemijskog školskog centra „Vladimir Nazor“ u Splitu. U tim provalama su oštećene, odnosno oskvrnute službene slike predsjednika **Josipa Broza Tita**. Nakon ovih događaja Centar SDS Split počeo je raditi na prikupljanju podataka o sumnjičivim učenicima u toj školi.²² Kasnije, krajem 1985. godine, ustanovljeno je da provala i oskvnuće **Titovih** slika nisu izvršili sumnjičivi učenici spomenute škole.²³

19 HR-HDA-1561, Centar Split, 13. 6. 1984., Informacija broj 338.

20 Isto.

21 Isto.

22 HR-HDA-1561, Centar Split, 13. 8. 1984., Informacija broj 440.

23 Opširnije o tome vidjeti: HR-HDA-1561, Centar Split, 5. 11. 1985., Informacija broj 667.

No, u međuvremenu je Državna sigurnost prikupila cijeli niz podataka o nepodobnim učenicima Poljoprivredne škole „Nehaj“. Tako se saznalo da je početkom 1983. u toj školi održan „marksistički kružok“ pod naslovom „Nacija, nacionalizam i šovinizam“, koji je vodila **Mirjana Štrbac**, nastavnica predmeta Teorija i praksa socijalističkog samoupravljanja. Tom prilikom nekoliko učenika istaknulo se svojim nacionalističkim istupima, a ti učenici su na kružok pozvali i jednoga nepoznatog studenta koji im je bio „idejni vođa“. Tako je učenik **Mladen Totić** u svome referatu ocijenio da je **Karl Marx** pogriješio kada nije posvetio dovoljno pažnje pitanju nacije, budući da je nacija trajna vrijednost. **Totić** je također ocijenio da je Srbija tijekom 20. stoljeća uvijek imala unitarističke, a Hrvatska separatističke tendencije. Kada je nastavnica **Štrbac** ocijenila da je takvo stanje vladalo za vrijeme Kraljevine Jugoslavije, dok takva konstatacija ne odgovara trenutnom stanju, **Totić** je ocijenio da to nije točno, nego su opisani odnosi i trenutno prisutni. Nakon toga u raspravu su se uključili i **Dragiša Konsa** i spomenuti student, a njihova diskusija bila je „opterećena nacionalističkim nabojem“:

„Ova dvojica su se čudila ‘kako je srpska nacija imala primat u staroj Jugoslaviji kada je Hrvatska u svemu bila naprednija’. Navodili su: ‘Zašto Hrvatska danas ne bi bila samostalna kada je i dalje najrazvijenija i kada se kao takva guši u jugoslavenskoj zajednici? Zašto je zabranjeno pjevanje religioznih pjesama na nogometnim utakmicama, jer ono što narod hoće, to narodu treba i dopustiti? Zašto gospodin [Jakov] Blažević vrijeda Papu, tko je on pa da napada jednu takvu osobu, predstavnika Boga na zemlji?’ Konsa je nadalje govorio da bi Hrvatska bezrezervno trebala da se izdvoji iz sastava Jugoslavije i da bude samostalna jer bi joj tada bilo bolje u svakom pogledu.“²⁴

Nastavnica **Štrbac** suprotstavljala se ovakvim mišljenjima, da bi joj se na kraju obratio **Mladen Totić** koji joj je, znajući da je srpske nacionalnosti, postavio pitanje što bi učinila kada bi joj netko kazao da, budući da je Srpinkinja, mora napustiti Hrvatsku. Nastavnica **Štrbac** bila je

24 HR-HDA-1561, Centar Split, 13. 8. 1984., Informacija broj 440.

15 Isto.

16 Isto.

17 HR-HDA-1561, Centar Split, 1. 2. 1984., Informacija broj 50.

18 Isto.

„iznenadena“ takvim istupom, pa je prekinula daljnju raspravu.²⁵

Sredinom listopada 1984. organizacija SSO u splitskom Tehničkom školskom centru organizirala je anketu među učenicima, s ciljem da se ustanove njihovi problemi i izide u susret njihovim potrebama. Tijekom provođenja ankete među anketnim listovima bilo je i mnogo necjelovito ili neozbiljno ispunjenih, dok su dva anketna lista bila ispunjena „grubim i neprijateljskim odgovorima“ na postavljena pitanja:

Pitanje: Kad si prvi put zaplakao i gdje?

Odgovor: Od sreće, 10. 4. u Zagrebu.

Pitanje: Osim što si marljivo učio, čime si se još bavio?

Odgovor: Pjevanjem u crkvi i vjeronaukom.

Pitanje: A što je SSO?

Odgovor: Seljaci se opametili.

Pitanje: Da li bi se bavio nečim što do sada nisu obuhvaćale naše komisije?

Odgovor: Bavio bi se proučavanjem materijala Matice Hrvatske.

Pitanje: Imaš li ti koje – pitanje?

Odgovor: Zašto smo mi Hrvati potlačeni?²⁶

SDS je u svezi s ovim poduzeo mjeru kako bi otkrio koji su učenici na spomenuti način odgovorili na anketna pitanja, ali do pred kraj studenog 1984. u tome nije bilo uspjeha. Zapravo je SDS dogovorio da se anketa ponovi, pa je ponovno bilo anketnih listova koji su bili ispunjeni sličnim neprijateljskim odgovorima, ali ni to nije pomoglo da se ustanovi identitet tih učenika. No, bila je riječ o učenicima trećih i četvrtih razreda Tehničkoga školskog centra. Budući da je tih razreda bilo puno, a time i učenika, SDS je ocijenio da će identificiranje autora „neprijateljskih odgovora“ vjerojatno potrajati „nešto duže“. ²⁷

Prema kraju studenog 1984. Centar SDS Split došao je do novih podataka o ispisivanju neprijateljskih parola u splitskom Tehničkom školskom centru, o čemu je u informaciji upućenoj u Zagreb navedeno:

25 Isto.

26 HR-HDA-1561, Centar Split, 20. 11. 1984., Informacija broj 668.

27 Isto.

„Prateći neprijateljsku aktivnost u Centru usmjerenoj obrazovanja u metalskoj, elektro, drvo-priredivačkoj i prometnoj djelatnosti u Splitu, [Ulica] Zrinsko-Frankopanska br: 21 i 23, kroz operativno istraživanje ‘PALMA’ došli smo do podataka da se od početka školske godine 1984/85. pojavilo nekoliko parola neprijateljskog sadržaja ‘USA + CROATIA = NDH’, napis ‘NDH’ uz crteže jednog kukastog križa, te šesterokrake židovske zviježde sa napisom ‘IZRAEL’. Ti sadržaji su bili ispisani 18. rujna 1984. godine.“²⁸

Centar SDS Split zaključio je da iza navedenog stoje učenici koji su i prethodno bili poznati po nacionalističkim istupima, kao i neki novi. Određeni broj onih koji su prethodno sudjelovali u ispisivanju nacionalističkih parola se u međuvremenu „pasivizirao“, odnosno postao „oprezniji“, budući da je bio „upozoren od strane SDS-a“. Kao i prethodno, SDS je o svemu namjeravao nastaviti prikupljati dokaze koji su trebali biti dostavljeni nadležnim društveno-političkim organizacijama i pravosudnim organima.²⁹

Na kraju studenog 1984. Centar SDS Split ocijenio je da je upravo Tehnički školski centar „najugroženiji“ splitski srednjoškolski centar kada je riječ o ispisivanju neprijateljskih parola i simbola, kao i neprijateljskim „verbalnim istupima“. U međuvremenu je Državna sigurnost poduzela mjeru koje su u velikoj mjeri suzbile opisani oblik neprijateljskih akcija:

„Našim operativnim akcijama i mjerama takvo neprijateljsko ponašanje smo u osjetnoj mjeri presjekli i suzbili, ali se još povremeno javljaju neprijateljske parole, doduše u manjem obimu, izrazito grubog neprijateljskog sadržaja.“³⁰

U prosincu 1984. u Centru za odgoj i usmjereno obrazovanje u ekonomskoj, birotehničkoj, trgovinskoj, turističkoj, ugostiteljskoj i upravno-administrativnoj djelatnosti „Ante Jionić“, u kojoj je također bilo slučajeva ispisivanja neprijateljskih parola, održana je tribina „Omladina – nacija, nacionalno i nacionalističko“. Tribinu je vodio magistar **Zoran Malenica**, predavač na splitskom Pravnom fakultetu. Državna sigurnost saznala je da su neki

učenici na toj tribini postavljali provokativna pitanja, pa je tako jedan pitao:

„Zašto se govori samo o rimokatoličkoj crkvi, a ne i o pravoslavnoj? Zašto se na stadionima ne smije pjevati hrvatska himna? Zašto srpske šoviniste kažnjavaju manje od hrvatskih nacionalista na primjer Dobrica Čosića kao srpski nacionalista se slobodno šeta po Beogradu, a jedan je splitski svećenik zbog nekoliko izjava rigorozno kažnjen? Zašto milicija tuče i maltretira lica koja izvikuju pojedine parole sa obilježjima hrvatske nacionalnosti i koje nose na utakmice nacionalna obilježja? Kako Hrvati mogu osjećati bratstvo i jedinstvo kad oni tamo na stadionima viču – ubij Hrvata?“³¹

Državnoj sigurnosti uspjelo je identificirati tog učenika i s njim je izvršen informativni razgovor, on je upozoren na „štetnost“ takvih istupa, pa je isti „obećao suradnju“ u cilju praćenja neprijateljskih pojava među srednjoškolcima.³²

OSUP Split je 12. travnja 1985. obavijestio Centar SDS-a Split o novom incidentu, odnosno:

„(...) da je direktorica ‘Brodograđevnog školskog centra’ u Splitu, Teslina 10, Pavić Maja javila ovom OSUP-u da je učenik I K razreda srednjoškolskog centra MLADINIĆ RANKO dana 9. 4. o. g. oko 14,15 sati ispred školske zgrade sa svojim prijateljima, uz bocu vinjaka, nazdravljaо sutrašnjem danu, tj. tzv. Danu NDH.“³³

Po primanju ove informacije Državna sigurnost krenula je u istragu i provjeru podataka o **Ranku Mladiniću** i dvojici učenika koji su bili s njim (**Neno Čubrilo**, **Konrad Guček**), o njihovim obiteljskim prilikama i o političkim i drugim karakteristikama njihovih roditelja. Zatim je s **Mladinićem** obavljen informativni razgovor:

„Na njegovim tekama, prilikom obavljanja informativnog razgovora u njegovom stanu, uočeno je više neprijateljskih simbola i amblema, hrvatska šahovnica bez socijalističkih obilježja, trobojnice crven-bijel-plavi i nacistički križevi. Mladinić je naveo kako je razmišljaо da bi bilo dobro kada bi Hrvatska imala posebnost, samostalnost kao država u ekonomskom,

28 HR-HDA-1561, Centar Split, 21. 11. 1984., Informacija broj 687.

29 Isto.

30 HR-HDA-1561, Centar Split, 27. 11. 1984., Informacija broj 689.

31 HR-HDA-1561, Centar Split, 2. 4. 1985., Informacija broj 191.

32 Isto.

33 HR-HDA-1561, Centar Split, 22. 5. 1985., Informacija broj 300.

Poljudski stadion: navijačke skupine kao zajednički interes
Službe državne sigurnosti i režimskih sociologa

kulturnom, vojnom i policijskom pogledu, da ima svoju upravu i da samostalno upravlja, da granice budu kao što su i danas. Mladinić kaže da je mislio da bi na taj način bilo više slobode i demokracije.“³⁴

Mladinić je radnicima Državne sigurnosti izjavio da je do navedenih razmišljanja došao „samostalnim razmišljanjem“, čitajući različite knjige i gledajući dokumentarne iigrane filmove na televiziji, ali nije naveo „ostale izvore utjecaja“ na njegovo „neprijateljsko profiliranje“:

„Sa njime je obavljeno nekoliko informativnih razgovora, ali na šire uzroke takvog ponašanja nije ničim ukazao. Osim toga, nije ukazao ni na skriptere neprijateljskih parola u navedenom centru u kojem se u posljednje vrijeme javljaju takvi neprijateljski sadržaji, a cijenimo da bi o tome mogao znati nešto konkretnije.“³⁵

Državna sigurnost je u dogovoru s OSUP-om Split zaključio da protiv **Mladinića** i druge dvojice učenika treba pokrenuti prekršajni postupak, a školska pedagoška služba je s njima trebala provesti „odgovarajući tretman“.³⁶

Do sredine studenog 1985. Državna sigurnost prikupila je brojne nove podatke o neprijateljskom djelovanju **Ranka Mladinića** i s njim povezanih učenika Brodo-

prijavu protiv navedene četvorice. Prethodno je protiv **Ranka Mladinića** podnesena prekršajna prijava, ali mu je Okružno javno tužiteljstvo izreklo samo mjeru opomene. No, nakon dalnjih saznanja protiv **Mladinića** i ostale trojice podnijeta je kaznena prijava.³⁸

U međuvremenu je u Splitu došlo do događaja koje su za njegove komunističke vlasti predstavljale ozbiljan problem. Krajem 1984. i tijekom 1985. godine, došlo je do niza nacionalističkih incidenata u kojima su sudjelovali omladinci, nerijetko i malodobnici. Na Badnjak 1984., odnosno u noći s 24. na 25. prosinca te godine, došlo je do narušavanja javnog reda i mira u tadašnjoj Ulici Veselina Masleše, a tada je skupina omladinaca pjevala pjesme s pozicijama hrvatskog nacionalizma. Iz današnje perspektive moglo bi se reći da je bila riječ o nevažnom incidentu. No, zbog činjenice da nadležni organi na navedeno nisu odgovarajuće reagirali, razriješeni su dužnosti i suspendirani **Ante Grubišić**, sekretar OSUP-a Split, i **Mate Andrijašević**, načelnik Centra SDS-a Split.³⁹

Cini se da je Centar SDS-a Split nakon incidenta u Ulici Veselina Masleše odlučio opisanim vrstama ispadu posvetiti veću pažnju, te je početkom 1985. godine pokrenuto OI „Formula“. O razlozima njezina pokretanja Centar SDS-a Split je naveo:

„Na osnovu naših ranijih saznanja u gradu Splitu, i šire na području cijelog Centra, bile su evidentirane kroz duži vremenski period, učestale pojave javnog ispoljavanja neprijateljske aktivnosti sa pozicijama hrvatskog nacionalizma i kleronacionalizma. Isto se najčešće manifestiralo u pjevanju pjesama nacionalističkog sadržaja i isticanja nacionalističkih simbola (ake, zastavice, grbovi i sl.), kako u zatvorenim tako u posljednje vrijeme i sve više na javnim mjestima. Također je bilo evidentirano da su pojedinci u raznim prilikama, kao što su npr. značajnije utakmice NK ‘Hajduka’, KK ‘Zadra’ i KK

34 Isto.

35 Isto.

36 Isto.

37 HR-HDA-1561, Centar Split, 12. 11. 1985., Informacija broj 679.

38 Isto.

39 Ivica MLIVONČIĆ, „Parole s povijesnog smetlišta“, *Nedjeljna Dalmacija*, br. 717, 3. 2. 1985., 6.-7.

‘Šibenke’, proslave Nove godine, slavljenja rođendana, isprácaju u JNA, prilikom nekih vjerskih proslava (naročito Božića i Uskrsa) remetili javni red i mir na način da su ispaljivali petarde, dimne kutije, bacali suzavce, pa čak i eksploziv, što je s aspekta Državne sigurnosti posebno interesantno (...). U cilju istraživanja, praćenja, dokumentiranja i presjecanja ovog vida neprijateljske djelatnosti, a posebno radi utvrđivanja da li se radi o organiziranoj neprijateljskoj djelatnosti usmjerenoj na rušenje Ustavom utvrđenog poretku, zaveli smo OI ‘FORMULA’, u sklopu kojeg ćemo poduzimati daljnje operativne, te operativno-tehničke mjere i radnje.⁴⁰

Tako se OI „Formula“ počela preklapati s prethodno otvorenom OI „Palma“.⁴¹ U sklopu provođenja OI „Formula“, SDS je početkom 1986. došao do spoznaja o novom obliku neprijateljske djelatnosti. U filijali Bol splitske Narodne biblioteke uočen je primjerak knjige dr. **Fikrete Jelić-Butić** *Ustaše i Nezavisna Država Hrvatska 1941-1945.*, objavljene u Zagrebu 1977. godine, koji je na puno mesta bio isписан raznovrsnim proustaškim parolama i simbolima. Navedeni primjerak odnesen je iz biblioteke u Centar SDS Split, te se – neuspješno – pokušalo ustanoviti tko je u toj knjizi pisao neprijateljske parole. Splitska Državna sigurnost je u informaciji upućenoj u Zagreb ocijenila da „unutrašnji neprijatelj“ na navedeni način, putem različitih legalnih knjiga i drugih izdanja, „indoktrinira“ srednjoškolice i studente:

„Iz takvih knjiga koje u cijelosti ili fragmentarno prenose iz arhiva razne ustaške proglašene ili govore splitski srednjoškolci prepisuju, fotokopiraju i preuzimaju bez marksističke kritike. Osim toga, takve knjige su izložene zloupotrebi i to u neprijateljske svrhe, jer se preko njih plasiraju razne neprijateljske parole i simboli (o kojima smo dali detaljan opis) dalnjim korisnicima. Na takav se način uspostavlja do sada nezapaženi oblik komuniciranja

klasnog neprijatelja, čija je očita namjera da korištenjem društvenih sredstava širi svoju neprijateljsku propagandu.“⁴²

Državna sigurnost je od splitske Narodne biblioteke zatražila pregled svih knjiga povezanih s opisanom problematikom, kako bi se ustanovilo, jesu li i u njima ispisani neprijateljski sadržaji. Također je Državna sigurnost upozorila rukovodstvo Narodne biblioteke da se češće kontroliraju problematične knjige i vodi evidenciju o tome tko ih koristi. Isto tako, splitska Državna sigurnost je instruirala svoja operativna uporišta među srednjoškolskom omladinom, kao i u Narodnoj biblioteci

i ‘Smrt Milki Planinc’, te jedna kratica ‘NDH’. “⁴⁴

Sve ove parole pronađene su u jednome zapuštenom zahodu tog centra koji su koristili samo takozvani „večernjaci“, odnosu učenici koji su na nastavu išli od četiri sata poslijepodne. Državna sigurnost došla je do podataka da je spomenute parole možda ispisivala grupa sedmorice učenika IV. stupnja bravarskog smjera. SDS je odmah krenuo u provjeru podataka o navedenim učenicima i njihovim obiteljima, pa se za većinu njih zaključilo da:

„(...) potječu iz radničkih obitelji, ko-

Tehničko-školski centar, danas Industrijska škola Split

Split, kako bi se otkrilo tko ispisuje neprijateljske sadržaje u knjigama te biblioteke.⁴³

Krajem travnja 1986. Centar SDS Split došao je do podataka o ispisivanju novih neprijateljskih parola u Tehničkom školskom centru:

„‘Živila NDH’, ‘Gore ustaše’, ‘Dolje komunisti’, ‘Živila Hrvatska’, ‘Majku vam vašu, istirajte vani ove Srbe iz Hrvatske’, ‘Smrt socijalizmu – živio kapitalizam’, ‘Smrt socijalizmu i Jugoslaviji’

jima roditelji rade na privremenom radu u SR Njemačkoj. Te obitelji su religiozno orijentirane i redovito odlaze na vjerske obrede.“⁴⁵

Državna sigurnost je s navedenima kandidata obaviti informativne razgovore u cilju „raščićavanja“, kao i „sagledavanja mogućnosti angažiranja za suradnju“.⁴⁶

Zorana Gurdon, učenica II-c razreda Zdravstvenog obrazovnog centra, 10. travnja 1986. jednoj drugoj učenici, inače članici Saveza komunista Jugoslavije,

40 HR-HDA-1561, Centar Split, 26. 2. 1985., Informacija broj 114.

41 HR-HDA-1561, Centar Split, 12. 11. 1985., Informacija broj 679.

42 HR-HDA-1561, Centar Split, 5. 03. 1986., Informacija broj 105.

43 Isto.

44 Isto.

45 Isto.

46 Isto.

čestitala je dan proglašenja NDH, što je ona prijavila upravi škole. Istoga dana nekoliko učenica II-c razreda te škole su na nastavu došle odjevene u bojama hrvatske trobojnice. Te učenice i **Zorana Gurdon** su na sastanku omladinske organizacije Zdravstvenog obrazovnog centra izbačene iz SSO. Istoga dana, u završnoj fazi nastave Zdravstvenog obrazovnog centra jedna učenica prijavila je profesorici marksizma da je vidjela učenika **Marija Mihalja** da je u zahodu škole napisao „Vjernici na okup“. Državna sigurnost ustanovila je da **Mihalj** i inače nastupa s „ustaških pozicija“, dok je njegov otac, **Ivan Mihalj**, zaposlen kao građansko lice u JNA, već bio predmet obrade Organa bezbjednosti Vojnopomorske oblasti u Splitu, te je Državna sigurnost o ovome namjeravala nastaviti istragu u suradnji s Organom bezbjednosti.⁴⁷

Na kraju školske godine 1986./1987. primijećeno je nekoliko učenika Tehničkog školskog centra koji su, nezadovoljni zbog slabog uspjeha u školi, pjevali neprijateljske pjesme:

„... U Madridu grobnica od zlata, u njoj leži vođa od Hrvata...“, „... O Isuse na nebesu, daj pomozi bilom dresu, oj Isuse mi smo tvoji, glori, glori, aleluja“, ‚Ide pruga preko Perkovića i pozdravlja Antu Pavelića“.⁴⁸

Centar SDS Split i OSUP Split identificirali su navedene učenike i uzeli njihov izjave. Državna sigurnost izrekla im je mjeru upozorenja, a podnesen je i zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka zbog narušavanja javnog reda i mira:

„Provjerom podataka za navedene srednjoškolce nismo došli do saznanja o njihovoj ranijoj neprijateljskoj aktivnosti, a ni do podataka o neprijateljskoj usmjerenosti njihovih roditelja. Potječu uglavnom iz radničko-službeničkih porodica u kojima su narušeni obiteljski odnosi i zapušten odgoj. Motivi njihova ponašanja temelje se u nekritičkom preuzimanju ponašanja pripadnika navijačke grupe ‚Torcida‘. Inače, ti srednjoškolci su skloni huliganskom ponašanju i konzumiranju alkohola. O ovakvom njihovom neprihvativom ponašanju upoznate su pedagoške službe TŠC, rukovodstvo škole, njihov

Komitet za ONO i DSZ, kao i Centar za socijalni rad u Splitu.“⁴⁹

Osnovne škole

Do događaja zanimljivih za Operativno istraživanje „Palma“ dolazilo je i u split-skim osnovnim školama. Tako je OSUP Split sredinom travnja 1985. obavijestio Centar SDS Split da je u Osnovnoj školi „Prva proleterska brigada“ na Sućidru otkriveno da je učenik 8. razreda **Denis Ivišić** u svojoj bilježnici pisao neprijateljske parole i simbole:

„Naime, u tecu su bile ispisane neprijateljske parole: ‘Srbi dole’, ‘Mi Hrvati’, ‘HB’, i riječi ‘Isus’, ‘Bog’, ‘Marija’, ‘INRI’, pjesma o NK ‘Hajduk’ vjerskog sadržaja; crteži mrtvačke glave, više vjerskih križeva, tri zastave – dvije zastave SR Hrvatske bez socijalističkih obilježja i zastava SR Srbije prema kojoj je usmjerena oštrica noža.“⁵⁰

Državna sigurnost obavila je informativni razgovor s **Ivišićem**. Budući da su on i još jedan učenik iste škole koji je iskazivao slične oblike neprijateljske djelatnosti imali nepunih 14 godina, Državna sigurnost prema njima nije poduzimala daljnje mjeru, ocjenjujući da bi intenzivnim pedagoškim radom s tim učenicima moglo doći do njihova „idejno-političkog preorientiranja“. Kada je riječ o Osnovnoj školi „Prva proleterska brigada“ navedeno je da ona poseban naglasak stavlja na njegovanje revolucionarnih tradicija i redovito organizira tribine sa sudionicima Narodnooslobodilačkog rata i socijalističke izgradnje, pa opisani, kao i drugi neprijateljski istupi njezinih učenika nailaze na:

„(...) pravovremeno i djelotvorno reagiranje rukovodstva škole, nastavnog kadra i pedagoga, koje su intenzivirali pedagoški rad prema tim licima i pojačali preventivni rad prema eventualnim antisocijalističkim i antisamoupravnim pojавama među učenicima.“⁵¹

U svibnju i lipnju 1985. aktivisti Mjesne zajednice Sućidar i članovi Komiteta za ONO i DSZ te mjesne zajednice obavijestili su Državnu sigurnost da su u hodnicima nekih stambenih zgrada u Sutjeskoj

ulici primijećeni natpsi „Mrzim Srbe“, „NDH“ i „Ustaše“. Zajedničkom istragom OSUP-a Split i Državne sigurnosti ustanovljeno je da te parole također ispisao **Denis Ivišić**, prethodno spomenuti učenik 8. razreda Osnovne škole „Prva proleterska brigada“. S **Ivišićem** i njegovom majkom obavljen je informativni razgovor i on je obećao da više ne će ispisivati neprijateljske parole. Protiv njega, budući da nije bio mlađi malodobnik (još nije napunio 14 godina), nije bilo moguće provesti zakonske mјere, odnosno prekršajni ili kazneni postupak. Državna sigurnost nije bila uvjerenja da će **Ivišića** biti moguće brzo preodgojiti pedagoškim mjerama. Naprotiv, planirano je provesti njegovo „dugoročnije“ operativno praćenje, budući da se prepostavljalo da bi **Ivišić** u „dogledno vrijeme“ mogao biti od većeg operativnog interesa u sklopu operativnih istraživanja „Formula“ i „Palma“.⁵²

Na samom kraju 1985. u Osnovnoj školi „Prva proleterska brigada“ ponovno su uočeni neprijateljski simboli. No, ovaj put bila je riječ o iscrtavanju srpskog grba, koji je podsjećao na „četnički grb“. Otkriveno je da je ove grbove crtao **Božidar Veličković**, učenik 8. razreda. On je u informativnom razgovoru Državnoj sigurnosti priznao da je crtao srpske grbove, govoreći da je to radio iz revolta jer ga je, kao Srbina, ljutilo što neke osobe vrijedaju igrače beogradskih nogometnih klubova kad igraju utakmice u Splitu, kličući im „cigani, cigani“. Također je **Veličković** izjavio da ne voli Hrvate jer u njihovom društvu mora govoriti ikavicom, a ne ekavicom. U vezi s osobama koje su vrijedale igrače srpskih klubova **Veličković** je izjavio da je riječ o njegovim „poznanicima“, ali je dodao da ne zna njihova imena. Kao i u brojnim prethodnim slučajevima Državna sigurnost pokušala je iskoristiti **Veličkovića** kao izvor podataka:

„Budući da Veličković živi na području MZ [Mjesne zajednice] „Sućidar“ gdje je već ranije uočena polarizacija između tamošnje omladine na nacionalnoj osnovi, u kojoj je dolazilo i do neprijateljskog istupanja, kroz informativni razgovor se išlo za tim da se Veličkovića instruira, da se s njima operativno kombinira u cilju angažiranja za suradnju.“⁵³

47 HR-HDA-1561, Centar Split, 29. 4. 1986., Informacija broj 231.

48 HR-HDA-1561, Centar Split, 28. 9. 1987., Informacija broj 557.

49 Isto.

50 HR-HDA-1561, Centar Split, 8. 05. 1985., Informacija broj 260.

51 Isto.

52 HR-HDA-1561, Centar Split, 10. 9. 1985., Informacija broj 557.

53 HR-HDA-1561, Centar Split, 17. 02. 1986., Informacija broj 65.

Također krajem 1985. u dvorištu Osnovne škole „Ivo Lola Ribar“ na postolju biste Ive Lole Ribara, primijećeni su kukasti križevi i slova „U“, a nedugo kasnije u zahodu iste škole zapažene su različite neprijateljske krilatice. Identificirano je više učenika te škole za koje se smatralo da su se bavili opisanom neprijateljskom djelatnošću, među ostalim i **Damir Baričević**, učenik 8. razreda, koji je na svojoj školskoj torbi:

„(...) nacrtao hrvatski grb s početnim bijelim poljem s ucrtanom minijaturnom zvjezdicom na srednjem bijelom polju. Iznad tog crteža je ispisao ‘Hrvatska’ izbojno crvenom i plavom bojom, povrh toga je nacrtao vjerski križ s natpisom ‘INRI’, a sa strane ‘P’ i ‘B’. To je sve iscrtano flomasterima raznih boja, od kojih dominira crvena i plava, a sve to upotpunjava cijelu prednju stranu torbice. S druge strane isti motivi, ali s natpisom ‘Croatia’. Takvi crteži su uočeni i na njegovim školskim tekama. U informativnom razgovoru Baričević je izjavio da je te ambleme crtao tokom školske godine u školi i kod kuće, smatra da to što je crtao nije zabranjeno. Što se tiče ispisivanja natpisa ‘Hrvatska’ i ‘Croatia’ kaže da je to naziv republike u kojoj živi, a za parole ‘P’ i ‘B’ tvrdi da je to zbog njegovog religioznog odgoja i da znači ‘pomož Bog’. Navodi da je o takvim pojavama čitao u novinama ‘Slobodna Dalmacija’ i da je to sada moderno. Baričević je zbog takvog ponašanja upozoren od strane SDS, a OSUP Split je protiv njega podnio prekršajnu prijavu, a u školi su nadležna tijela pokrenula društveno-političku akciju i u vezi ovog slučaja. Baričević potječe iz radničke obitelji, koja je religiozno orijentirana, za koju ne raspolazemo podacima da neprijateljski istupa.“⁵⁴

Državna sigurnost radila je na tome da dokumentira i onemogući neprijateljske aktivnosti „operativno interesantnih“ učenika te osnovne škole.⁵⁵

54 HR-HDA-1561, Centar Split, 25. 02. 1986., Informacija broj 94.

55 Isto.

Splitski željeznički kolodvor

U ožujku 1986. neprijateljske parole otkrivene su i u Osnovnoj školi „Ranko Orlić“ na Blatinama, pa se, među ostalim, došlo do podataka da je **Damir Dragun**, učenik 8. razreda, kada se na satu povijesti govorilo o sabirnom logoru Jasenovac za vrijeme NDH, u vezi s **Andrijom Artukovićem**, visokom dužnosniku NDH kojem se u tom razdoblju sudilo u Zagrebu, izjavio:

„Što su se uhvatili staroga čovjeka, koji tek što nije umro, misleći pri tome na ratnog zločinca Artukovića. K tome je došao da bi najbolje bilo Artukovića pustiti na miru.“⁵⁶

Uz to je u blizini Osnovne škole „Ranko Orlić“ u haustoru jedne stambene zgrade u veljači 1986. pronađeno nekoliko „neprijateljskih letaka“, zapravo listova istragnutih iz školskih bilježnica s natpisima koji su slavili **Artukovića**.⁵⁷

Još neke vrste „neprijateljskih parola“

Vidljivo je da je Državna sigurnost posebnu pažnju posvećivala pojavi hrvatskih nacionalističkih parola, a te su nesumnjivo bile vrlo često u odnosu na druge neprijateljske parole. No, bilo je i drugih parola i simbola koje su privlačile pažnju Državne

56 HR-HDA-1561, Centar Split, 19. 3. 1986., Informacija broj 130.

57 Isto.

sigurnosti. U ljetu 1985. na zidu nogometnog igrališta Osnovne škole „Vlado Bagat“ pronađene su neprijateljske parole, među ostalim „Mi Hrvati“, zatim natpis „IRA“ i par natpisa „HOP“. Ponovno je pokrenuta istraga, identificirani pisci parola s kojima su obavljeni informativni razgovori, izrečene mjere upozorenja i podignute prekršajne prijave. Nezaposleni tesar **Joško Putnik** je radnicima Državne sigurnosti objasnio zašto je napisao „IRA“ (odnosno Irska republikanska armija, *Irish Republican Army*):

„Parolu ‘IRA’ sam napisao jer znam da je irski narod uvijek bio katoličke vjere, da teži oslobođenju od engleske uprave i pripajanjem Slobodnoj Irskoj, Englezi taj dio Irske drže uz pomoć vojske i policije koja je u znatnoj manjini u odnosu na Irce.“⁵⁸

Florijan Penić, učenik 2. razreda Srednje medicinske škole u Splitu priznao je da je ispisivao „HOP“, pri čemu su radnici Državne sigurnosti očito prepostavljali da je riječ o kratici za „Hrvatski oslobođilački pokret“. No, **Penić** je objasnio da je zapravo pisao „Hip-hop“, „Rap“ i slično, ali da ti natpsi nemaju političke konotacije. Pozvao se na knjigu **Curtisa Marlowa Break Dancing** koja je 1984. prevedena i objavljena i u Beogradu. Pod utjecajem

58 HR-HDA-1561, Centar Split, 3. 9. 1985., Informacija broj 536.

takve literature **Penić** je počeo ispisivati grafite, pri čemu mu je želja bila da:

„(...) navečer kad ljudi spavaju ispisujem grafite, kako bi ujutro kad idu na posao mogli gledati lijepe napise na monotonim i šturmim zidovima grada.“⁵⁹

Krajem školske godine 1984./1985. Državna sigurnost došla je i do bilježnice **Gorana Petka**, učenika 2-a razreda (informatičara) Tehničkog školskog centra, koja je bila ispisana parolama i simbolima „punk-nacizma“, kao i pjesmom engleskog punk-sastava *Sex Pistols* „Bog neka čuva kraljicu“. Navedena pjesma budila je sumnju Državne sigurnosti, zbog mišljenja da je u njoj prisutna aluzija na **Milku Planinc**, predsjednicu Saveznog izvršnog vijeća:

„Ta punk pjesma, zapravo iskrivljena britanska himna u pank verziji možda i ne bi imala operativnog značaja da se među ovdašnjim obožavaocima pank muzike, kako se ispostavilo kroz operativni rad, tim sadržajem ne aludira na predsjednicu SIV-a Milku Planinc i neke političko-izvršne mjere 'koje je posljednjih godina donijela njena savezna vlada'.“⁶⁰

Državna sigurnost izvršila je provjenu **Gorana Petka** i njegove obitelji. Za njega je utvrđeno da nije imao političke, odnosno neprijateljske motive, te mu je izrečena mjera upozorenja. I inače je Državna sigurnost bila zainteresirana za članove splitskih punk-sastava *SDK* („Služba društvenog knjigovodstva“) i *DFR* („Diktator fašističkog režima“). To su bili **Tonči Agnić**, **Hrvoje Barić**, **Svetozar Jovanović** i **Damir Sapunar**, za koje je Državna sigurnost navela:

„Spomenuta lica se ističu svojim asocijalnim ponašanjem, negiranjem nekih društvenih vrijednosti i institucija: škole, odgoja, porodice; prostački izvrgavaju ruglu ustavni poredak, predstavnike najviših partijskih tijela i organa vlasti, te državne organe: SUP i JNA.“⁶¹

Centar SDS-a Split namjeravao je i dalje, kroz OI „Palma“, pratiti i prikupljati dokumentaciju o splitskim punkerima koji izražavaju „pank-nacističke sadržaje u skripterskom i verbalnom pogledu“.⁶²

59 Isto.

60 HR-HDA-1561, Centar Split, 12. 9. 1985., Informacija broj 580.

61 Isto.

62 Isto.

Još početkom listopada 1984. na splitske „Dalmatinske omladinske rock sastre“ prijavili su se i sastavi *SDK* i *Strvinari*. Prilikom prijave za sudjelovanje sastavi su morali dostaviti i tekstove svojih pjesama. *SDK* i *Strvinari* su prijavili pjesme s „krajnje vulgarnim i neprijateljskim tekstrom“, te je zato odbijeno njihovo sudjelovanje na navedenoj glazbenoj manifestaciji. Grupa *Strvinari* prethodno se zvala *DFR*, a njezini su članovi, među ostalim, bili **Hrvoje Barić** i **Damir Sapunar**, a Državna sigurnost za njih je navela da imaju „anarho-fašističke“ ideje. U punk grupi *SDK* bili su **Svetozar Jovanović**, radnik, i **Tonči Agnić** i **Damir Zec**, učenici Srednje pomorske škole. Državna sigurnost došla je do teksta jedne pjesme *SDK* u kojoj je izravno kritiziran komunistički sistem, među ostalim na primjeru činjenice da su neki radnici u Splitu živjeli u slabim uvjetima, dok su neki drugi građani imali na raspolaganju udobne stambene objekte:

Vile su na kaskadama
lijepo ih je gledati, lijepo ih je gledati
a u predgrađu je trula radnička baraka
to je put u komunizam
to je naša borba
za malo čistog zraka.
(...)

I nikad im nemoj previše vjerovati
jer oni će te prevariti
oni će te prevariti i reći ti
dok te budu tukli u mraku
sloboda je na svakom koraku.
U Komitetu sami karijeristi
ližu cipele za bolju budućnost
misle da tako živjet će duže
a ko nas jebe oni žive samo za sebe.⁶³

Nepodobni „prosvjetni radnici“

Cilj OI „Palma“ nisu bili samo učenici. Državna sigurnost očito je smatrala da bi odgovornost za neprijateljske istupe učenika trebalo tražiti i među njihovim nastavnicima. Krajem listopada 1983. direktor splitskog Tehničkog školskog centra **Luka Ujević** prijavio je nadležnim da se

u toj školi pojavljuju neprijateljske parole. Nakon toga Državna sigurnost je „najtemeljitij“ obradila tu školu i otkrila neke učenike koji su ispisivali neprijateljske parole. No, pri tome je Državna sigurnost došla i do negativnih podataka o direktoru **Ujeviću**, koji se početkom 1970-ih, za vrijeme „masovnog pokreta“, istaknuo kao hrvatski nacionalist. Također se došlo do podataka da neki njemu bliski nastavnici tijekom nastave „nose uočljivo veliki križ oko vrata“, da je zapravo znatan dio nastavnika Tehničkog školskog centra također nacionalistički orientiran i zato među njima vlada „oportunizam“ i „lažna solidarnost“ kada je riječ o potrebi susjedanja nacionalističkih istupa učenika.⁶⁴

Krajem studenog 1984. Centar SDS Split zaključio je da „veći broj“ nastavnika u Tehničkome školskom centru stoji na pozicijama hrvatskog nacionalizma, što u osjetnoj mjeri pogoršava stanje u toj školi. Ti nastavnici „sputavaju“ društveno-političke organizacije i druga samoupravna tijela u Tehničkom školskom centru, onemogućavajući Osnovnu organizaciju Saveza komunista, Savez socijalističke omladine, Komitet za ONO i DSZ i pedagoško-psihološku službu da se odlučnije suprotstave neprijateljskim pojавama.⁶⁵

Za direktora Tehničkog školskog centra, **Luku Ujeviću**, navedeno je da je na taj položaj došao uz pomoć osoba koje su se kao hrvatski nacionalisti istaknuli za vrijeme „masovnog pokreta“. **Ujević** je samoinicijativno vodio kadrovsku politiku, pa je malo ranije, ne obazirući se na liste prioriteta i mišljenje Samoupravne interesne zajednice za zapošljavanje, kao nastavnika hrvatsko-srpskog jezika zaposlio **Tomislava Lozu**. Za **Lozu** je navedeno da potjeće iz „ustaške obitelji“, a njegova braća **Boženko** i **Stjepan** već su bili pod obradom Državne sigurnosti zbog kleronacionalističke aktivnosti na splitskom, odnosno zagrebačkom sveučilištu. No, **Ujević** je inzistirao da **Tomislav Lozo** dobije radno mjesto u Tehničkom školskom centru, a na sličan je način zaposlio i nekoliko drugih nastavnika čija moralno-politička podobnost nije provjerena, niti je o njihovu zapošljavanju raspravljala Osnovna organizacija SK Tehničkog školskog centra.

64 HR-HDA-1561, Centar Split, 27. 12. 1983., Informacija broj 605.

65 HR-HDA-1561, Centar Split, 27. 11. 1984., Informacija broj 689.

tra, iako je svako zapošljavanje trebala biti tema partijske rasprave.⁶⁶

Direktor **Ujević** bio je član Saveza komunista, ali nije dolazio na sastanke vlastite osnovne organizacije, a težnja mu je bila da se ti sastanci što rijede sazivaju. Osim toga **Ujević** je u Kaštel Novom, gdje je živio, održavao veze s Katoličkom crkvom. Državna sigurnost raspolažala je i podatcima i za desetak nastavnika Tehničkoga školskog centra za koje je ocijenjeno da nastupaju s nacionalističkim pozicijama. Nerijetko se navodilo da su se ti nastavnici kao hrvatski nacionalisti istaknuli za vrijeme „masovnog pokreta“, kao i da potječu iz „negativnih obitelji“ koje su tijekom Drugog svjetskog rata bile na „strani neprijatelja“. Tako je za **Tomislava Buljubašića**, profesora Proizvodno tehničkog obrazovanja, navedeno da je klero-nacionalistički orijentiran i da iz njegovog držanja „izbjiga neprijateljski stav“ prema sistemu. Prethodno je za vrijeme nastave oko vrata nosio „veliki križ“. Bio je sklon crtanj različitih amblema, pa se sumnjalo da je upravo on autor nekih neprijateljskih simbola u školi, budući da su isti bili „vješt načrtani“. Državna sigurnost je određeno vrijeme tajno pratila **Buljubašića**, ali to nije dalo operativno interesantne podatke. Za profesoricu hrvatsko-srpskog jezika **Višnu Grgurević** je navedeno da je:

„(...) sklona nacionalističkom provokiranju đaka, potenciranju hrvatstva, ogrđivanju hrvatskog jezika od srpskog, te u tom kontekstu običava da javno iznese: ‘Mi ne pišemo kao Srbi’, ‘Kako to govorиш, jesli li ti iz Srbije’ i slično.“⁶⁷

Za **Stjepana Lončara**, profesora elektro-grupe predmeta, navedeno je da je zapužen po negativnom moralno-političkom ponašanju i neprijateljskim komentarima:

„Također potječe iz negativne obitelji, otac Andrija je u toku rata bio na strani neprijatelja, a neposredno iza pomagao i podržavao kamenare na području Biokova. I njegova sestra zbog slične aktivnosti je bila kažnjavana, a brat Ljubo ilegalno je napustio zemlju i sada se nalazi u Australiji.“⁶⁸

Zapravo je među sumnjivim nastavnicima u Tehničkom školskom centru bilo članova Saveza komunista, ali je Državna

sigurnost skrenula pažnju na to da su ti nastavnici u partijske redove pristupili u „poznim godinama“, a njihovo moralno-političko ponašanje nametalo je zaključak da im članstvo u Savezu komunista služi kao „paravan“ za izražavanje neprijateljskih stajališta. Centar SDS Split o svemu navedenom je obavještavao i Općinski komitet Saveza komunista Hrvatske (SKH) Split, ali on nije poduzeo nikakve mjere.⁶⁹

No, nakon što je, kako je prethodno spomenuto, u noći s 24. na 25. prosinca 1984. u splitskoj Ulici Veselina Masleša došlo do ispada omladinaca koji su pjevali hrvatske nacionalističke pjesme, Općinski komitet SKH Split odlučio je poduzeti široke mjere, koje su također trebale obuhvatiti i prosvjetne radnike. Zaključeno je da treba raditi s nastavnicima kako bi oni zatim učenike konkretno ospozobili prepoznavati nacionalističko i kleronacionalističko djelovanje i kako bi se s mlađima radilo na razvitku političke borbe s neprijateljskim idejama i ponašanjima.⁷⁰ Malo kasnije osnovne organizacije Saveza komunista u splitskim osnovnim i srednjim školama zaključile su da se pripremi održavanje sastanaka razrednih zajednica i roditeljskih sastanaka na kojima će se raspravljati o „neprijateljskim djelovanjima“.⁷¹

Komisija za idejni i teorijski rad Općinskog komiteta SKH Split je sredinom 1985. ocijenila da u splitskim školama do ispisivanja neprijateljskih parola i simbola dolazi i zbog „idejnog neutralizma“ pojedinih prosvjetnih radnika. Ti nastavnici zapuštaju odgojni rad i zanemaruju marxistički znanstveni pristup. Ima indicija da neki od njih čak toleriraju određene oblike polarizacije među učenicima po nacionalnoj i vjerskoj pripadnosti, pa se moralo zaključiti da je u kadrovskoj politici u obrazovnom sistemu bilo propusta:

„U kadrovskoj politici čine se ustupci koji rezultiraju infiltracijom i ponekad osvijedočenog nacionaliste. Sve ove pojave, iako nisu brojne, ukazuju na opuštanje komunista, prisutan oportunizam, pa i zaščavanje negativnih pojava.“⁷²

66 Isto.

67 Isto.

68 Isto.

U međuvremenu je **Luka Ujević** smjenjen s mjesta direktora Tehničkog školskog centra zato što je zaposlio **Tomislava Lozu**. No, Osnovna organizacija SK u tom centru nije prihvatala mišljenje Općinskog komiteta SKH da bi trebalo utvrditi idejno-političku odgovornost **Ujevića** zbog zapošljavanja **Loze**. Zato je Predsjedništvo Općinskog komiteta SKH odlučilo uputiti radnu grupu u Tehnički školski centar, koja je trebala izvršiti idejno-političko ospozobljavanje i izgradnju tamošnje Osnovne organizacije SK.⁷³

Prema podatcima Centra SDS Split iz sredine kolovoza 1985. **Luka Ujević** je poricao bilo kakvu odgovornost zbog zapošljavanja **Tomislava Loze**, izjavljujući da mu nije bio poznat „politički profil“ obitelji **Lozo**, te da ga se neopravdano želi dovesti u vezu s „ustašama i kleronacionalistima“. Također je **Ujević**, u vezi s ispisivanjem neprijateljskih parola u školi kojoj je bio na čelu, izjavio da on ne zna tko stoji iza takvih parola i da ih je on uvijek prijavljivao OSUP-u Split. Možda drugi splitski srednjoškolski centri ne prijavljuju pojavu neprijateljskih parola, pa se, zaključivao je **Ujević**, stvara dojam da je Tehnički školski centar „vodeći“ po tim parolama, zbog čega o njemu raspravljuju partijski organi.⁷⁴

Nakon što su splitske društveno-političke organizacije pokrenule političku akciju u vezi s Tehničkim školskim centrom, prema podatcima Državne sigurnosti došlo je do „grupiranja“ nekih neprijateljski orijentiranih nastavnika oko smijenjenog direktora **Ujevića**. Među tim nastavnima posebno su se isticali **Tomislav Buljubašić**, **Višnja Grgurević** i **Stjepan Lončar**. Ti nastavnici težili su onemogućiti smjenjivanje **Ujevića** s mjesta direktora. Osim toga **Ujević** je neke članove Osnovne organizacije SK u Tehničkom školskom centru uspio pridobiti na svoju stranu, objašnjavajući im da ga se želi smijeniti kako bi mu se „napakostilo“. Spomenuti nastavnici smatrali su da smjena **Ujevića** nije bila korektna i da se njega ne može smatrati odgovornim zato što je zaposlio **Tomislava Lozu**. Državna sigurnost ocijenila je da su spomenuti nastavnici svojim „agitiranjem“ unijeli „konfuzno stanje“ među zaposlenima u Tehničkom

73 HR-HDA-1220, D-21062, Organizaciona jedinica: 08/2, Osnovni broj: 10/654, Godina: 1986.

74 HR-HDA-1561, Centar Split, 14. 08. 1985., Informacija broj 499.

Split 3 u doba izgradnje: socijalistička demonstracija estetike betona i željeza

školskom centru, pa se procjenjivalo da bi moglo doći do novih neprijateljskih istupa među nastavnicima i učenicima:

„Obzirom na takve okolnosti u sklopu OI ‘Palma’ izradili smo poseban operativan plan i program rada, uz primjenu raspoloživih op.[erativnih] mjera i radnji prema tom srednjoškolskom centru za početak naredne školske godine 1985./1986., te procjenjujemo da bi na jesen moglo doći do osjetnije manifestacije aktivnosti unutrašnjeg neprijatelja.“⁷⁵

Nakon što je tijekom 1985. u Splitu došlo do novih nacionalističkih incidenata u kojima su sudjelovali hrvatski omladinci, sredinom studenog te godine održana je sjednica Općinskoga komiteta SKH Split posvećena tom problemu. Toj sjednici prisustvovao je i **Nikola Lapov**, član Predsjedništva Centralnog komiteta SKH, koji je primijetio da se problem nalazi i u slabome društvenom položaju prosvjetnih radnika, pa se i događa da se među njima pojavljuju neprijateljski elementi, koji negativno utječu na učenike:

„Mi smo od vrtača do fakulteta zapostavili te temelje društva, mi smo napravili kuću bez temelja. Mi smo zapostavili učitelja kao osnovnog nosioca odgoja i obrazovanja. I u materijalnom i u kadrovskom smislu mi smo stvorili jednu negativnu selekciju odlaska u prosvjetne radnike

(...). Tamo gdje nitko nije htio i nije mogao onda je išao u prosvjetne radnike u posljednje vrijeme i on nam je uzeo i odgajao djecu.“⁷⁶

Centar SDS-a Split nastavio je, u sklopu Operativnog istraživanja „Palma“, prikupljati podatke o nepodobnim nastavnicima. Tako je u rujnu 1986. došao do podataka o određenim nastavnicima u splitskom Centru za odgoj i usmjereno obrazovanje u kemijsko-prehrambenoj, poljoprivredno-šumarskoj i zanatskoj djelatnosti. To je bio profesor fizike **Marko Bitanga**, koji je prethodno već bio pod obradom SDS-a zbog hrvatskog nacionalizma. U svezi s njegovim „moralno-političkim profilom“ navedeno je da je **Bitanga** u rodnim Runovićima pripadao „neprijateljskoj grupi“ povezanoj s hrvatskom emigracijom. **Bitanga** se tijekom školovanja i kasnije nastavio isticati kao hrvatski nationalist. Tijekom 1976. zatražio je da bude primljen u Savez komunista, ali je zbog „nacionalističke orientacije“ odbijen. Na svome radnom mjestu u Kemijskom centru u Splitu povezao se s drugim „nacionalističkim snagama“ odnosno **Bogoslavom Bilićem** i njegovom suprugom **Jasnom Bilić**, također nastavnicima. Uz njihovu potporu **Bitanga** je 1983. želio postati pomoćnik direktora centra, ali je, intervencijom Državne sigurnosti, putem društve

no-političkih organizacija ovo onemogućeno. Upravo u rujnu 1986. **Bitanga** je pokušao postati voditelj tzv. „pripremne faze“ u Kemijskom centru, pri čemu su ga ponovno podržali nacionalistički orientirani profesori. No, ponovno na inicijativu Državne sigurnosti, **Bitanga** „nije prošao“. Nekoliko godina kasnije, u proljeće 1990., **Bogoslav Bilić** i **Marko Bitanga** su, kao kandidati Hrvatske demokratske zajednice, nakon prvih višestrašnjačkih izbora sudjelovali u konstituiranju nove splitske općinske vlasti. Tako je **Bilić** izabran za predsjednika Vijeća udruženog rada, a **Bitanga** za predsjednika Društveno-političkog vijeća Skupštine općine Split.⁷⁸

Završna razmatranja

U ovom prilogu dana je skica jednog aspekta djelovanja Državne sigurnosti u Splitu tijekom 1980-ih godina, odnosno njezino reagiranje na neprijateljsku aktivnost među splitskom omladinom u obliku ispisivanja nacionalističkih i drugih parola i simbola u osnovnim i srednjim školama.

Vidljivo je da je Državna sigurnost navedenoj problematici davala znatnu pozornost. Pri tome, čini se, Državna sigurnost, odnosno komunistički sistem, nisu uvijek represivno sankcionirali sve utvrđene ili navodne sudionike u opisanoj aktivnosti, ali se težilo svaku takvu aktivnost temeljito pratiti, nadzirati, a na sudionike vršiti pritisak kako bi se preko njih došlo do dodatnih podataka. No, u nekim slučajevima su pokretani prekršajni i kazneni postupci. Budući da je bila riječ o osnovnoškolcima i srednjoškolcima, dakle malodobnicima, za njih su bile predviđene različite kazne. Mlađim malodobnicima (osobama koje su napunile 14 godina, a nisu navršile 16 godina) mogle su, među ostalim, biti

77 HR-HDA-1561, Centar Split, 16. 9. 1986., Informacija broj 545.

78 „Split – zdrav grad u pravnoj državi“, *Slobodna Dalmacija*, br. 14183, 29. svibnja 1990., 10.

75 Isto.

76 HR-HDA-1220, D-21061, Organizaciona jedinica: 08/2, Osnovni broj: 10/3279, Godina: 1985.

izrečene odgojne mjere (disciplinske odgojne mjere, mjere pojačanog nadzora i zavodske odgojne mjere), dok su starijim malodobnici ma (koji su napunili 16, a nisu navršili 18 godina) mogle biti izrečene i kazne malodobničkog zatvora.⁷⁹

Kada je riječ o splitskim omladincima koji su sudjelovali u opisanoj aktivnosti, Državna sigurnost u nekim je slučajevima ocjenjivala da je riječ o mladima koji potječu iz nesredenih obitelji, slabim učenicima sklonima delikvenciji. I dok je navedeno u nekim slučajevima bilo točno, ipak je bila riječ o širem problemu. Naime, tijekom 1985. objavljeni su rezultati o stilu

života i idejno-političkom profilu splitske srednjoškolske omladine, koji su pokazali njezinu sve izraženiju naklonjenost hrvatskoj naciji i Katoličkoj crkvi, kao i rastuće nezadovoljstvo prema službenim vrijednostima komunističkog sustava.⁸⁰ Očito su ove šire promjene u svjetonazoru splitske omladine u navedenom razdoblju svoj izražaj našle i u ispisivanju parola i simbola u kojima se izražavao hrvatski nacionalizam.

Državna sigurnost primjenjivala je u ovom prilogu opisane metode rada. Pri tome je smatrala da iza splitskih učenika koji su ispisivali neprijateljske parole i simbole stoji i „organiziran klasni neprijatelj“. Tu je, čini se, nedostajala fleksibilnost shvaćanja da „neprijateljske aktivnosti“ možda i nisu organizirane, nego je riječ o složenijim oblicima izražavanja nezadovoljstva mladih. No, komunistički sistem shvaćao je da represivne mjere prema omladinici ne mogu biti jedino rješenje i da je potrebno kvalitetnije razumijevanje određenih pojava među mladima. Splitski

komunisti su u ljetu 1985. zaključili da nacionalističke pojave treba znanstveno istraživati, kako bi se na temelju istraživanja protiv nacionalizma mogla voditi uspješnija politička akcija. U skladu s ovime zahtjevalo se da se sociološka i psihološka istraživanja s globalne razine spuste na „splitske ulice“.⁸¹

Smatram da su upravo zato splitski sociolozi prema kraju 1980-ih svoju istraživačku pažnju usmjerili na organizirane navijače splitskog „Hajduka“, odnosno „Torcidu“, kao i na ispisivanje različitih grafita po Splitu.⁸² Dakle bila je riječ o dijelovima splitske omladine, odnosno njezinim aktivnostima koje su, kako su opisane u ovom prilogu, bile predmet operativnih istraživanja Državne sigurnosti.

Na kraju, trebalo bi dati i osnovni osvrt na sadržaj neprijateljskih parola i simbola. Nerijetko je bila riječ o crtaju kukastog križa i drugih nacističkih simbola. Sredinom 1983. Siniša Radan, predsjednik splitskog SSO, iznio je pretpostavku da se takvi simboli pojavljuju nakon što se na televiziji prikazuju filmovi u kojima je

riječ o Adolfu Hitleru i nacizmu.⁸³ U pojedinim slučajevima bila je riječ o parolama i simbolima koji su afirmirali Sjedinjene Američke Države, kao i Državu Izrael, kao i onima u kojima je zazivan kapitalistički društveni sustav, nasuprot socijalističkog, odnosno komunističkog. Ipak je u najvećem broju slučajeva bila riječ o različitim oblicima slavljenja Hrvatske i hrvatstva, pri čemu je znatan broj simbola i parola slavio Antu Pavelića i NDH, dok se napadala Jugoslavija, uz nerijetke parole usmjerene protiv Srba i Srbije.

Sve navedeno zapravo teško bi se moglo opisati kao organizirani „pokret otpora“ komunizmu i Jugoslaviji. Uostalom, nesumnjivo je bilo mnogo splitskih učenika koji ni na koji način nisu bili povezani s ispisivanjem hrvatskih nacionalističkih simbola. Komunisti nisu trebali previše brinuti zbog eventualnoga politički-nacionalno motiviranog masovnog nezadovoljstva učenika i nastavnika. Istodobno, sve navedeno pokazivalo je da nemali broj splitskih omladinaca ne vjeruje u komunističku Jugoslaviju i njezine službeno proklamirane vrijednosti.

79 Mladen SINGER, Zdravka POLDRUGAČ, Ljiljana MIŠAJ-TODOROVIĆ, *Kriminalitet djece i maloljetnika*, Zagreb 1985., 262.-264.

80 Nenad IVANKOVIĆ, „Mladi u zrcalu krize“, *Danas*, br. 206, 28. 1. 1986., 22.-25.

81 Ivica MLIVONCIĆ, „Ideologija apokalipse“, *Nedjeljna Dalmacija*, br. 742, 28. srpnja 1985., 6.

82 Dražen LALIĆ, Anči LEBURIĆ, Nenad BULAT, *Grafiti i supkultura*, Zagreb 1991., 15.

83 Kruno KLJAKOVIĆ, „Nacionalizam na grbači“, *Nedjeljna Dalmacija*, br. 629, 29. svibnja 1983., 10.-11.

Autobusi na splitskoj rivi

ELABORAT MOSTARSKE UDB-e O „NARODNIM NEPRIJATELJIMA“ U MOSTARSKOJ REGIJI U LIPNJU 1965. GODINE (II)

„Analizirajući političko držanje bivših polaznika vjerskih škola, a sada studenata na raznim fakultetima, došlo se do zaključka da ih dobar broj ima negativno i neprijateljsko držanje. Od 111 studenata na zagrebačkom Sveučilištu koji su rodom iz Hercegovine, a imaju neprijateljsko držanje i zaslužuju pažnju DB / jer potiču iz porodica ili sredina koje su u prošlosti bile na strani neprijatelja a u poslijeratnom periodu kao odmetnici i jataci bande/, njih 19 su bivši sjemeništari i bogoslovi /BAJTO Milan iz Veljaka - Ljubuški, student filozofije, BOŠKOVIĆ Pero iz Bijelog Polja - Mostar, student prava, BRLJAN Ante iz Duvna, student prava, DUGANDŽIĆ Mile iz Ograđenika - Čitluk, student prava, HRSTIĆ Mirko iz Radišića - Ljubuški, student prava, KARAMATIĆ Rajko iz Posušja, student medicine, LJUBIĆ Božo iz Uzarića - Lištica, student VTŠ, MIJATOVIĆ Andjelko iz Tihaljine - Grude, student filozofije, sudjen na tri godine strogog zatvora, MASLAĆ Vido iz Cerovice - Čapljina, student filozofije, PRIMORAC Zvonko iz Čitluka, student prava, PAVLOVIĆ Drago iz Veljaka - Ljubuški, student prava, SKOKO Stojan iz Klobuka - Ljubuški, student prava, SOLDO Ivan iz Ogradjenika - Čitluk, student medicine, TEKLIĆ Zvonko iz Čaića - Livno, student veterine, TURUDIĆ Andelko iz Služnja - Čitluk, student ekonomije, VASILJ Edo, iz Medjugorja - Čitluk, student farmacije, VLAŠIĆ Ljubo iz Sovića - Grude, student VPŠ, VLAŠIĆ Ante iz Sovića - Grude, student filozofije, ČULJAK Ante iz Veljaka - Ljubuški, student prava.

Posebnu pažnju zaslužuje slučaj bivših sjemeništara MIJATOVIĆ Andjelka i VLAŠIĆ Ante. Mijatović se poslije napuštanja sjemeništa upisao na Filozofski fakultet u Zagrebu, gdje se upoznao sa MAJIC Ivanom, takodjer bivšim sjemeništarcom iz Vitine, koji je još od ranije poznat kao nacionalista. Kao studenti istomišljenici, prvo medjusobno, a kasnije i pred više studenata, počeli su raspravljati o potrebi borbe protiv postojećeg poretka

Priredio:

E. L.

u zemlji i osnivanju „samostalne hrvatske države sa granicama NDH“, pisali pjesme o „ustaškim herojima“, evocirali uspomene na NDH, ustaše i slično. Uskoro nakon što je Majić emigrirao i postao jedan od ekstremnijih emigranata uspostavljena je osnovna veza medju njima i Mijatović je postao punkt, preko koga je emigracija slala propagandni materijal za rasturanje u zemlji. Pošto je to Mijatović predano obavljaо nije se zadovoljavaо sa emigrantskim propagandnim materijalom koji mu je dolazio, već je tražio da mu šalju „efikasniju i savremeniju literaturu i materijal koji tretira novija zbivanja vezana za emigraciju“. Tako je, nakon što je dobio od Majića više primjeraka letaka „OTVORENO PISMO HRVATSKIM KOMUNISTIMA“, neposredno pred 10. travanj /dan osnivanja NDH/ poslao te letke kao anonimni pošiljalac na adresu predsjednika mostarskog sreza, predsjednika nekih opština u Zapadnoj Hercegovini i direktora gimnazije u Mostaru i Lišići/ pošto je otkriven Mijatović je izведен pred sud i osudjen na tri godine strogog zatvora zbog počinjenog krivičnog djela iz člana 118 KZ.

Sličan slučaj je i sa VLAŠIĆ Antonom, bivšim sjemeništarcem iz Sovića - Grude, koji se takodje u Zagrebu povezao sa studentom nacionalistom ĆAPIN Ivanom i skupa s njim otpočeo neprijateljsku aktivnost. Njih dvojica su sa grupom studenata najprije počeli da raspravljaju o „Hrvatskom pitanju“. Ćapin je u medjuvremenu emigrirao, ali je preko Vlašića nastavio da neprijateljski djeluje prema našoj zemlji. Slao mu je razni propagandni materijal koji je Vlašić rasturao medju studentima i na taj način stvarao pogodno tlo za stvaranje ilegalne organizacije „NOVA HRVATSKA“. Organizacija je otkrivena i Vlašić osudjen u Mostaru na 4 godine strogog zatvora zbog počinjenog krivičnog djela iz člana 118 KZ.

Od ukupnog broja bivših polaznika vjerskih škola našim administrativnim mjerama zahvaćeno je njih 47, od čega je krivično gonjeno 8 /VUČEMIL Andrija iz Oplećana - Duvno, suđen 8 godina strogog zatvora, kao rukovodilac ilegalne nacionalističke organizacija HRM, MIJATOVIĆ Andjelko iz Tihaljine - Grude, na 3 godine zbog neprijateljske propagande, VLAŠIĆ Ante iz Sovića - Grude na 4 godine zbog učešća u ilegalnoj organizaciji, SUŠAC Petar iz Grljevića - Ljubuški na 6 mjeseci zbog ilegalnog prebacivanja lica u inostranstvo, PAŠALIĆ Jure, iz Šuice - Duvno na 1 godinu i 6 mjeseci zbog neprijateljske propagande, MARTINOVIC Častimir na 2 mjeseca zbog ilegalnog bjekstva u inostranstvo, HALAJKIJEVIĆ Zdravko na 2 godine uslovno zbog kradje i MILIČEVIĆ Rajko na 2 godine i 6 mjeseci takodjer zbog kradje/.

Po OZOF-u je kažnjeno 20 lica /9 lica na vremenske kazne zatvora u trajanju do 2 mjeseca a 11 zaštitnom mjerom upućivanja u odredjeno mjesto/. Kažnjeni zatvorom su: MARTINOVIC Stanko, KORDIĆ Veselko, PAVLOVIĆ Drago, ČULJAK Ante, RADOŠ Ante, ZOVIĆ Jure, BAGARIĆ Milan, DUMANDŽIĆ JOZO, KRALJEVIĆ Vlatko, a zaštitnom mjerom upućivanja u odredjeno mjesto: VUČIĆ Vinko, KREŠO Mijo, MANDŽO Miljenko, LIJOVIĆ Marko, KRALJEVIĆ Ivan, OREČ Jerko, ČULJAK Milenko, SUŠAC Petar, KRALJEVIĆ Vlatko, KRALJ Ivica i KUREVIJA Ante. Zaštitna mjera izricana je uglavnom članovima ilegalnih organizacija i učesnicima demonstracija u Zagrebu. Službeno je upozorenje 7 lica /JURKOVIĆ Tomislav, KRALJEVIĆ Andrija, ČUŽIĆ Dobroslav, BARBARIĆ Mladen, KRALJEVIĆ Vlatko, VLAŠIĆ Damjan i PEJIĆ BLAGO/. Pored toga njih 12 je hapšeno zbog kordonoprestupa i raznih političkih istupa, a da nisu sudjeni niti pak kažnjani po prekršajima /MARINCIĆ Miroslav, RADIC Ivan, ČUTURA Jure, CRNOGORAC Domin, GRUBIŠIĆ Vlado, MARKOVIĆ Ljubo, KAPULAR Andjelko, MARKE-

Mostar

ŠIĆ Mate, MASLAĆ Vido, ZOVKO Dra-
go, TOLJ Krešo i GRUBIŠIĆ Ivan/.

Društveno-politička aktivnost i učešće u radu društveno političkih organizacija govori da jedan broj bivših sjemeništaraca ima pozitivno i lojalno držanje. Prema nepotpunim evidencijama socijalističkog saveza na terenu i neprovjerjenim podacima o njihovom članstvu van mostarskog sreza njih 128 su članovi SSRN, a u drugim društveno-političkim organizacijama /Savez omladine, Savez studenata i td./ učlanjeno ih je 66, dok su njih 27 članovi SKJ. Na rukovodećim mjestima u privremenom, javnom i društvenom životu iz ove kategorije lica na području sreza se nalazi njih 8 /VLAŠIĆ Srećko iz Sovića - Grude profesor- direktor gimnazije u Grudama, DJOPA Jozo iz Prijeslapa - Konjic, diplomirani pravnik, predsjednik suda u Prozoru, BREKALO Mirko iz Duvna, nastavnik, direktor Osnovne Škole u Livnu, ČUBELA Živko iz Livna, nastavnik, direktor Škole učenika u privredi u Livnu, KRASIĆ Jozo iz Čitluka, inženjer agronomije, pomoćnik direktora Duvanske stанице u Čitluku, JELČIĆ Srećko iz Stubice - Ljubuški, inženjer agronomije, upravnik Zemljoradničke zadruge u Ljubuškom, LEKO Tomislav iz Mamića - Grude, diplomirani pravnik, sekretar Skupštine opštine Ljubuški i JURKOVIĆ Ivan iz

Sjekosa - Čapljina, komercijalni direktor nekog preduzeća u Slavonskoj Požegi/.

Pošto smo već godinama suočeni sa organizovanom neprijateljskom aktivnošću u kojoj su imali ili imaju znatno učešće i bivši polaznici vjerskih škola – to smo i prišli pisanju ove analize sa ciljem da na osnovu dokumentovanih podataka analiziramo sadašnje držanje bivih sjemeništaraca i bogoslova, koji, kako po broju tako i po svom sastavu, predstavljaju posebno izraženu kategoriju sa kojom kalkuliše i računa i crkva i neprijatelj, posebno emigracija koncentrisana u Evropi. Iako se samo jedna trećina od ukupnog broja bivših sjemeništaraca i bogoslova zadržala na srezu, ipak se njihova aktivnost i uticaj reflektuju daleko šire, jer i svi drugi koji su se nastanili van našeg područja održavaju aktivne veze sa zavičajem i sredinama iz kojih su izrasli. Svakako posebno pažnju zaslužuju i podaci istaknuti u analizi o broju emigranata i pripadnika niza ilegalnih, subverzivnih nacionalističkih organizacija regrutovanih iz kategorije bivših sjemeništaraca i bogoslova. Analiza je potvrdila da brojnu prevagu nad onim koji danas imaju pozitivno i lojalno držanje imaju neprijateljski i negativni elementi, kao i oni koji su i pored napuštanja vjerskih škola nastavili da održavaju relativno čvrste veze sa crkvom i klerom na terenu.

Istina ovim ne želimo prenabregnuti pozitivne procese i kretanja koji nisu mogli mimoći ni ovu kategoriju lica i koji su već do sada dejstvovali u pravcu njihove diferencijacije i polarizacije, mada u tom pravcu nisu postignuti rezultati koje je bilo moguće očekivati, a što je svakako i dobrim dijelom posljedica i naših propusta i slabosti u radu sa njima. Stalna tendencija brojnog jačanja kategorije bivših polaznika vjerskih škola i nastojanja crkve da od njih formira „katoličku inteligenciju“ sa kojom će moći računati na planu ostvarivanja iproširivanja uticaja medju masama, ukazuju na potrebu poklanjanja daleko više pažnje i angažovanja kako društveno- političkih faktora tako i službe državne bezbjednosti problemu bivših sjemeništaraca i bogoslova.

*

Izjava jednog katoličkog svećenika – župnika o angažovanju kandidata za sjemeništa i režim školovanja i vaspitanja u vjerskim školskim zavodima

“Svakom svećeniku tokom školovanja stavlja se na srce da kada dodje na župu ili uopće kad stupi u svećenički život, da nastoji pronaći na svom terenu mladiće koji će poći u sjemenište. Svećenik tre-

ba da prosudi koji će mladići odgovarati tom pozivu i da ih pridobije. To se postiže ličnim kontaktima. Treba vidjeti kako do tični reagira u raznim zgodama, bilo kao pojedinac, bilo kao član šireg kruga. Jedna od formi pridobijanja jesu ministranske družine. Djeca su jako zainteresirana da poslužuju kod mise, da se oblače u ona posebna crkvena odijela i slično. Taj njihov veliki interes svećenik treba iskoristiti. Treba da bude dobar psiholog i da takve, ali ne sve, doveđe do toga da pođu u sjemenište. Svećenik mora izvršiti izbor između većeg broja kandidata. To je prva selekcija. Kad već izabere koga onda treba da ga vidi dalje – „obradjuje“. Daljni način jeste vjeronaučna pouka. Tu je već širi izbor, gdje svećenik treba da nastoji izabrati neke koje će on onda posebno pripaziti i kroz individualni rad privoliti za sjemenište. Isto tako svećenici i preko roditelja, koristeći njihov uticaj nastoje za pridobijanjem mladića za sjemenište. Svećenici koriste i propovjedi kroz koje vrše agitaciju za sjemenište.

Posebno u Hercegovini narod je krajnje religiozan, pa ima vjernika koji sami dolaze svećeniku i mole da im se dijete pošalje u sjemešte. Ne može se generalno reći da to čine uvijek iz religioznih pobuda. Ima tu dosta čiste računice. Naš seljak gleda svećenika kako ne kopa i ne radi fizičke poslove, pa i pored sve svoje religioznosti on gleda najprije da mu sin bude, kako on zamišlja „gospodin“, pa će valjda onda i njemu kao i ocu biti kakva korist od toga. Karakteristično je za Hercegovinu i to da svećenici iz kruga svoje rodbine vrbuju kandidate za sjemenište. Tako se održavaju „svete loze“. Ima i porodica koje decenijama uvijek daju svećenika, što se medju svećenicima rezonuje i smatra „serijskom proizvodnjom“.

Već odavno se pojavljuje problem manjka sjemeništaraca. To je u neku ruku svjetski problem crkve. Od njega najviše pati Francuska, jer je selo dekristianizirano više nego gradovi. Izuzetci su Belgija, Holandija, Južna Njemačka. U našoj zemlji taj problem pojavljuje se osobito iza prvog svjetskog rata, valjda slomom dotadašnjih režima i nestankom hiperprivilegisanog položaja svećenika. Medutim, ne bi se moglo reći da je manjak svećenika iza Drugog svjetskog rata još veći, jer nakon Prvog svjetskog rata u zagrebačkoj bogosloviji bilo je svega dvadesetak bo-

goslova, a nakon Drugog svjetskog rata bilo ih je četiri puta više. Ipak problem postoji. To osobito što se tiče redovnika koji nemaju župa ili ih imaju malo. Oni nemaju kontakta sa vjernicima na selu, pa otuda nemaju odakle popunjavati svoje redove. Osim toga neke biskupije nemaju svojih kandidata gotovo nikako /kotar Dubrovnik/, a neke biskupije premda imaju dosta kandidata trebaju ih više uslijed posebnih prilika, kao što je slučaj sa istarskim biskupijama, radi odlaska talijanskih svećenika poslije rata.

Bosna i Hercegovina je uvijek bila zahvalno područje u tom pogledu. Manjak svećeničkih kandidata tu se nikada nije osjećao. Dapače, sa ovog područja bilo ih je uvijek viška, bilo je uvijek, da se tako kaže „izvoza“. Kroz povjest, a i sada ima svećenika po drugim biskupijama koji potječu iz naše Republike. U prilog tome ide i činjenica da je svijet u BiH u duši jako religiozan, zdrav umno i tjelesno i veoma bistar. Svi ovi momenti dolaze u obzir kad se postavlja pitanje uloge stranih redovničkih zajednica i biskupija u vrbovanju kandidata sjemeništa na našem terenu. Medutim, osim toga ima još jedan momenat. Svi ovi koji dolaze sa strane i ovdje traže za sebe sjemeništarce obećavaju da će te kandidate školovati ili sa svim besplatno ili uz nezntne troškove i to samo u početku. Uz svu ljubav prema užem zavičaju i ostale sentimentalne razloge to je ipak privlačno. I tako imamo sjemeništaraca sa područja Hercegovine u dubrovačkoj kotorskoj, zadarskoj i istarskim biskupijama, a onda kod salezijanca, dominikanaca, konventualaca i drugih.

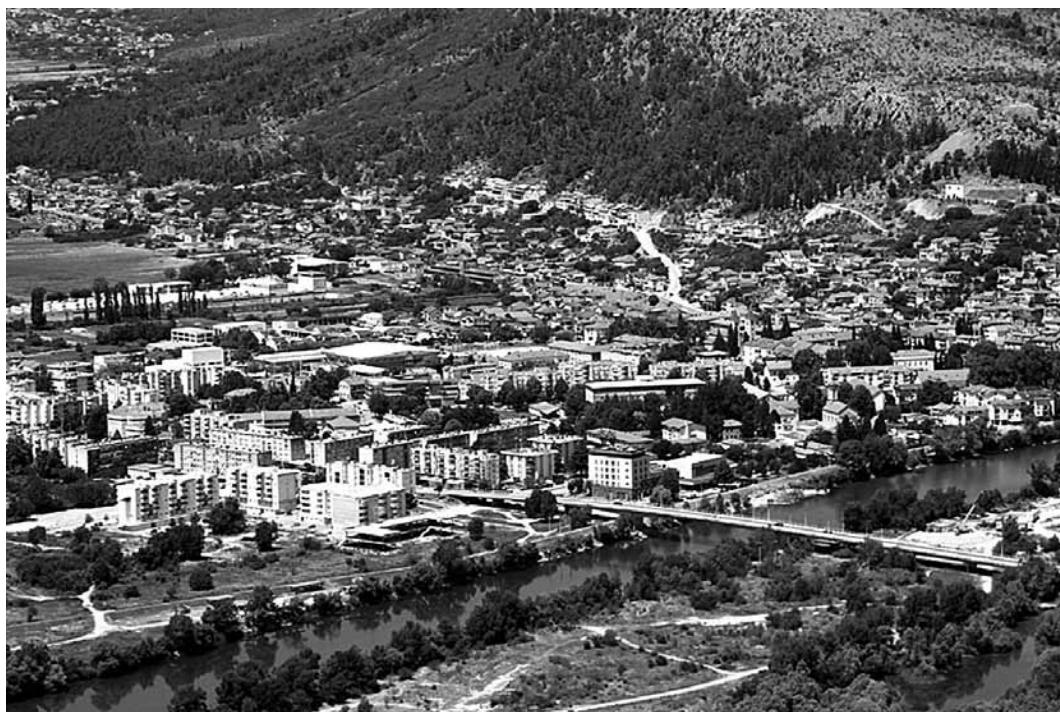
Jedinu iznimku od ovakvog načina regrutiranja svojih kandidata čine Isusovci. Oni ovako ne rade. Oni nastoje dobiti kandidate medju intelektualnim svjetom koji ili već ima ili će uskoro imati gotovo sveučilišne diplome, pa onda medju već gotovim svećenicima i slično. Osim toga kroz gimnazijsko školovanje po raznim sjemeništima gdje je isusovcima povjeren odgoj biskupskih sjemeništaraca, oni uvijek motre, pronalaze one najbolje, najinteligentnije i njih gledaju pridobiti za sebe. Usput rečeno ovo nailazi na oporbu kod svjetovnih svećenika koji svoje negodovanje argumentiraju po prilici ovako: mi ga pronadjemo, pazimo, pomažemo, materijalno sa nadom da će jednog dana doći u pastvu k nama kad odjednom eto ti isu-

sovca koji ga negdje pod konac gimnazije odvuku sebi. Onda još znaju prigovarati da su svjetovni svećenici na niskom intelektualnom nivou. Šta možemo kad oni pukupe one bolje.

U najnovije vrijeme isusovci nastoje da ovdje u Hercegovini nađu kandidate za svoju „braću“. Ta „braća“ kod isusovaca su isto ono što su „laici“ kod fratara, a što bi se dalo definirati kao „fizička radna snaga“ po samostanima. MAJIĆ o. Zvonko, isusovac iz Zagreba, prilikom svojih posjeta Hercegovini govorio je kako im fali te „braće“, pa se zanimalo da bi se koji kandidat mogao naći na župama svjetovnog klera u Hercegovini. Kad je riječ o svećeničkim kandidatima treba uzeti u obzir i ovu zanimljivu činjenicu: broj sjemeništaraca ide nekako u obrnutom razmjeru sa brojem rodjenja /natalitetom/ na dotičnom području. Ondje gdje ta svjesna depopulacija uzima maha nema svećeničkih kandidata. U Bosni i Hercegovini u pogledu nataliteta stoji se veoma dobro, a isto tako i u vezi svećeničkih kandidata. Iz toga svećenici izvlače i odredjene zaključke i pravila, da natalitet napreduje uporedo sa brojem svećeničkih kandidata.

Što se tiče kandidata mostarsko-trebinske biskupije oni su se kroz istoriju školovali u susjednim dalmatinskim sjemeništima, ali još više u Rimu. Hercegovački svećenici – glagoljaši pohađali su glagoljaški centar Priko, kod Omiša. Od 1892. godine postoji u Sarajevu nadbiskupska bogoslovija kao nastavak klasične gimnazije u Travniku i do svršetka Drugog svjetskog rata u tim vjerskim zavodima se školovao kadar - svjetovni kler mostarske biskupije. U poslijeratnom periodu mali sjemeništarci su do neke godine bili upućivani na školovanje u Dubrovnik i Zagreb, a zadnjih godina svi se školuju u Zagrebu pod neposrednim rukovodstvom isusovaca. Hercegovačka franjevačka provincija u poslijeratnom periodu svoje kadrove je školovala u Splitu do zatvaranja sjemeništa 1956. godine, zatim Bolu – na Braču, Slinju, Visokom, te studente na bogosloviji u Sarajevu.

Upravu dječačkih sjemeništa sačinjavaju ravnatelj – rector, koji je glavna ličnost sjemeništa, ekonom koji se brine za ishranu i smještaj, zatim duhovnik – spiritual koji vodi računa o duhovnom formiranju sjemeništaraca, prefekti, jedan ili više njih, koji paze na red, discipline, a njima u

Panorama Čapljine

radu pomažu duktori angažovani iz redova đaka za svaki razred obično po jedan. Tako izgleda šema organizacije jednog dječačkog sjemeništa. Pravilo je da se sjemeništarcima mora dati solidna opća naobrazba, ako ne više, a ono bar jednak naobrazbi koju daju državne škole istog ranga, što je zadatak profesora. Raspored sati u školi jednak je u dešava kao i u državnim gimnazijama, a i sistem nastave / predavanja, ispitivanja, ocjenjivanja, domaće školske zadaće/. Satovi učenja kao i odmora tačno su rasporedjeni, a nadzor vrše prefekti, ili kako ih isusovci zovu magistri. Knjige za čitanje /beletristica/ daju se iz sjemenišne knjižice, ali vrijeme za čitanje je ograničeno, a povrh toga te knjige moraju odgovarati propisima Indeksa zabranjenih knjiga. Rijetko kada uprava sjemeništa propušta priliku da te odredbe i pootstvari. I sami prefekti paze strogo na to da se ne daju svakomu ni ono knjige koje su u knjižnici. Uvijek se izbjegava tzv. ljubavna literatura. Kriterij je vrlo strog.

Djeca idu sedmično 2-3 puta na šetnju, a godišnje se organizuje jedna veća ekskurzija, obično u mjesecu maju, pa se za to i zove "majalis". Za vrijeme odmora dopuštene su razne igre /nogomet, košarka, tenis, kuglanja i slično/, a takodjer postaje i neke gimnastičke vježbe. Bez odobrenja rektora nije dopušteno izaći iz kruga sjemeništa nikada, a kada on to pusti onda to obično biva u pratnji jednog ili dvojice

sjemeništaraca. U privatne kuće nije dopušteno ići i dozvola za izlaz u grad nikad ne sadrži dozvolu odlaska u privatne kuće. Posjećivanje rodbine regulirano je posebno i ide se sa tim da toga što manje bude. Rodbina može posjećivati svoje koji su u sjemeništu u odredjene dane. Dopisivanje sa rodbinom i ostalim van sjemeništa, kao i primanje pošte podliježe kućnoj censuri. Pisma se imaju predati otvorena a takva se i dobijaju. Nije dopušteno slati pisma ili primati bez znanja ili mimo znanja rektora. Novac za svoje potrebe može svaki sjemeništarac primati, ali mora biti depoziran kod ekonoma sjemeništa.

Tokom godine, obično uoči većih blagdana, priredjuju se razne predstave, akademije, glazbene priredbe, šaljive priredbe i slično. Đake po koji put vode prefekti u kino, ali prije toga treba da film pogleda koji član uprave sjemeništa ili više njih, pa tek ako se oni slažu đaci se vode u kino. Slično je i sa posjetama muzejima i raznim izložbama. Najčešće i dobri filmovi propadnu na toj "cenzuri" radi kojeg zagrljaja, poljubca ili sličnih scena, koje se odnose na manifestacije odnosa spolova. Ako dotično sjemenište ima vlastiti kino-projektor i filmove ili ih unajmljuje, onda se takve ljubavne scene ne priociraju, jednostavno se stavi kakav predmet pred izlaznu leću. Školske ferije provode sjemeništari kod svojih kuća, a uvijek pod nadzorom mjesnog župnika koji u

pravilu i inače biva redovno obavještavan o uspjehu i vladanju đaka, a tako je dužan i on da obavještava upravu sjemeništa o vladanju đaka tokom ferija preko posebne "izvjesnice" sa odgovorima na odredjena pitanja, koja je u tu svrhu štamplala uprava sjemeništa i uputila župnicima na teren.

Manje disciplinske kazne mogu izreći i prefekti /zabranu izvjesne igra, stajanje u učionici dok drugi sjede i slično/, a za veće kazne nadležan je rektor /ukor, opomena pred isključenje iz sjemeništa, isključenje, povišenje mjesecnog plaćanja za pokazani neuspjeh u školi i slično/. Pored kazni sjemeništarcima se daju i nagrade / knjiga, krunica, sličica, sniženje mjesecnog plaćanja i slično/.

Za duhovno formiranje sjemeništaraca nadležan je duhovnik -spiritual. On vodi brigu da đaci svakodnevno idu k misi, da se prisjećaju, da se barem svakih četvrtastih /obično sedmično/ dana ispovjedaju, da čitaju duhovno štivo, da barem mjesечно dolaze k njemu na duhovni razgovor, gdje on daje upute, a đaci sami referiraju kako provode ono što on savjetuje i kako uspjevaju u borbi za sticanje kreposti i vrlina i kako otklanjaju "grjehe". Svakog jutra obavlja se zajednička jutarnja a navečer, večernja molitva. Kod večernje molitve vrši se ispitivanje savjesti o počinjenim pogreškama tokom dana i svako se sam za sebe moli. Jedan od glavnih zadataka duhovnika - spirituala leži u tome da tako formira đaka – sjemeništarca, da on u sebi obuzda, zatomi, zapravo uništi onu prirodnu naklonost prema osobama drugog spola. To se naročito pazi od prvog dana, pa do mature, tokom školskih ferija i u bogosloviji - jednom riječju do smrti jer konačno samo smrt rješava to pitanje. U tu svrhu se naročito pazi na izbjegavanje ženskog društva, pa i rodbine, a đacicima se ne dozvoljavaju knjige s tzv. ljubavnim momentima. Jednom riječju izbjegava se sve što bi tog đaka moglo podsjetiti na ženu, a osobito na ženu koja odgovara njegovoj dobi.

Kod bogoslova se primjenjuje manje više isti sistem vaspitanja. Uprava je uglavnom ista: rektor, vicerekotor – prefekt, duhovnik, ekonom, duktori među bogoslovima s generalnim duktom na čelu. Samo se provodi izvjesna separacija, kao i u djačkim sjemeništima. Ta separacija odgoja obično je naročito izražena u sjemeništima. Ta separacija odgoja obično naročito izražena u sjemeništima i školskim zavodima gdje odgoj vode isusovci. Oni dake dijele na tzv. divizije: po dva razreda čine jednu diviziju /prvi i drugi, treći i četvrti/, koja ima svoga prefekta, stalno ide na šetnje samostalno, daje svoje priredbe posebno, komuniciranje s drugim divizijama vrši se samo uz dozvolu jednog i drugog prefekta. U bogosloviji se obično dijele studenti na “filozofe”, a to su prva dva godišta i “teologe”.

Oni su odvojeni u zajedničkim učionicama i spavanaonicama. Na šetnju idu u “trojkama”, koje odvojeno prave filozofi, a odvojeno teolozi. Filozofi su pod većom paskom. Teolozi su više slobodni, ali u okvirima kućnog reda. Oni imaju obično svaki svoju sobu, ali nitko ne smije ići svom drugu u sobu da ga posjeti ni u kom slučaju. Režim posjeta i dopisivanje isti je kao i u djačkim sjemeništima. K tome se dodaju razne vježbe poput pjevanja, obavljanja obreda, asistiranja kod obreda i slično. Vicerekotor vodi brigu da bogoslovi redovito posjećuju predavanja i da polažu ispite u predviđenim ispitnim rokovima. Nastava je naravno specijalizirana, a profane znanosti dotiču se samo usput i to ne temeljito. Filozofija se smatra uvod u teologiju i ona je sluškinja teologije. Teologija je znanost u eminentnom smislu. Sve ostalo naziva se “profane znanosti”. Izučavanje tih “profanih znanosti” ostavlja se uglavnom privatnoj inicijativi.

Niti u sjemeništu, niti u bogosloviji nema ni spomena o društvenom uređenju, ustrojstvu i organizaciji vlasti, sudskom i kaznenom postupku, ili bilo čemu što se odnosi na državne zakone. Smatra se da je crkva iznad države i da su državni organi ti koji treba da se potruđe da upoznaju crkvene zakone i onda državne zakone usklade s njima. Upravo iz tih razloga se događa da tako jednostrano i superiorno prema državi usmjereni odgojeni mlađi svećenici vrlo brzo dolaze u sukob s državnim propisima. Razlog leži i u tom što oni tih propisa jednostavno ne znaju i pre-

Stolac

ma njima se odnose po staroj paroli da je crkva iznad države. Po izlasku iz bogoslovije mladi svećenici odlaskom na župe ne znaju ne samo svoje dužnosti, već i svoja prava, koja proizlaze iz tih pozitivnih zakonskih propisa.

Kada sjemeništarac, bogoslov, bez obzira na razred i godište, dođe na školske ferije, on je u prvom redu dužan da se javi mjesnom župniku, koji od tog časa mora bdjeti nad njim i voditi određeni nadzor. Obično uprava sjemeništa još prije obavijesti župnika o dolasku sjemeništaraca ili bogoslova i eventualno o čemu treba kod njega posebno paziti. Župnik je dužan da ga što više veže uza se i uz crkvu, da pazi da li redovno ide k misi i obavlja ostale vjerske dužnosti, da li pokazuje nezainteresiranost za svećenički poziv, da li se bavi čitanjem duhovnih štiva, da li izbjegava župnika i crkvu, da li se druži s onima koji su indiferentni prema crkvi i vršenju vjerskih dužnosti, da li nastoji da bude u ženskom društvu i izbjegava li takvo društvo ili rado u njemu ostaje, o čemu se svakako vodi poseban nadzor, da li ima posebnih prijateljstava i slično”.

Izjava jednog katoličkog svećenika – župnika o tretmanu bivših sjemeništaraca i bogoslova od strane crkve i crkvenih rukovodstava

“Što se tiče tretmana prema onima koji su iz bilo kojih razloga napustili sjemenište i nastavili da se školuju u svjetovnim državnim školama, tu različite stavove imaju franjevcii, a različite isusovci.

Naročito hercegovački franjevcii postupaju sa svojim bivšim sjemenišarcima mnogo ljudske i obzirnije, nego li isusovci. Naime, oni s takvima održavaju i dalje veze. Primaju ih rado u svojim samostanima, župama, pa čak nekada i materijalno pomažu. U svakom slučaju oni nastoje da se njima i dalje održavaju izvjesne kontakte, računajući svakako na usluge, koje će im ovi činiti, kada danas-sutra postanu odrasli ljudi i steknu određena svjetovna zvanja i zanimanja. Isusovci, međutim kidaju svaku vezu s onima koji napuste sjemeništa, a pogotovo bogoslovije. Takvi se više izbjegavaju i nema im više pristupa nigdje u crkvi gdje se nalaze isusovci. Takve isusovce prosto anatemšu. Iznose ih kao primjere nekaraktera. Kod njih više ne vide bilo na kakve pozitivne oznake i više cijene obične vjernike, nego li takve koji su dezertirali iz sjemeništa. Oni smatraju da na takvima žig sramote mora ostati doživotno.

Slično kao isusovci isto prema bivšim sjemenišarcima postupaju i drugi svećenici, iako samo možda malo blaže. Tako svjetovni svećenici, sem izuzetaka, u odnosu prema “dezerterima” se nekako nalaze u sredini između franjevaca i isusovaca. Dok kod isusovaca “dezerteri” ne mogu nikada biti rehabilitirani, dotle svjetovni svećenici zauzimaju znatno elastičniji stav. Ipak slučaj don Andjelka BABIĆA, dekana iz Stoca, koji je prosto prekinuo sve veze sa svojim bratićem, koga je do napuštanja sjemeništa izdržavao i materijalno pomagao, a sada ne želi ni da čuje za njega, pa ga čak ne prima ni u kuću – govori da ima i svjetovnih svećenika u Hercegovini, koji u tome oponašaju isusovce”.

KRVAVA KOŠULJA

Najveća opasnost je šutnja savjesti koja može postati smrtonosna bolest čitave jedne civilizacije.

Joseph Ratzinger

Hodajući alejama gradskoga groblja, upada mi u vidno polje nadgrobni spomenik s imenima pokojnika koji su u grob ponijeli možda i neizrecive tajne. Njihova imena mi vraćaju u sjećanje događaje nakon Drugog svjetskog rata, koji su potresali malu sredinu, unesrečili više obitelji i njihovih potomaka.

Događanja ne možemo promatrati pojednostavljeno, bez dubljeg sagledavanja uzroka, ukorijenjenih u smrtonosnim ideološkim zasadama koje su natapale duh onog vremena te utjecale na ponašanja i izbore pojedinaca. Iz usmene predaje sudionika ili promatrača događaja, u mikrozoru, možemo naslućivati i prepoznati – iz težine fragmenata događaja – bit društveno-političkoga i duhovnog ozračja vremena u kojem se događaj zbio. Berdjajev skreće pozornost na dublje i neprepoznate silnice povijesnih događaja koje djeluju iz dubokih slojeva nesvjesnog pojedinca i naroda te piše: „Da bih proniknuo tajnu povijesnog, moram spoznati povijesno i povijest kao da dopirem do svojih vlastitih dubina, do dubina moje povijesti, moje srbine (...).“

Ideološke zasade pokretale su u najdubljim slojevima duše pojedinca, skupine i naroda, arhetipsko nasljeđe s nataloženim naslagama nepravdi i traumatskih iskustava iz prethodnih razdoblja. Pokretanje, pak, tih dubokih slojeva u kolektivnom nesvjesnom, povlači na površinu potisnuto tamnu stranu čovjekova bića i zlo koje se otima kontroli te ispisuje povijest pojedinca i zajednice.

Osobama čija su imena uklesana u nadgrobni spomenik pripada ova istinita priča koja oslikava duh vremena i funkciranje komunističkog sustava. Priču mi je darovala moja rođakinja Slava H. nekoliko mjeseci prije smrti. Vraćajući sjećanje na dane mladosti, prisjetila se srbine njoj drage i najbolje prijateljice Margite P. vrlo lijepo seoske djevojke koja se mlada udala za Zoltana I. iz susjednih konaka. Zoltana je neizmjerno voljela – obasipao ju je nježnostima, ružama i skupim darovima – uvijek nepredvidljiva ponašanja.

Udjajom je ušla u mađarsku obitelj koja je iznimno držala do svoje nacionalne pripadnosti. To su iskazivali vješanjem

Piše:

Tereza SALAJPAL

mađarske zastave na jugoslavenske državne blagdane, dok su hrvatski domovi bili „prazni“. U obitelji i susjedstvu govorili su isključivo mađarski. Za Zoltana se u najvećem povjerenju šaputalo da je bio dvostruki agent. Naime, pri kraju Drugoga svjetskog rata bugarska vojska, stacionirana u blizini granice, nije mogla lokalizirati radio-postaju koja je izvješćivala Nijemce i Mađare o njihovu položaju. Sumnjalo se da postaju imo Zoltan koji je bio i pouzdan partizanski obavještajac. No, nitko nije znao jesu li to samo naklanjanja ili u priči ima i istine. Nakon rata, s

rici“ njen muž i da je zbog nekih njoj nepoznatih razloga upričen susret.

Do njega nije došlo: nikoga nisu izveli iz automobila, a ona nije znala, niti je mogla vidjela tko je u „crnoj marici“. No, u dubini duše je osjećala njegovu prisutnost. Nakon njezina uporna traganja za mužem i događaja na skeli, UDB-in dječatnik joj je jednog dana uručio muževu krvavu košulu, s obrazloženjem da su ga ubili Mađari, i da je njegovo mrtvo tijelo nedostupno. Košulji su bili priloženi i dokumenti o okolnostima smrti i smrtovnica. Kako je proglašen mrtvim, iako nije vidjela njegovo mrtvo tijelo, ona je vjerovala u ponuđenu „istinu“. Za njim je tugovala – smatrala je da je doista mrtav.

Stanovito vrijeme nakon tih događanja,

vremenom, te su sumnje zamrle.

Iznenada, negdje 1948., na zaprepaštenje okoline, bez izvana vidljiva razloga, Zoltan je netragom nestao. Jedne noći tajno su ga odvele nepoznate osobe. Nije se znalo gdje je i što se s njim dogodilo. Njegova mlada žena Margita danima ga je tražila na UDB-i sumnjajući da je u zatvoru. No, nije mogla ništa dozнати, ma koliko se propitivala. Izgubio mu se svaki trag. Prilikom jednog povratka s UDB-e, jedino je ona od svih putnika propuštena na skelu, na koju je potom došla „crna marica.“ Posumnjala je da je u „crnoj ma-

na čuđenje mještana, prelijepa Margita se udala za mladog pripadnika UDB-e, B. B.-a, koji je u okolnim selima bio poznat po maltretiranju i utjerivanju straha obiteljima čiji su sinovi nestali na Križnom putu. Oznaši su dolazili u grupi tobože tražiti križare, te obiteljima nestalih sinova utjerivali strah u kosti. To mi je ispričala Milka H., čija je majka bila izložena verbalnom nasilju i velikom strahu, jer se sumnjalo da skriva sina, koji je nestao u jednoj od kolona smrti.

Suseljanima je taj brak bio čudan, s obzirom na veliku ljubav Margite i Zoltana koja je okrunjena i rođenjem sina. Mar-

gita je bila u braku s B. B.-om nekoliko godina. Materijalno su bili osigurani, B. B. je imao dobro plaćeno radno mjesto, a prema njoj i njezinu sinu je bio dobar i brižan. Nakon nekoliko godina relativno mira, u Margitinu je životu uslijedio je neочекivani obrat. Margitin prvi muž Zoltan se na njezino zaprepaštenje iznenada pojavio. Bilo je to godinu-dvije nakon gušenja Mađarske revolucije (1956.).

Sve te godine Zoltan je proveo u zloglasnom mađarskom zatvoru „ispod Dunava“, pod neviđenim torturama. Preživio je zahvaljujući svomu „dalnjem rođaku učitelju“ iz mađarske tajne službe, kako je to ispričala moja rođakinja. Zamijenjen je najvjerojatnije za nekog pripadnika obavještajne službe ili prebjegloga mađarskog revolucionara. Lijepa Margita se vrlo brzo po povratku svoga prvog muža po kratkom postupku rastala od drugoga supruga, koji je ubrzo optužen za pronevjeru u poduzeću i završio u zatvoru. Ponovno se vjenčala sa Zoltanom koji je postao direktor jednog od većih poduzeća u obližnjem gradu. No, njihov zajednički život nije bio sretan. Zoltan je postao sasvim druga osoba – okrutan, nepovjernljiv i bez moralnih skrupula. Sin jedinac je smrtno stradao u prometnoj nesreći, a malo nakon njega nesretnim slučajem stradao je i Zoltan.

Moja draga rođakinja Slava H., sa suočanjem prema prijateljici s kojom je dijelila mnoge intimne tajne – od školskih dana do u duboku starost – ispričala mi je povjerenju joj tajnu o krvavoj košulji. Sva su ta zbivanja bila natopljena strahom i prekrivena šutnjom. O tome se nije smjelo govoriti. Tajne su se teško i samo djelomično otkrivale, vrlo bliskoj i povjerljivoj osobi.

Promatramo li ta zbivanja na dubljoj razini, iščitavamo li značenja iz strahom zastrih znakova, pa, i u ovom našem vremenu, prepoznajemo djehanje Zloga. Bog prepušta pojedincu izbor između dobra i zla, jer mu je darovana slobodna volja i savjest koju bi trebao osluhnuti. Jer Bog u teškim trenutcima donošenja kobnih odluka šuti, znakovito šuti u darovanoj slobodi izbora. A govor i nagovor Zloga je glasan, teško čitljiva rukopisa, ispunjen zavodljivim lažima i obećanjima. I danas, moćne sile Zloga, u magli svjetonazorskih lutanja, strahom natopljenom, duboko ranjenom i zbumjenom narodu – navlače „krvavu košulju“ da ga onemoguće u pronalaženju vlastitoga, istinskog, duhovnoga i povijesnog puta.

PUBLIKACIJE KOJE SE MOGU NABAVITI U HRVATSKOM DRUŠTVU POLITIČKIH ZATVORENIKA

(Zagreb, Masarykova 22/IV, srijedom od 9 do 13 sati)

POLITIČKI ZATVORENIK 2009.-2013. - brojevi 202-255 na CD-u s mogućnošću pretraživanja - 1 CD	25 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 2006.-2008. - svi brojevi časopisa (166-201) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 1 CD	25 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 1990.-2008. - svi brojevi časopisa (1-201) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 4 CD-a	200 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 2003.-2005. - svi brojevi časopisa (brojevi 130-165) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja (staro izdanje) - 1 CD	30 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 1990.-1997. i 1998.-2002. - svi brojevi časopisa (brojevi 1-129) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 2 CD-a	60 kn
Ivo BJELOKOSIĆ: Svečenik maticni broj St. Grad. 2019, HDPZ Podružnica Dubrovnik, 2002.	80 kn
Kaja PEREKOVIĆ: Naše robijanje, RINAZ Rijeka, HDPZ Zagreb, 2004.	150 kn
Skupina autora: Hrvatske žene u okovima i pjesmi, Riječki nakladni zavod Rijeka, 1997.	80 kn
Bruno ZORIĆ: Svjetlo i sjene (pjesme), HDPZ Podružnica Zadar, 2000.	40 kn
Slavko MILETIĆ: Za dostojanstvo i slobodu, HDPZ Mostar, 2006.	80 kn
Zatajena grobišta i prešućene žrtve Drugog svjetskog rata i porača u Karlovačkoj županiji, Izd. HDPZ - Podružnica Karlovac, 2007., tvrdi uvez, 450 str.	140 kn
Prešućene žrtve Đakova i Đakovštine u Drugom svjetskom ratu i poraču, Izd. HDPZ - Podružnica Osijek, Ogranak Đakovo, 2007., tvrdi uvez	150 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: Dr. Niko Koprivica gradonačelnik Dubrovnika, žrtva i mučenik sa Dakse, HDPZ - Podružnica Dubrovnik, 2009., 72 str.	50 kn
Mijo JURIĆ: Osamnaesto proljeće (Uspomene na godine tamnovanja), HKD sv. Jeronima, Zagreb, 2009., tvrdi uvez, 312 str.	100 kn
Prilozi za povijest Domovinskog rata u Đakovu i Đakovštini, prir. Ivo Tubanović, Igor Švraka, Pero Šola, Dragutin Hajnić, Zorica Balog, Maja Majbaum i Sanja Rogoz-Šola, izd. Hrvatsko društvo logoraša srpskih koncentracijskih logora Ogranak Đakovo i HDPZ Podružnica Osijek, Ogranak Đakovo, tvrdi uvez, 528 stranica	150 kn
Žrtve Drugoga svjetskog rata, porača i Domovinskog rata na području župa Dobretići, Jajce, Koričani, Ključ, Liskovica, Podmilaje i Varcar Vakuf – Mrkonjić Grad, prir. Ivo Tubanović, Stipo Pilić, Ivo Aščić, Mirko Blažević, Mara Crnoja, Zdravko Žunić i Branko Bungić, izd. 2B multimediaPrint, Nova Bila, 456 stranica, tvrdi uvez	100 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: KPD Stara Gradiška: mučilište i gubilište hrvatskih političkih zatvorenika, HDPZ - Podružnica Dubrovnik, broširano, 302 str.	100 kn
Božidar Božo KOVAČEVIĆ: Križni put dugačak pet godina 1945.–1950. (Svjedočenje o vremenu), HDPZ - Podružnica Karlovac, broširano, 103 str.	40 kn
Slavko RADIČEVIĆ: Tri zla dvadesetog stoljeća na tlu Hrvatske, Vlastita naklada – sunakladnici; HDPZ i HDPZ Podružnica Rijeka 2010., tvrdi uvez, 351 str.	100 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: KPD Lepoglava, mučilište i gubilište hrvatskih političkih osuđenika, drugo, dop. i pros. izdanje, HDPZ, Dubrovnik, 2010., broširano, 304 str.	100 kn
Mato LUKAČEVIĆ: „Trnava i okolica u prošlosti i sadašnjosti“, Matica Hrvatska - Ogranak Đakovo, tvrdi uvez, 408 str.	100 kn
Damir BOROVČAK: „GVOZDANSKO, Hrvatsko velejunaštvo bez svjetskog uzora“, Zagreb 2012.	120 kn
DVD Huda Jama - Rudnik Barbara - komunistički zločin 1945.	20 kn
Mara ČOVIĆ: Sjećanje – Svjedočenje. Rijeka, Riječki nakladni zavod, 1996, 111 str.	40 kn
Branimir DONAT: Društvo žrtvovanih hrvatskih pjesnika, Zagreb, Dora Krupićeva, 358 str.	100 kn
Andrija Radoslav GLAVAŠ: Hrvatska književnost i duhovnost, Zagreb, Dora Krupićeva, 1999., 442 str., tvrdi uvez	100 kn
Jeronim KORNER: Pjesme duhovnika, Zagreb, Dora Krupićeva, 1998., 328 str., tvrdi uvez	80 kn
Tomislav DRŽIĆ: Hladne je u peklu, vlastita naklada, Zagreb, 2009.	20 kn
Monografija MACELJ 1945. , po promotivnoj cijeni	200 kn

U SPOMEN

TOMO ANTONČIĆ

1924. – 2017.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Ogulin

U SPOMEN

JOSIP CERANIĆ

1931. – 2017.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Ogulin

U SPOMEN

BRUNO ARAS

Rođen 12. ožujka 1930. u Zadru,
preminuo 20. svibnja 2018.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ Podružnica Zadar

U SPOMEN

STJEPAN RADIĆ

1932. – 2018.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zagreb

U SPOMEN

ALDO ARLAVI, prof. glazbe

1937. – 2018.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zagreb

IN DIESER AUSGABE

Die Kroatische Gesellschaft der politischen Gefangenen gedenkt auch dieses Jahr am 30. April der kroatischen politischen Gefangenen. An diesem Tag wurden 1671 die kroatischen Adeligen Petar Zrinski und Fran Krsto Frankopan in Wiener Neustadt hingerichtet. Ein kurzer Bericht über dieses Ereignis wurde von **Mirna Sunić-Žakman** vorbereitet. Nur wenige Tage nach diesem Datum, fand auf dem Berg Crvena Stijena bei Kiseljak, einer kleinen Stadt in Zentralbosnien, eine Gedenkfeier in Erinnerung an eine große Anzahl von Kroaten statt, die Anfang Mai 1945 die jugoslawischen kommunistischen Machthaber ohne Gericht umbringen ließen. Wir bringen eine Reportage von **Ana Popović** mit dazugehörenden Fotos, während die Fotografien von der Gedenkveranstaltung in Macelj von **Damir Borovčak** stammen. Im Rahmen der Veranstaltung fand der Gedenkgottesdienst statt, gestaltet von dem Erzbischof Vinko Puljić, dessen vollständige Predigt Sie hier finden können.

*

In dieser Ausgabe erscheint der zweite Teil des Dokuments des jugoslawischen Nachrichtendienstes aus den 1960er Jahren, das sich mit der "feindseligen Tätigkeit" ehemaliger Priester, Seminaristen und Theologen in West-Herzegowina befasst. Das Dokument zeigt, wie sehr das Regime die katholische Kirche fürchtete und mit welchen Methoden es versuchte, ihre Tätigkeit zu unterdrücken.

*

Egon Kraljević veröffentlicht den zweiten, letzten Teil seiner Diskussion über die Wurzeln, Gründe und Motive der kommunistischen Propaganda über "Antifaschismus" und "Befreiung Kroatiens" im wiederhergestellten jugoslawischen Staat. Der Autor zeigt, dass das Bild, das das Regime zu schaffen versuchte, völlig falsch war, und sein Ziel darin bestand, die Vergangenheit zu verschönern, um das Überleben Jugoslawiens als Staat und des kommunistischen Regimes als absoluter Souverän zu sichern.

*

Hier findet sich auch ein Artikel von **Dr. Sc. Nikica Barić** vom Kroatischen Institut für Geschichte, der Teil seiner Studie über die soziale und politische Lage in Split in den 1980er Jahren war. Im Mittelpunkt seines Interesses steht hier die nachrichtendienstliche Überwachung von Sekundarschülern und Studenten aus Split. Obwohl das Ausmaß der Unterdrückung in den letzten zehn Jahren des kommunistischen Jugoslawien nachließ, und das Regime sich nicht mehr sicher fühlte, versuchte es, in alle Bereiche der Gesellschaft einzudringen und jede Form von unerwünschtem Verhalten, und besonders "politischen Kriminalität", zu kontrollieren und zu bestrafen.

*

Dr. Sc. Vladimir Geiger von dem Kroatischen Institut für Geschichte und **Pero**

Šola befassen sich mit dem Schicksal der Grabstätten der „Feinde des Volkes“ auf dem Zentralfriedhof Mirogoj. Die jugoslawischen kommunistischen Behörden trafen, nämlich, die Entscheidung über die Zerstörung (das Umpflügen) des Soldatenfriedhofes, wo Mitglieder der kroatischen Streitkräfte 1941-1945 (Ustaschas und Domobranen) begraben waren. Diese Entscheidung wurde konsequent befolgt, ohne Rücksicht auf die Überreste der Toten und die Gefühle von Verwandten und der Öffentlichkeit. Grabsteine wurden ebenfalls zerstört und einige von ihnen wurden als Baumaterial für verschiedene Zwecke verwendet. Seit dem Zusammenbruch des kommunistischen Jugoslawien gibt es Initiativen, den Friedhof zu restaurieren und wieder die Stellen, an denen die toten Soldaten begraben wurden, zu markieren. Dazu kommt es leider nicht, vor allem wegen des stillschweigenden, aber entschlossenen und bisher erfolgreichen Widerstands der politischen Strukturen, in denen noch immer Exponenten des ehemaligen jugoslawischen Regimes miteinander vernetzt sind. Deutschland ist es dank des politischen Einflusses gelungen, die zerstörten Soldatenfriedhöfe innerhalb der Zivilfriedhöfe (Mirogoj auch) zu restaurieren, während die Reste der kroatischen Soldaten auf dem Friedhof Mirogoj im heutigen kroatischen Staat immer noch als Gräber der „Feinde des Volkes“ angesehen werden, denen gegenüber wenigstens ein Mindestmaß an zivilisiertem Benehmen erwartet wird.

Mljet

IN THIS ISSUE

The Croatian Society of Political Prisoners marked the Croatian Political Prisoners Day this year as well. That day is on April 30th, the same day Croatian noblemen Petar Zrinski and Fran Krsto Frankopan were executed in Wiener Neustadt in 1671. A brief report about that event is written by **Mirna Sunić-Žakman**. A few days later, on the Crvena stijena („Red Rock“) near the town of Kiseljak in Central Bosnia, a commemoration was held for a large number of Croats killed in early May 1945 by Yugoslav Communist authorities. We bring a report by **Ana Popović**, which includes several photographs. Photographs of the Macelj commemoration, in which the Holy Mass was conducted by the Vrhbosna archbishop, Cardinal Vinko Puljić whose sermon is fully included, were made by **Damir Borovčak**.

*

We publish a second part of the document of the Yugoslav Intelligence Agency from the 1960s, which deals with „enemy activities“ of former priests, seminarians and theologians in west Herzegovina. The document shows how afraid of the Catholic Church the regime was, and with which methods it tried to suppress the Church.

Egon Kraljević publishes a second and final part of his paper regarding the roots, reasons and motives of communist propaganda regarding „anti-fascism“ and „the liberation of Croatia“ in the rebuilt Yugoslav state. The author shows that the picture which the regime sought to create was entirely false, and that its purpose was to create an embellished picture of the past, in order to secure the survival of Yugoslavia as a state, and the communist regime as an absolute ruler.

*

We publish an article by **Nikica Barić, Ph. D.** of the Croatian Institute for History, which is a part of his study on social and political state of Split in the 1980s. In the focus of his interest is the intelligence-police surveillance over the high school and university students of Split. Even though the level of repression declined in the last decade of Communist Yugoslavia, and the regime no longer felt safe, still it tried to penetrate every pore of the society and to control, and even punish every form of misbehaviour, especially „political crime“.

*

Vladimir Geiger, Ph. D., of the Croatian Institute for History and **Pero Šola**

elaborate the fate of the graves of the „enemies of the people“ in Zagreb’s central cemetery, Mirogoj. Yugoslav Communist authorities passed a decision that the army graveyard, where the members of the Croatian Armed Forces 1941-1945 (Ustashes and Domobranci) were buried, was to be destroyed (ploughed over). That decision was carried out thoroughly, with no regards of the deceased’s remains and the sentiments of the relatives and the public. The gravestones were also destroyed, and some of them were later even used as construction material for different purposes. Since the breakup of Communist Yugoslavia there are efforts to restore that graveyard, and to re-label the places of the buried soldiers. Unfortunately, because of the quiet (but strong and so far successful) opposition of the political establishment, which is still full of people originating from the old Yugoslav regime, such efforts still fail. The German state however, thanks to its political influence, managed to restore and mark the destroyed German military graveyard in the same cemetery, while the remains of the Croatian soldiers from Mirogoj are still considered graves of the „enemies of the people“, which do not have the right to claim a minimum of civilised behavior.

Rab

VOJNI SUD
KOMANDE GRADA ZAGREBA

dana 4. XI. 1945. g.

*Milivoj
Miroslav
Kraljević
narođen u Doboju
20 godina*

Presudom ovog suda broj

44/45 od

23. V. 1945. g.

presudjen je **Zemela Alia Vesnić**, rođ. 17. I. 1923. g. u Bos. predsjednik
sudicevstva u Bosni i Hercegovini.

POVJESNI ARHIV U ZAGREBU

zbog djela **jetni zločinac** na kaznu **smrtni vještanjem trećem stupnju**
teh svih političkih i pojedinih predsjedničkih prevara tekućih 1
konfiskirajući imovine. Tokom istraženja progovoren je, da posjeduje sljedeći imetak

Smrt f. Sloboda narodu!

Predsjednik, kapetan:

VLAS STOJANOVIC

VOJNI SUD
KOMANDE GRADA ZAGREBA

dana 1.XI.1945.

Zemog. npr. mor dola

POVJESNI ARHIV U ZAGREBU

Z a g r e b .

290

Presudom ovog suda broj 145. od
**jeđić Martin Kerbin pok. li je i Latarnic r. Francuzica, r.
presudjen je
23.II.1947. u Splitu, nastanjen i EIN. u Zagrebu, Kraljevskova br.8.
profesor rit. Igrut.**

zbog djela ratnog zločinstva na kaznu smrti streljanju tij. jun
činitak predsjedničke basteći i konfiskacija u njegove imovine u am. 01.6.Z.0 ku

Ova je presuda izvršna. Tokom istrage ustanovljeno je, da posjeduje slijedeći imetak

Predsjednik kapelan:

M. Češko